

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
імені В.К. МАМУТОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

**ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ
ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ДЕРЖАВИ:
ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

м. Київ, 2024

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
імені В.К. МАМУТОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

ДОНЕЦЬКИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВА
ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ЗБІРНИК ТЕЗ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«Еколого-правові детермінанти соціально-
економічного розвитку держави:
виклики воєнного часу та перспективи
повоєнного відновлення»**

26 квітня 2024 року

м. Київ, 2024

Організаційний комітет / редакційна рада:

Устименко В. – член-кореспондент Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», Голова Донецького наукового центру Національної академії наук України та Міністерства освіти і науки України;

Кірін Р. – доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»;

Сремєєва Н. – кандидат юридичних наук, завідувачка відділу Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»;

Краснова Ю. – доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»;

Трегуб О. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»;

Сошников А. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України».

*Рекомендовано до друку вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»
(протокол № 7 від 27 травня 2024 року)*

Зареєстровано в Державній науковій установі «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (посвідчення № 241 від 27 березня 2024 року)

Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 квітня 2024 р.) за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». – Електрон. дані. – Київ, 2024. 161 с.

ISBN 978-617-14-0240-9

Видання містить тези виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення» (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). Розглядаються проблеми та перспективи підвищення ефективності реалізації соціально-економічних та екологічних прав людини в умовах війни та повоєнного відновлення, формування та здійснення державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості, економіко-правового забезпечення дотримання принципів екологізації та екологічної справедливості в умовах відкритості міст, а також оцінки результативності та ефективності розбудови територій відновлення. Захід проведено в рамках виконання тем НДР «Гарантії дотримання соціально-економічних та екологічних прав людини в умовах війни та повоєнної трансформації» (012U101199), «Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві на засадах правового регулювання економіки» (0122U001715), «Правова модель «зеленої» енергетичної трансформації України в умовах повоєнного відновлення економіки» (0122U200491), «Розбудова територій пріоритетного розвитку в умовах збройного конфлікту: оцінка результативності та ефективності» (0122U002121), «Економіко-правове забезпечення відкритості міста» (0122U200520).

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, юристів-практиків.

ISBN 978-617-14-0240-9

© ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова
НАН України»

© Автори тез доповідей, 2024

Organizing Committee / Editorial Board:

Ustymenko V. – Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Dr. in Law, Professor, Honoured Lawyer of Ukraine, Director, the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», Head of the Donetsk Scientific Center of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine;

Kirin R. – Dr. in Law, Associate Professor, Leading Researcher, the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»;

Eremeeva N. – Cand. in Law, Head of the Department, the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»;

Krasnova Y. – Dr. in Law, Associate Professor, Leading Researcher, the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»;

Trehub O. – Cand. in Law, Senior Researcher, the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»;

Soshnykov A. – Cand. in Law, Senior Researcher, the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine».

*Recommended for publication by the Academic Council of the State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»
(Protocol No. 7 of May 27, 2024)*

Registered in the State Scientific Institution «Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information» (Certificate No. 241 of March 27, 2024)

Environmental and legal determinants of socio-economic development of the state: wartime challenges and prospects for post-war recovery: proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Kyiv, April 26, 2024). Edited by V. Ustymenko; NAS of Ukraine, SO «V. Mamutov IELR of NAS of Ukraine». Electronic data. Kyiv, 2024. 161 p.

ISBN 978-617-14-0240-9

The publication contains abstracts of speeches of participants of the All-Ukrainian scientific and practical conference «Environmental and legal determinants of socio-economic development of the state: wartime challenges and prospects for post-war recovery» (Kyiv, April 26, 2024). This publication considers the problems and prospects for improving the efficiency of the realization of socio-economic and environmental human rights during the war and post-war reconstruction, the formation and implementation of state economic policy on the basis of environmental and social justice, economic and legal support for compliance with the principles of ecologization and environmental justice within the openness of cities, as well as assessing effectiveness and efficiency of the development of recovery territories. The event was held within the research projects «Safeguarding socio-economic and environmental human rights in the conditions of war and post-war transformation» (012U101199), «Integration of the ideology of social justice in society on the basis of legal regulation of the economy» (0122U001715), «The legal model of "green" energy transformation of Ukraine in the context of post-war economic recovery» (0122U200491), «Growth of priority development areas in the context of armed conflict: assessment of effectiveness and efficiency» (0122U002121), «Economic and legal framework for the openness of the city» (0122U200520).

For researchers, teachers, post-graduate students, higher education students, legal practitioners.

ISBN 978-617-14-0240-9

© SO «V. Mamutov IELR of
NAS of Ukraine», 2024
© The authors of abstracts, 2024

ЗМІСТ

Вітальне слово.....	8
<i>Андрейцев Володимир</i> . Еколого-правові та соціальні пріоритети як провідні детермінанти соціально-економічного прогресу держави України.....	11
<i>Заблодська Інна, Ляшенко Павло</i> . Результативність та ефективність розбудови територій відновлення: аналіз та оцінка соціально-економічних складників.....	16
<i>Вартанова Олена</i> . Моніторинг кейсів щодо раціональності та доцільності використання коштів громадами Донецької області у часи війни у 2022-2023 рр.....	20
<i>Гончаренко Олена</i> . Підвищення якості законопроектів як гарантія дотримання права на підприємницьку діяльність в умовах правового режиму воєнного стану.....	24
<i>Григор'єва Христина</i> . Державне регулювання цін на сільськогосподарську продукцію: аналіз законодавства.....	28
<i>Жилінська Людмила</i> . Напрями підвищення ефективності економіко-правового забезпечення відкритості міста.....	32
<i>Кірін Роман</i> . Державні реєстри у сфері користування надрами: правові аспекти.....	36
<i>Краснова Юлія</i> . Особливості формування державної земельної політики та її вплив на соціальну справедливість.....	41
<i>Лісова Тетяна</i> . До питання про забезпечення прав власників та користувачів земельних ділянок в умовах війни та повоєнного відновлення.....	45
<i>Мушенко Віктор</i> . Трансформація правових засад адміністрування екологічного податку в умовах воєнного стану.....	49
<i>Панкова Людмила</i> . Відкритість та резильєнтність як базові концепти сталого розвитку сучасних міст.....	54
<i>Петруненко Ярослав</i> . Екоцид як один з екзогенних чинників деструктивного впливу на розвиток економіки України в умовах війни.....	59
<i>Рогозян Юлія</i> . Науково-прикладні аспекти підвищення соціально-економічної результативності функціонування громад Луганської та Донецької областей у воєнний та повоєнний час.....	64
<i>Серебряк Станіслав</i> . Особливості формування та реалізації державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості.....	67
<i>Тарасевич Олена</i> . Екологічний аспект забезпечення відкритості міста з урахуванням чинників повоєнного відновлення.....	70
<i>Чорнолуцький Руслан</i> . Екологічні права людини і їх дотримання та забезпечення в процесі післявоєнного відновлення України: роль національної та міжнародної нормопроектної діяльності.....	75
<i>Шульга Михайло, Чоломбисько Юлія</i> . Право власності на земельні ділянки юридичних осіб.....	82

<i>Адаменко Тетяна, Плетньов Михайло.</i> Ключові показники результативності реалізації стратегії відновлення державної влади та реінтеграції населення деокупованих територій України на період до 2026 року: до обговорення.....	86
<i>Бевз Олена.</i> «Зелені лінії» як об'єкт правового регулювання в контексті реалізації принципу екологізації міст.....	91
<i>Борщевська Олена.</i> Деякі питання притягнення до відповідальності за транскордонні екологічні правопорушення на міжнародному рівні.....	96
<i>Бредіхіна Вікторія.</i> Правові проблеми збалансування економічних та екологічних інтересів в умовах воєнного стану та в перспективах повоєнного відновлення.....	99
<i>Гречана Світлана.</i> Інтегрований підхід до забезпечення ефективності розбудови територій відновлення.....	105
<i>Ковтун Олена.</i> Рішення Європейського суду з прав людини у кліматичних справах та перспективи захисту екологічних прав.....	110
<i>Кулик Олег.</i> Щодо правового забезпечення ринку віртуальних активів в умовах повоєнного відновлення економіки України.....	114
<i>Курепіна Олена.</i> Деякі аспекти досягнення екологічних цілей засобами стимулюючого правового режиму господарювання.....	118
<i>Ромахова Оксана.</i> Ідентифікація етапів декомпозиції процесу оцінки результативності закупівельної активності територіальних громад.....	123
<i>Санченко Алевтина.</i> Нові модальності міжнародно-правового регулювання належної обачності бізнесу щодо прав людини та довкілля.....	128
<i>Трегуб Олександр.</i> Вплив мінного забруднення на стан навколишнього середовища та дотримання екологічних прав людини.....	135
<i>Кіріна Людмила.</i> Систематизація наборів даних в сфері охорони здоров'я, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних.....	140
<i>Ковтун Дмитро.</i> Компенсаційний механізм та його роль у відшкодуванні шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією російської федерації.....	146
<i>Куцевол Дмитро.</i> Негативні соціальні наслідки участі в азартних іграх в онлайн казино військовослужбовців та шляхи розв'язання проблеми.....	150
<i>Хомин Володимир.</i> Правовий інститут справедливої трансформації вугільних регіонів.....	155

TABLE OF CONTENTS

Welcome word.....	8
<i>Andreitsev Volodymyr</i> . Environmental, Legal and Social Priorities as Leading Determinants of Socio-Economic Progress of the State of Ukraine.....	11
<i>Zablodska Inna, Liashenko Pavlo</i> . Efficiency and Effectiveness of the Development of Restoration Areas: Analysis and Evaluation of Socio-Economic Components.....	16
<i>Vartanova Olena</i> . Monitoring of Cases on the Rationality and Expediency of Using Funds by Communities of Donetsk Region During the War in 2022-2023.....	20
<i>Goncharenko Olena</i> . Improving the Quality of Draft Laws as a Guarantee of the Right to Entrepreneurship Under the Legal Regime of Martial Law.....	24
<i>Hryhorieva Khrystyna</i> . State Regulation of Prices for Agricultural Products: Analysis of Legislation.....	28
<i>Zhylynska Lyudmila</i> . Directions for Improving the Effectiveness of the Economic and Legal Provision of the Openness of the City.....	32
<i>Kirin Roman</i> . State Registers in the Field of Subsoil Use: Legal Aspects.....	36
<i>Krasnova Yulia</i> . Peculiarities of State Land Policy Formation and its Impact on Social Justice.....	41
<i>Lisova Tetiana</i> . On the Issue of Ensuring the Rights of Owners and Users of Land Plots in the Conditions of War and Post-war Reconstruction.....	45
<i>Mushenok Viktor</i> . Transformation of the Legal Framework for the Administration of Environmental Tax Under Martial Law.....	49
<i>Pankova Liudmyla</i> . Openness and Resilience as Basic Concepts of Sustainable Development of Modern Cities.....	54
<i>Petrunencko Iaroslav</i> . Ecocide as One of the Exogenous Factors of Destructive Impact on the Development of Ukraine's Economy in Times of War.....	59
<i>Rohozian Yulia</i> . Scientific and Applied Aspects of Improving the Socio-Economic Performance of Communities in Luhansk and Donetsk Regions in Wartime and Postwar Period.....	64
<i>Serebriak Stanislav</i> . Features of the Formation and Implementation of State Economic Policy on the Basis of Environmental and Social Justice.....	67
<i>Tarasevych Olena</i> . Environmental Aspect of Ensuring the Openness of the City with Consideration of the Factors of Post-War Recovery.....	70
<i>Chornolutskyi Ruslan</i> . Human Environmental Rights and Their Observance and Security in the Process of Post-War Reconstruction of Ukraine: the Role of National and International Normal Project Activities.....	75
<i>Shulga Mykhailo, Cholombytko Yuliia</i> . Ownership of Land Plots of Legal Entities.....	82
<i>Adamenko Tetyana, Pletnev Mykhailo</i> . Key Performance Indicators for the Implementation of the Strategy for the Restoration of State Power and Reintegration of the Population of the De-occupied Territories of Ukraine for the Period up to 2026: for Discussion.....	86

<i>Bevz Olena.</i> «Green Lines» As an Object of Legal Regulation in the Context of Implementing the Concept of Green Cities.....	91
<i>Borshchevska Olena.</i> Some Issues of Prosecution for Transboundary Environmental Offenses at the International Level.....	96
<i>Bredikhina Victoria.</i> Legal Problems of Balancing Economic and Environmental Interests Under Martial Law and in the Prospects of Post-War Reconstruction.....	99
<i>Hrechana Svitlana.</i> He Integrated Approach to Ensuring the Effectiveness of the Recovery Territories Development.....	105
<i>Kovtun Olena.</i> Judgments of the European Court of Human Rights in Climate Cases and Prospects for the Protection of Environmental Rights.....	110
<i>Kulyk Oleh.</i> On the Legal Aspects of Virtual Asset Market Regulation in the Post-War Economic Recovery Context of Ukraine.....	114
<i>Kurepina Olena.</i> Some Aspects of Achieving Environmental Goals by Means of Stimulating Legal Regime of Economic Activity.....	118
<i>Romakhova Oksana.</i> Identification of the Stages of the Decomposition of the Process of Evaluating the Performance of Purchasing Activity of Territorial Communities.....	123
<i>Sanchenko Alevtyna.</i> New Modalities of International Legal Regulation of Corporate Human Rights and Environmental Due Diligence.....	128
<i>Tregub Oleksandr.</i> The Impact of Mine Contamination on the Environment and the Observance of Environmental Human Rights.....	135
<i>Kirina Liudmyla.</i> Systematization of Data Sets in the Field of Health Care to be Published in the Form of Open Data.....	140
<i>Kovtun Dmytro.</i> Compensation Mechanism and its Role in Compensation for Damage Caused to the Forest Fund of Ukraine in Connection With the Armed Aggression of the russian federation.....	146
<i>Kutsevol Dmytro.</i> Negative Social Consequences of Participation in Online Casino Gambling by Military Personnel and Ways to Solve the Problem.....	150
<i>Khomyn Volodymyr.</i> Legal Institute for Fair Transformation of Coal Regions..	155

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції, дорогі друзі, колеги!

Вітаючи учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення», насамперед, хочемо звернути увагу на те, що тема наукового заходу у світлі триваючої військової агресії проти України набуває значної актуальності та перебуває у полі зору органів державної влади, науковців, практиків, представників міжнародних організацій, інститутів громадянського суспільства тощо.

Значна увага до проблем та ризиків, якими наразі характеризується екосистема України, зумовлює нагальну потребу у пошуку науково обґрунтованих та економічно ефективних методів та засобів державного регулювання сфери охорони довкілля, яка зазнала внаслідок військової агресії наймасштабніших втрат.

Зокрема, згідно з доступною станом на 01.01.2024 р. інформацією про шкоду та збитки, завдані водним та земельним ресурсам, атмосферному повітрю, територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, обсяг збитків складає 2,189 трлн гривень, 16 млн га земель забруднено боеприпасами, більш ніж 4,6 млн осіб мають проблеми з доступом до питної води тощо. Збитки завдані лісовому господарству, оцінюються у понад 3 млрд євро. Загальна площа пошкоджених пожежами лісів у зоні бойових дій перевищує 211 тис. га (за оцінкою RDNA3). Загальні збитки лісового сектору, включаючи вигорілі площі, забруднення повітря та заповідні території, пошкоджені проривом Каховської дамби, оцінюються у 24 млрд євро. Вказані та інші підрахунки завданої шкоди сільськогосподарським угіддям, лісам, водним та іншим ресурсам наведено у Плані України, схваленому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 р. № 244-р¹.

Як зазначено у розділі «Зелений перехід та охорона довкілля» Плану України, який має наскрізний кроссекторальний характер, загальні потреби у реконструкції та відновленні за напрямками зазначеного розділу оцінюються в 11,9 млрд євро на 10 років з 2024 по 2033 роки.

Відповідно, заходи, які передбачено реалізувати у межах Плану України, мають за мету створити інституціональну платформу, яка забезпечить досягнення цілей Програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу (Ukraine Facility).

Саме боротьба зі зміною клімату, забезпечення захисту довкілля від забруднення, вдосконалення управління відходами в напрямку більшої циклічності та захист біорізноманіття мають стати ключовими трендами

¹ Про схвалення Плану України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 № 244-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-%D1%80#Text>

повоєнного відновлення на основі зеленого підходу та відповідно до стандартів ЄС, що отримало втілення у Плані України.

Правові реформи, які мають відбутися з метою створення передумов для відновлення екосистеми України, в своїй основі враховуватимуть кліматичні та екологічні пріоритети і здійснюватимуться на принципах «не нашкодь» та «не залиш нікого осторонь». Зокрема, як впливає зі змісту Плану України, планується розробити основні стратегічні документи, які визначатимуть, зокрема, екологічну та кліматичну політику України:

- на виконання Паризької угоди, ратифікованої Законом України від 14 липня 2016 року № 1469-VIII: інтегрований національний план з енергетики та клімату, другий національно визначений внесок, довгострокову стратегію розвитку з низьким рівнем викидів та План адаптації до зміни клімату; рамковий закон про клімат, який має запровадити архітектуру кліматичного управління в Україні та забезпечити актуалізацію питань зміни клімату;

- національну стратегію та план дій з реалізації Куньмінсько-Монреальської глобальної рамкової програми про охорону біорізноманіття;

- національну нормативно-правову базу для впровадження Глобальної рамкової угоди про хімічні речовини;

- стратегію посилення адміністративної спроможності на національному та субнаціональному рівнях, необхідну для адаптації законодавства у сфері довкілля/клімату;

- ратифікація Кігальських поправок до Монреальського Протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар, та розробка та затвердження плану щодо поетапного зниження рівня фторовмісних парникових газів;

- докладний план дій щодо впровадження «Урядової стратегії управління лісовими ресурсами в Україні до 2035 року» та пов'язаних інституційних реформ.

Безперечно, ефективність відповідних правових реформ у сферах екології та клімату буде значною у разі врахування під час їх реалізації Цілей сталого розвитку на період до 2030 року. Насамперед, доцільно сприяти досягненню показників наступних Цілей сталого розвитку, а саме № 6 «Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією», № 12 «Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва», № 13 «Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками», № 14 «Збереження та раціонального використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку», № 15 «Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття».

Відтак, стійка державна політика здатна забезпечити основу для послідовних трансформацій у соціально-економічній та екологічній сферах із врахуванням кращих міжнародних практик та євроінтеграційного вектору розвитку України.

Впевнені, що науковий захід стане платформою для обміну думками та проведення всебічної наукової дискусії, що матиме результатом напрацювання

ефективних рішень та формування прогресивного бачення майбутніх правових реформ!

Бажаємо Вам, дорогі учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції, творчої наснаги, гарних ідей та плідної роботи!

З повагою,

Устименко Володимир Анатолійович,
Директор Державної установи
«Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Бошицький Юрій Ладиславович,
Ректор Київського університету права НАН України,
Заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук, професор,
керівник Міжнародного центру правових
проблем інтелектуальної власності при
Інституті держави і права НАН України

Джабраїлов Руслан Аятшахович,
заступник директора з наукової роботи
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»
доктор юридичних наук, професор

Володимир Іванович АНДРЕЙЦЕВ,
доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, Заслужений юрист України,
Державний радник юстиції III класу,
Науковий консультант Центру правничої
допомоги та досліджень, м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-0406-9739

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ЯК ПРОВІДНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГРЕСУ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ

Анотація. В науковій доповіді висвітлюються проблеми глобальних загроз та ризиків екологічної безпеки. Аналізується сучасне законодавство України, пов'язане з національною безпекою України та міжнародно-правові акти, зокрема конвенції, протоколи та до них поправки. Вносяться пропозиції щодо забезпечення екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, зведення до мінімум негативних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та забезпечення прав людини на безпечне життя і здоров'я та навколишнє природне середовище.

Ключові слова: соціально-економічний прогрес, еколого-правові та соціальні пріоритети, глобальні загрози та ризики, забезпечення безпечності.

Volodymyr ANDREITSEV

ENVIRONMENTAL-LEGAL AND SOCIAL PRIORITIES AS THE LEADING DETERMINANTS OF THE SOCIO-ECONOMIC PROGRESS OF THE STATE OF UKRAINE

Abstract. The scientific report highlights the problems of global threats and environmental security risks. Modern legislation of Ukraine related with the national security of Ukraine and international legal acts, in particular conventions, protocols and their amendments, are analyzed. Proposals are made to ensure the environmental safety of nuclear facilities and radiation protection of the population and the environment, minimizing the negative consequences of the accident at the Chornobyl NPP, and ensuring human rights to safe life and health and the natural environment.

Key words: socio-economic progress, environmental, legal and social priorities, global threats and risks, ensuring safety.

Еколого-правові детермінанти слідують із об'єктивного та неупередженого аналізу чинного законодавства, історико-правових та політичних джерел, зокрема Декларації України «Про державний суверенітет» та розвинутої на її ідеях та принципах Конституції України, інших джерел екологічного права і законодавства України – Закону України «Про охорону навколишнього

природного середовища» № 1264-ХІІ від 25 червня 1991 року, інших актів кодифікаційного спрямування щодо реалізації та захисту національних цінностей України, спрямованих на адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, міжнародно-правових актів – Конвенцій, Протоколів та поправок до таких документів.

В цьому аспекті надзвичайно важливе міжнародне значення має Декларація України «Про державний суверенітет», затверджена Верховною Радою України від 16 липня 1990 року № 55-ХІІ [1] та прийнятого Парламентом України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року [2], Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-ІV [3], згодом з уточненою назвою Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VІІІ [4], які визначили основні пріоритети національних інтересів, зокрема щодо забезпечення екологічних та техногенно-безпечних умов життєдіяльності громадян України, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів шляхом здійснення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку пріоритетів.

Детермінанти подальшого соціально-економічного прогресу України – урегульовані чинним законодавством і обґрунтовані доктриною екологічного права, визнаних в Україні демократичних ціннісних категорій, які обумовлюють та визначають права, процеси демократичних перетворень та реформ, формують функції та основні доктрини, концепції, програми і стратегії, зокрема в екологічній та інших сферах, декларують сучасні загрози і виклики національній безпеці в цій сфері та визначають основні напрями державної політики з питань національної безпеки та її різновидів, уточнюють повноваження та функції уповноважених суб'єктів щодо забезпечення національної безпеки України, фіксують основні еколого-правові та соціальні пріоритети:

- а) верховенство права;
- б) право громадян на безпечне для життя і здоров'я людей;
- в) пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
- г) договірно-правове регулювання засобів розв'язання колективних конфліктів між державами;
- д) демократичного цивільного контролю виконання міжнародних зобов'язань;
- е) здійснення своєчасних і адекватних заходів щодо захисту національних інтересів;
- ж) залучення громадськості у процеси прийняття відповідних рішень органами держави, реалізація яких може суттєво вплинути на стан довкілля, життя і здоров'я людей;
- з) регламентація компетенції органів державної влади та запровадження їх відповідальності за незабезпечення вимог оптимальної безпеки;
- и) орієнтація особливого акценту на стратегічність забезпечення пріоритету політики національної безпеки щодо забезпечення створення

безпечних умов життєдіяльності населення, захисту природного, побутового виробничого (техногенного) середовищ.

В цьому аспекті доцільно врахувати стратегічні пріоритети юридичних визначень частини другої Розділу 2 Стратегії національної безпеки, зокрема:

Оптимізації природокористування, попередження, виникнення та створення екологічних загроз та викликів сьогодення:

а) формування системи збалансованого використання природних ресурсів на основі економічних механізмів мотиваційного та ощадливого використання їх споживчих якостей;

б) суттєвого зниження шкідливих викидів небезпечних речовин, застосування виключно екологічно безпечних інноваційних технологій, впровадження ресурсо – та енергозберігаючих інноваційних та економічних механізмів;

в) орієнтація щодо поліпшення екологічного стану об'єктів підвищеної небезпеки, посилення якості питної води, профілактики забруднення морських, річкових та океанічних систем;

г) гарантування держави щодо забезпечення сталого розвитку відповідно до Конвенції Ріо 1972 року та реалізованих у нормативно-правових актах Президента України, інших нормативних актах органів виконавчої влади відповідно до їх компетенцій, як загальнообов'язкових норм і правил поведінки суб'єктів різних правовідносин;

д) удосконалення функціонування єдиної державної системи цивільного захисту від природних, техногенних катастроф, інших небезпечних ризиків та впливів;

е) попередження і ліквідація наслідків природної стихії і техногенних катастроф, особливо об'єктів підвищеної небезпеки;

ж) підвищення рівня екологічної, ядерної та радіаційної безпеки;

з) реформування житлово-комунальної сфери, зменшення її впливу на довкілля, здоров'я і життя людей;

и) створення та гарантування безпечного середовища життєдіяльності людини;

к) модернізація компенсаційних фондів реабілітації порушених територій та компенсації заподіяної шкоди внаслідок промислових аварій і техногенних катастроф;

л) підвищення якості та безпечності конкурентних послуг на інноваційних засадах, посилення юридичних гарантій забезпечення безпечності небезпечних та ризикових видів діяльності на природне оточення (довкілля), неухильне додержання вимог та змісту цілей сталого соціально-економічного розвитку держави, інших вимог чинного законодавства України в зазначеній сфері [5, 280-281].

Надзвичайне історико-політичне та еколого-правове значення виконує по суті перша Державна екологічна програма незалежної України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», затвердженої постановою Верховної Ради України від 05 березня 1998 року [6], особливо в

частині екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, зведення до мінімум негативних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, порушення (впливу) суб'єктивного конституційного права людини на безпечне життя і здоров'я людини на навколишнє природне середовище, що отримало прогресивний розвиток у Стратегії національної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [7], яким екологічну безпеку, зокрема середовище життєдіяльності людини визнано одним із найвищих пріоритетів. Отже, в умовах глобальних загроз та ризиків зазначений еколого-правовий імператив забезпечення екологічної безпеки стає основним безальтернативним гарантом збереження екологічного стану навколишнього природного середовища та провідною функцією сучасної держави – еколого-безпекової захисної функції України та як свідчить практика – інших країн світу.

Зазначений та уточнений імператив у формулі «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ» продемонстровано також у Цілях сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [8]. Ці ідеї, зафіксовані в наведених та інших актах законодавства свідчать про прагнення України адаптувати свій розвиток відповідно до міжнародного правових документів щодо сталого соціально-економічного розвитку та міжнародного співробітництва держави України з іншими країнами світу в новітній історії.

Список літератури:

1. Про державний суверенітет: Декларація України від 16 липня 1990 року № 55-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-ІV. *Голос України*. 2003, 22 липня.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
5. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики. Дн., НГУ. 2011. С. 280-281.
6. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Державна екологічна програма незалежної України: Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38-39. Ст. 248.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/print>

8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. *Урядовий кур'єр*. 2019. 2 жовтня № 188. С. 19.

Інна ЗАБЛОДСЬКА,
доктор економічних наук, професор, директорка Луганської філії
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
ORCID ID: 0000-0002-1410-6194

Павло ЛЯШЕНКО,
кандидат економічних наук, науковий співробітник
відділу проблем міжрегіонального співробітництва
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
ORCID ID: 0000-0001-6455-6831

**РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ
РОЗБУДОВИ ТЕРИТОРІЙ ВІДНОВЛЕННЯ:
АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СКЛАДНИКІВ**

Анотація. У тезах досліджено опції технології аналізу та оцінки соціально-економічних складників розбудови територій. Визначено основні цілі розбудови територій відновлення, відмінності, етапи та особливості проведення аналізу та оцінки результативності та ефективності розбудови територій відновлення.

Ключові слова: технологія, аналіз, оцінка, цілі, етапи, особливості, науково-прикладні рекомендації.

**Inna ZABLODSKA
Pavlo LIASHENKO**

**EFFICIENCY AND EFFECTIVENESS
DEVELOPMENT OF RESTORATION AREAS:
ANALYSIS AND EVALUATION
OF SOCIO-ECONOMIC COMPONENTS**

Abstract. The thesis examines the options for the analysis and evaluation of socio-economic components of the development of territories. The main goals for the development of recovery territories, differences, stages and features of the analysis and evaluation of the effectiveness and efficiency of the development of recovery territories are defined.

Key words: technology, analysis, evaluation, goals, stages, features, scientific and exemplary recommendations.

Відновлення територій через повномасштабну війну в Україні з РФ перманентний та багатофакторний процес, який потребує аналізу та оцінки результативності й ефективності соціально-економічних заходів і проектів,

спрямованих на розбудову постраждалих територій, про що свідчать наукові роботи співробітників ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» [1, 2].

У цьому контексті слід звернути увагу на те, що результативність відображає ступінь досягнення поставлених цілей та очікуваних результатів у розбудові відновлюваних територій. Це оцінюється через вимірювання конкретних показників, таких як збільшення виробничих потужностей, покращення інфраструктури, зростання рівня життя місцевого населення, створення нових робочих місць тощо. Ефективність вказує на співвідношення між досягненням результатів і використанням ресурсів (фінансових, людських, матеріальних тощо), необхідних для досягнення цих результатів. Оцінка ефективності визначає наскільки ефективно використовуються залучені ресурси, порівняно з досягнутими результатами.

Технологія аналізу та оцінки соціально-економічних складників розбудови територій відновлення передбачає такі опції:

- аналіз стану і потреб місцевого населення. Важливо проаналізувати потреби і проблеми місцевого населення, його соціально-економічний статус, доступ до освіти, охорони здоров'я, житлових умов та інфраструктури;

- вимірювання економічного зростання. Оцінка економічних показників, таких як збільшення виробництва, інвестицій, експорту та створення робочих місць;

- аналіз стану інфраструктури. Оцінка доступності та якості інфраструктури, такої як дороги, енергетика, водопостачання, відведення відходів, комунікаційна мережа тощо;

- врахування соціальної справедливості та включеності. Оцінка того, наскільки рівний доступ до ресурсів, можливостей та користі від розбудови територій відновлення для всіх верств населення;

- моніторинг та оцінка результатів. Постійний моніторинг та оцінка досягнутих результатів, виявлення проблем та корекція стратегій на основі отриманих даних [3, с.127].

Технологія аналізу та оцінки дозволяють визначити ефективність та результативність розбудови територій відновлення та забезпечити досягнення соціально-економічних цілей, серед яких: підвищення рівня життя населення (зростання доходів, зменшення бідності, створення нових робочих місць, покращення доступу до освіти та охорони здоров'я тощо); розбудова інфраструктури (будівництво та ремонт доріг, мостів, шкіл, лікарень, покращення доступу до комунальних послуг тощо); стимулювання економічного зростання (розвиток малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій, диверсифікація економіки тощо).

Відмінність цього аналізу та оцінки полягає в багатогранності соціально-економічних проблем, що виникають на постраждалих територія, складності визначення причинно-наслідкових зв'язків та необхідності у короткостроковому та довгостроковому моніторингу результатів розбудови територій відновлення.

Аналіз та оцінка результативності та ефективності розбудови територій відновлення з точки зору послідовності дій включає традиційні етапи, які містять

особливості через війну, рис. 1. Це стосується саме останнього етапу - розробки рекомендацій (покращення результативності та ефективності розбудови територій відновлення у час війни та у повоєнний період) [3].

Науково-прикладні рекомендації, які мають розроблятися за результатами аналізу та оцінки результативності та ефективності розбудови територій відновлення мають дві площини – короткостроковий та довгостроковий термін, тобто у воєнний та повоєнний час.

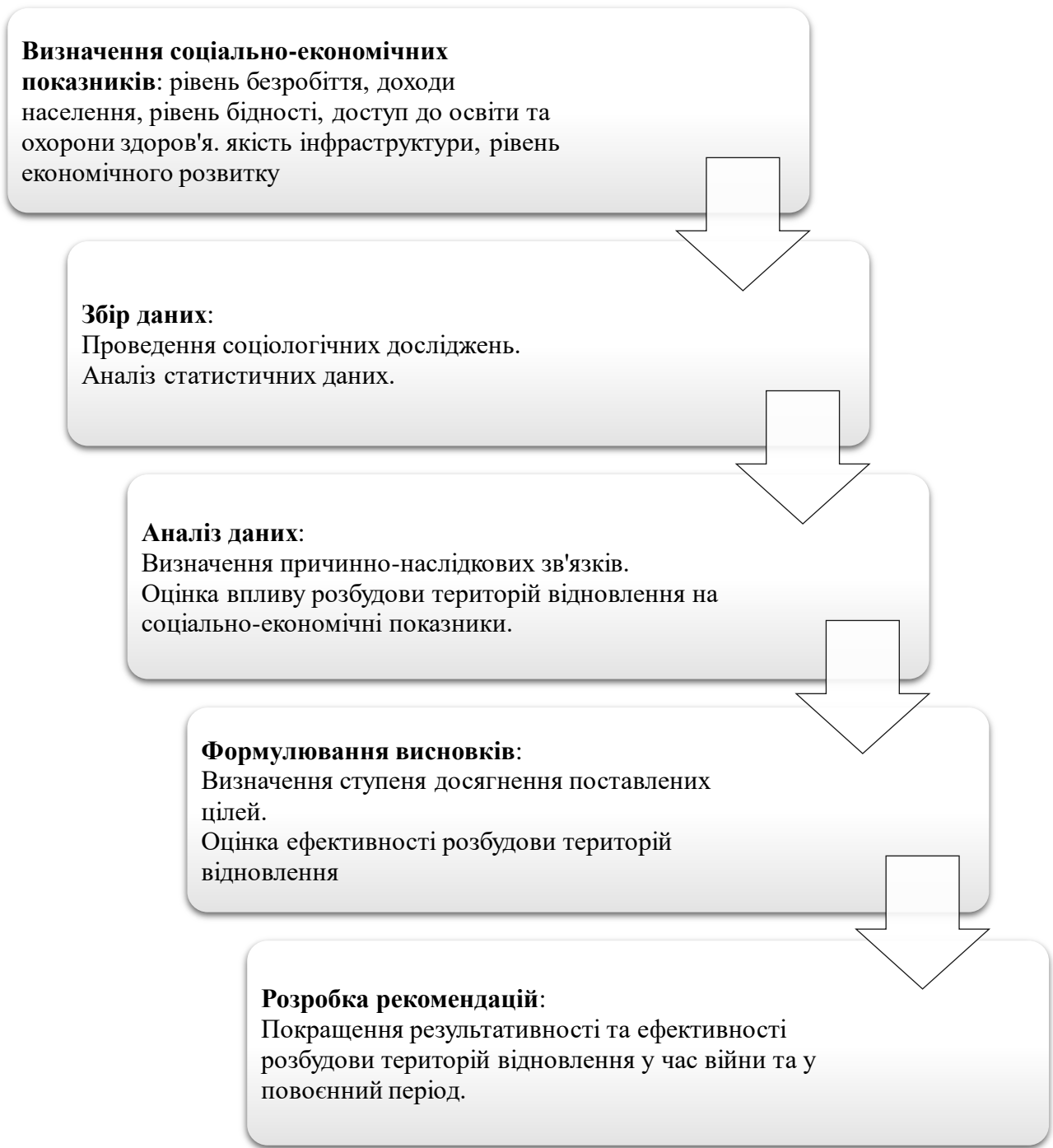

Рис.1 – Традиційні етапи проведення аналізу та оцінки результативності та ефективності розбудови територій відновлення

Така особливість цих науково-прикладних рекомендацій обумовлює обмеженість у виборі методів соціально- економічного прогнозування та планування через наявність великої кількості змінних. Особливе це стосується методів економіко-математичного прогнозування через розрив динамічних рядів.

Отже, аналіз та оцінка результативності й ефективності розбудови територій відновлення в контексті соціально-економічного розвитку потребує наукового підґрунтя та розробки відповідного методичного інструментарію.

Список літератури:

1. Заблодська І.В., Рогозян Ю.С., Ахромкін А.О. Методичний аспект оцінювання економічних та соціальних результатів розбудови територій відновлення (на прикладі територіальних громад Харківського регіону). *Moderní aspekty vědy: XL. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. Str. 667-685.*
2. Гречана С.І., Бузько І.Р., Ахромкін Є.М. Методичний інструментарій оцінювання ефективності розбудови територій, що відновлюються. *Часопис економічних реформ. 2024. № 1 (53).С. 6–15.*
3. Основи економічної теорії: Навчальний посібник / О.О. Кравцов. – Київ: Патерик, 2024. 355 с.
4. Жаліла Я.А., Бахур Н.В. Головка А.А., Їжак О.І., Заблодська І.В., Касперович Ю.В., Ковалівська С.В., Шевченко О.В., Химинець В.В. За науковою редакцією д. е. н., Заслуженого економіста України Я. А. Жаліла. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України. К.: НІСД, 2023. 77 с.

Олена ВАРТАНОВА,
доктор економічних наук, професор,
Луганська філія Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України»
ORCID 0000-0002-8706-6437

МОНІТОРИНГ КЕЙСІВ ЩОДО РАЦІОНАЛЬНОСТІ ТА ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ГРОМАДАМИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЧАС ВІЙНИ У 2022-2023 рр.

Анотація. Сформовано методичні засади моніторингу щодо раціональності та доцільності використання коштів громадами Донецької області у час війни у 2022 р. Визначено критерії порушення раціональності та доцільності використання коштів громадами. Представлено результати моніторингу 18 кейсів щодо порушення раціональності та доцільності використання коштів громадами Донецької області у час війни у 2022 р.

Ключові слова: використання коштів, критерії, доцільність, громади, Донецька область, моніторинг, раціональність.

Olena VARTANOVA

MONITORING OF CASES ON THE RATIONALITY AND APPROPRIATENESS OF THE USE OF FUNDS BY COMMUNITIES OF DONETSK REGION DURING THE WAR IN 2022-2023

Abstract. The methodical principles of monitoring regarding the rationality and expediency of the use of funds by the communities of the Donetsk region during the war in 2022 were formed. The criteria for violation of the rationality and expediency of the use of funds by the communities were determined. The results of the monitoring of 18 cases regarding violations of the rationality and expediency of the use of funds by communities of the Donetsk region during the war in 2022 are presented.

Key words: use of funds, criteria, expediency, communities, Donetsk region, monitoring, rationality.

Моніторинг кейсів щодо раціональності та доцільності використання коштів громадами базується на всебічному аналізі витрат бюджетних коштів громадами: їх розмірі, відповідності цілям діяльності громади (доцільність використання), конкурентності ціни та виконавця, відповідності масштабам діяльності громади тощо.

Узагальнення наведених даних дає змогу виокремити критерії порушення раціональності або доцільності використання грошей громадами при здійсненні публічних закупівель, а також наявності корупційних складових у публічних закупівлях у час війни: сумнівність тендеру; відсутність критичної потреби у

закупівлі під час війни; відсутність обґрунтованої потреби у закупівлі; невідповідність кількісних та фінансових параметрів закупівлі масштабу діяльності громади; завищена ціна, неринкові ціни, неврахування аналогів товарів і послуг; критична кількість учасників державних тендерів; наявність дискримінаційних вимог у тендері; антиконкурентні дії замовників та підрядників; відсутність доцільності закупівлі; неконкурентність ціни; неконкурентність виконавця; не критичність витрат.

Застосування цих критеріїв у моніторингу використання грошей громадами при здійсненні публічних закупівель дає змогу виявити випадки порушення раціональності або доцільності використання коштів громадами, а також наявності корупційних складових у публічних закупівлях у час війни. Загальні показники публічних закупівель громадами Донецької області за 2022 р. подано у табл. 1.

Таблиця 1

Узагальнені показники публічних закупівель громадами Донецької області у 2022 р. [1]

Показник	Донецька область
Кількість договорів , тис	47,99
Початкова сума, млрд	10,51
Відсоток виконаних догорів від завершених, %	86,21
Відсоток суми виконаних договорів від завершених, %	62,11
кількість організаторів	1,34 тис
Кількість постачальників, тис	7,2

Основними групами закупівель громадами Донецької області у 2022 р. були: нафтопродукти, електроенергія, комунальні послуги, послуги з поводження зі стічними водами і сміття, послуги з ремонту і технічного обслуговування, ділові послуги, офісна і комп'ютерна техніка, поштові послуги [1].

ТОП-10 структурі публічних закупівель громад Донецької області в 2023 р. посідають: Управління державної казначейської служби Україні в м. Бахмут, Донецька залізниця, пожежно-рятувальні служби, медичні заклади, комунальні транспортні підприємства, шахти тощо [1].

Аналіз окремих кейсів щодо порушення раціональності та доцільності використання коштів громадами Донецької області у час війни у 2022 р. здійснювався на основі інформації Prozorro [2], даних аналітичного хабу Qlik [1]. Аналіз використання коштів громадами Донецької області у час війни у 2022 р. подано у табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз окремих кейсів нераціонального або недоцільного використання коштів громадами Донецької області у 2022 р. (Джерело: власні дослідження за даними [2])

Громада	Вид закупівлі	Сума закупівлі, грн.
1. Виконавчий комітет Маріупольської міської ради	Смартфони, планшети для здійснення заходів з надання допомоги військовим сил оборони України	2 600 000
2. Виконавчий комітет Маріупольської міської ради	Продуктові набори для здійснення заходів з підтримки внутрішньо-переміщених або евакуйованих осіб	63 000 000
3. Управлінням розвитку міського господарства та капітального будівництва Бахмутської міської ради	Роботи по об'єкту «Капітальний ремонт тротуару по вул. Горбатова м. Бахмут Донецької області» 3 черга	6 400 000
4. Управлінням розвитку міського господарства та капітального будівництва Бахмутської міської ради	Бензин А-92	89 950
5. Комунальне підприємство "Краматорське трамвайно-тролейбусне управління"	Запасні частини на автобус Атаман	5 621 834
6. Донецька обласна прокуратура	Легкові автомобілі 3 шт.	1 800 000,00
7. Донецька обласна прокуратура	Легкові автомобілі 5 шт.	3 000 000,00
8. Донецька обласна прокуратура	Легкові автомобілі 1 шт.	541 000,00
9. Донецька обласна прокуратура	Нафта і дистилати (бензин у кількості 10 000 л, дизельне паливо у кількості 3 750 л)	732 000,00
10. Мангушська селищна рада	Будівництво тротуару зі сходовим маршем від вул. Набережної до громадського пляжу «Чайка» в с. Урзуф Мангушського району	2000000
11. Мангушська селищна рада	Капітальний ремонт стадіону «Колос» за адресою: вул. Спортивна, 31а, смт. Мангуш, Маріупольського району, Донецької області	42846270
12. Управління комунальної власності Мирноградської міської ради	Послуги з відновлення дорожньої розмітки на вулично-дорожньої мережі Мирноградської міської територіальної громади Донецької області	490 600
13. Управління комунальної власності Мирноградської міської ради	Капітальний ремонт комунального нежитлового вбудованого приміщення, розташованого за адресою: Донецька область, Покровський район, м. Мирноград, м-н «Молодіжний», буд. 22 прим. 48 для розміщення поліцейської станції	295 710
14. Управління комунальної власності Мирноградської міської ради	Капітальний ремонт покрівлі житлового будинку, розташованого по вул. Центральна, буд. 1, с. Рівне	697 550
15. Управління комунальної власності Мирноградської міської ради	Послуги з прибирання та підмітання вулиць	4 093 800
16. Обласне територіальне медичне об'єднання, м. Краматорськ	Послуги з інженерного проектування «Капітальний ремонт приміщень»	250 000

Громада	Вид закупівлі	Сума закупівлі, грн.
17. Обласне територіальне медичне об'єднання, м. Краматорськ	Послуги з інженерного проектування Виготовлення проектно-кошторисної документації на «Капітальний ремонт приміщень в будівлі КНП «Вигодська міська багатопрофільна лікарня»	200 000
18. Обласне територіальне медичне об'єднання, м. Краматорськ	Офісне устаткування та приладдя	680 000
Загалом		122976930

На основі проведеного моніторингу кейсів щодо раціональності та доцільності використання коштів громадами Донецької області у час війни у 2022 р. можна зробити наступні висновки:

1. Проаналізовано 18 кейсів порушення раціональності та доцільності використання коштів громадами Донецької області в часи війни у 2022 р., зокрема, Виконавчим комітетом Маріупольської міської ради, Управлінням розвитку міського господарства та капітального будівництва Бахмутської міської ради, Донецькою обласною прокуратурою, Мангушською селищною радою.

2. Критеріями порушення раціональності та доцільності використання коштів були: сумнівність тендеру, відсутність критичної потреби у закупівлі під час війни; відсутність обґрунтованої потреби у закупівлі, невідповідність кількісних та фінансових параметрів закупівлі масштабу діяльності громади; відсутність доцільності закупівлі, неконкурентність ціни, неконкурентність виконавця, не критичність витрат.

3. Основними закупівлями, які визнані нераціональними або недоцільними, є значні за обсягом закупівлі важкої будівельної техніки, комп'ютерної техніки, витрати коштів на проведення проектувальних робіт капітального ремонту приміщень, капітальний ремонт тротуарів, стадіону та інших приміщень і нежитлових споруд, витрати на офісне устаткування та приладдя, інші закупівлі, які потребують обґрунтування своєї доцільності.

Список літератури:

1. Аналітичний хаб Qlik. URL: <https://bi.prozorro.org/hub>
2. Prozorro <https://prozorro.gov.ua/uk>
3. Як викрити корупцію в медичних закупівлях. Міністерство цифрової трансформації. URL: <https://www.instagram.com/p/C29XfPBNbhs/?hl=ru>
4. Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/ ТАРАС та Prozorro. URL: <https://www.instagram.com/p/C29XfPBNbhs/?hl=ru>

Олена ГОНЧАРЕНКО,
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)
ORCID: 0000-0002-0178-2003

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗАКОНОПРОЕКТІВ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. За час дії правового режиму воєнного стану в Україні було прийнято низку законів, а суб'єктами права законодавчої ініціативи подано численні проекти, які прямо стосуються підприємницької діяльності або ж пов'язані із санкціями щодо держави-агресора та її резидентів. У цей період залишаються важливими вимоги дотримання якості проекту як гарантії забезпечення підприємницької діяльності. Експертиза законопроектів і допомагає визначити положення, що можуть призвести до порушення принципів верховенства права або ж правової визначеності.

Ключові слова: якість законопроекту, підприємницька діяльність, верховенство права, правова визначеність, правовий режим воєнного стану.

Olena GONCHARENKO

IMPROVING THE QUALITY OF DRAFT LAWS AS A GUARANTEE OF THE RIGHT TO ENTREPRENEURSHIP UNDER MARTIAL LAW

Abstract. During the legal regime of martial law in Ukraine, a number of laws were adopted, and the subjects of the law of legislative initiative submitted numerous projects that directly relate to business activities or are related to sanctions against the aggressor state and its residents. In this period, the requirements for compliance with the quality of the project remain important as a guarantee of ensuring entrepreneurial activity. Examination of draft laws also helps to identify provisions that may lead to violations of the principles of the rule of law or legal certainty.

Key words: quality of the draft law, entrepreneurial activity, rule of law, legal certainty, legal regime of martial law.

Запровадження правового режиму воєнного стану призвело до обмеження прав людини і громадянина в Україні, зокрема і права на підприємницьку діяльність. Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень». Такі обмеження стосуються перш за усе свободи підприємницької діяльності: вибору контрагентів, товарів та послуг.

Згідно із ч. 1 ст. 63 Господарського кодексу України «підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом». Слід зауважити, що хоча у Конституції і передбачено обов'язок щодо визначення строку дії обмежень прав людини і громадянина, однак наразі встановлення такого строку навіть залежно від терміну дії правового режиму воєнного стану видається недоцільним, оскільки складно уявити гіпотетично ситуацію співпраці з контрагентами держави-агресора у майбутньому. Тривале та глобальне порушення росією норм міжнародного права не тільки на прикладі України, а й в інших державах, доводить основне, що економічна співпраця з державою-агресором та її резидентами – це торгівля на крові, що тільки допоможе підтримувати війну, призведе до масових вбивств. Отже, заборона торгівлі з державою-агресором та її резидентами має бути всеохоплюючою та не тільки тривати на час війни, а й в продовж багатьох століть.

Особливістю предмету законопроектів у сфері господарювання стало подання пропозицій та їх прийняття щодо: посилення санкційного законодавства; вилучення майна російської федерації та її резидентів; припинення низки міжнародних договорів, які уклалися з російською федерацією; відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам (суб'єктам господарювання), що пов'язана з агресією; діяльності об'єктів критичної індустрії; посилення законодавства з публічних закупівель та волонтерської діяльності, що пов'язані із військовими потребами; удосконалення інвестиційного та інноваційного законодавства; імплементації численних положень законодавства ЄС тощо [1, с. 289]. За час дії правового режиму воєнного стану в Україні її парламентом було прийнято низку законів, а суб'єктами права законодавчої ініціативи подано численні проекти, які прямо стосуються підприємницької діяльності або ж пов'язані із санкціями щодо держави-агресора та її резидентів. Крім того, окремий блок становлять закони та проекти, які стосуються діяльності органів державної влади, які пов'язані із управлінням арештованими активами, наприклад проекти спрямовані на підвищення ефективності управління активами Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Зважаючи на приписи ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якого «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України», законопроекти, у яких визначаються повноваження органів державної влади та стосуються економічного сектору, мають бути максимально чіткими та зрозумілими. Згідно із ч. 1 ст. 63 Господарського кодексу України «підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом».

Якість закону значною мірою залежить від того, наскільки його зміст враховує необхідність регулювання відповідних суспільних відносин, наскільки правильно цей зміст визначений з позиції юридичної техніки» [2]. Якість закону також залежить і від якісної експертизи законопроектів, яка може проходити у різних інституціях: у відповідних органах виконавчої влади (наприклад

Міністерстві юстиції України, Міністерстві економіки України тощо), Апараті Верховної Ради України, Дослідницькій службі, у наукових та науково-дослідних організаціях тощо. Від ґрунтовної експертизи, яка полягає у висновках щодо відповідності верховенству права, системності законодавству, дотриманні техніко-юридичним вимогам та потреби у правову регулюванні залежить потім і практична реалізація прийнятих норм. У Законі України «Про правотворчу діяльність» встановлюється, що «техніка нормопроєктування - це сукупність техніко-правових засобів, способів, прийомів та методів, за допомогою яких створюється проєкт нормативно-правового акта. Проєкти нормативно-правових актів розробляються з дотриманням правил техніки нормопроєктування, встановлених цим Законом (ст. 31). Водночас, відповідно до ст. 44 цього ж закону «проєкт нормативно-правового акта підлягає обов'язковій експертизі на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis EC), а також науковій, юридичній (правовій), антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншим експертизам, визначеним законом (далі – обов'язкова експертиза)». З часом кількість експертиз законопроєктів тільки збільшується. Чи призведе це до підвищення якості законів? Особливо, якщо це стосується підприємницької діяльності. Крім того, збільшується кількість законопроєктів, які м'яко кажучи, не відповідають вимогам законодавчої техніки та і саме ідея необхідності їх прийняття виявляється сумнівною.

Кожен рік парламентом затверджується План законопроєктної роботи Верховної Ради України, однак більшість проєктів подаються поза планом, що і призводить до збільшення проєктів, які є неякісними з огляду на поспішний характер їх підготовки та подання, що часто вказує на відсутність концепції проєкту нормативно-правового акту та належного обґрунтування. Однак поряд з певними негативними тенденціями, важливим залишається подання проєктів, які є вчасними, особливо враховуючі швидкі зміни та правовий режим воєнного стану. Тому, експертиза законопроєктів і допомагає визначити положення, які будуть такими, що призведуть до порушення принципів верховенства права або ж правової визначеності.

На думку Хелен Ксантакі «Ефективність досягається завдяки фронтовій методології, оскільки вона розміщує розробку законодавства в контексті регулятивних зусиль. Це просуває ідею, що законодавство є інструментом регулювання. Таким чином, якість законодавства вимірюється внеском тексту в досягнення бажаних результатів регулювання» [3, с. 59]. З такою думкою варто погодитися, адже поєднання ідеї регулювання з правильно технічно складеним документом є тим інструментом, який допоможе на початковому етапі існування проєкту забезпечити якість документу.

У цьому зв'язку хотілося би зосередити увагу на деяких особливостях проєктів, у яких розглядалися питання права на підприємницьку діяльність в умовах правового режиму воєнного стану. Так був поданий проєкт «Про ветеранське підприємництва», згідно з преамбулою якого він «спрямований на створення сприятливих умов для започаткування та розвитку ветеранського підприємництва, підвищення його конкурентоспроможності, вирішення

проблем реінтеграції ветеранів». Ідея подання проекту є важливою та такою, що заслуговує на підтримку. Проект на момент підготовки висновку не включений до Плану законопроектної роботи Верховної Ради України. Однак механізми реалізації, які передбачалися у ньому потребують удосконалення, тому наразі проект виглядає доволі декларативним.

Ще один важливий проект, однак який стосується «внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності розпорядження майном соціальної сфери та вдосконалення законодавства в сфері оренди». Зокрема, законопроектом пропонується доповнити новою частиною 2 статтю 16 Основ законодавства про охорону здоров'я (далі – Основи законодавства). Зокрема у проекті встановлюється, що об'єкти та майно державних і комунальних закладів охорони здоров'я, які більше трьох років не використовуються для надання медичної та/або реабілітаційної допомоги або послуг з медичного обслуговування населення (медичних послуг), можуть бути приватизовані. Подібна пропозиція, однак яка стосується закладів освіти, пропонується і щодо змін частини 4 статті 80 Закону України «Про освіту». Слід зазначити, що унаслідок збройної агресії РФ, збільшилася кількість громадян України, які потребують допомоги, у тому числі реабілітаційної, тому скорочення медичних закладів навряд чи досягне мети проекту щодо підвищення ефективності розпорядження майном соціальної сфери, адже таке майно навпаки скоротиться у своїй кількості, а повернути його до державної та комунальної власності буде неможливо. Тому, багато громадян України не отримають належну допомогу з боку держави.

Отже, під час дії правового режиму воєнного стану залишаються важливими вимоги дотримання якості проекту як гарантії забезпечення підприємницької діяльності.

Список літератури:

1. Гончаренко О.М. Правова експертиза законопроектів у сфері господарювання в умовах євроінтеграції та дії правового режиму воєнного стану. *Приватне право і підприємництво*. 2023. Вип. 23. С. 283-290.
2. Теплюк М. (2009). Уведення закону в дію: проблема правового регулювання. *Віче*. 2009. № 4.
3. Xanthak H. Legislative drafting: a new sub-discipline of law is born IALS. *Student Law Review*. 2013. Volume 1. Issue 1. Autumn. P. 57-70.

Христина ГРИГОР'ЄВА,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID.ORG / 0000-0001-7659-2178

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. У доповіді аналізуються сучасний стан і тенденції законодавства України у сфері регулювання цін на сільськогосподарську продукцію. Зроблено висновки про очищення вітчизняного законодавства від правових механізмів, спрямованих на державне регулювання цін, як в інтересах виробників, так і в інтересах споживачів.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, державна підтримка, ціни, продовольча безпека

Khrystyna HRYHORIEVA

STATE REGULATION OF PRICES FOR AGRICULTURAL PRODUCTS: ANALYSIS OF THE LEGISLATION

Abstract. The report examines the current state and trends of Ukrainian legislation in the sphere of price regulation of agricultural products. Conclusions have been made about the clearing of domestic legislation from legal mechanisms aimed at state regulation of prices in the interests of both producers and consumers.

Key words: agricultural products, state support, prices, food security

Ціна на сільськогосподарську продукцію є дуже важливим економічним та соціальним індикатором: вона може дати розуміння стану сільського господарства та його рентабельності, а крім того саме ціна на продукти харчування формує фундамент продовольчої безпеки в країні. У зв'язку з цим у багатьох країнах світу ціноутворення щодо сільськогосподарської продукції підпадає під законодавче регулювання. При цьому така практика є досить поширеною та застосовується здебільшого у фоновому режимі, тобто в мирний час та за відсутності певних соціально-економічних кризових явищ. Натомість Україна наразі переживає одразу багато серйозних криз, а її економіка, демографія, суспільне благополуччя балансують на небезпечній грані. У зв'язку з цим постає питання про те, яким чином держава підтримує в таких умовах, з одного боку, сільське господарство як основного виробника харчової продукції та найбільшу галузь-експортера, а з іншого – населення країни, яке за останні два роки переживає карколомне падіння показників глобального індексу продовольчої безпеки, особливо в частині фінансової доступності їжі. Це

питання однозначно не відноситься до категорії простих. Елементарний економічний аналіз вказує на міцну залежність цих двох сторін однієї проблеми. Виробник зацікавлений у підвищенні ціни на свій товар, а споживач очікує її зменшення. Протилежні інтереси обох сторін – і аграріїв, і населення – є важливими для держави, адже задоволення цих інтересів має вагомі наслідки для розвитку країни. Втручання держави у процес ціноутворення щодо сільськогосподарської продукції – це постійний пошук балансу між економічними та соціальними потребами суспільства. Яким є цей баланс у вітчизняних правових реаліях слід розглянути більш детально.

Ціни та виробники. Світова практика знає багато різних варіантів підтримки цін на сільськогосподарську продукцію в інтересах виробників. Це можуть бути, наприклад, встановлення закупівельних цін. Найчастіше усе різноманіття способів спрямоване по суті на досягнення однієї мети: забезпечення виробнику сільськогосподарської продукції певного стабільного рівня доходу незалежно від наявності чи відсутності негативних обставин, тобто захист аграрія від перекосів та ризиків вільного ринку.

В Україні була спроба створити максимально економічно «дружній» формат державного регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції, за якого вплив на ринок здійснювався би переважно економічними, а не адміністративними важелями. Саме такі цілі ставив перед собою нормотворець, розробивши правовий механізм аграрних інтервенцій, який з'явився у 2004 році із прийняттям Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України».

Однак інтервенційний механізм не спрацював через цілу низку причин, основною з яких став слабкий розвиток біржового аграрного ринку. Оскільки аграрні інтервенції, за задумом, мали відбуватися на організованому аграрному ринку, і саме ця передумова визначала їх ефективність, то відсутність такого розвинутого функціонуючого біржового середовища зробила інтервенційний механізм декларативним. Цю проблему законодавець вирішив у своєму «фірмовому стилі» – просто вилучивши усі положення про цінове регулювання із агропротекційного Закону. Тобто до 2020 року державне регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції в режимі аграрних інтервенцій не існувало фактично, а після 2020 року – уже й юридично.

Чим це загрожує виробникам? Передусім, це означає ринкову владу трейдерів над виробниками експортоорієнтованої сільськогосподарської продукції. При чому ці правовідносини не мають національного забарвлення – подібні проблеми виникають у різних куточках світу. Наприклад, фермери Індії вимагали від уряду закріпити мінімальний рівень цін на сільськогосподарську продукцію, обґрунтовуючи це тим, що у протилежному випадку трейдери, маніпулюючи фінансуванням посівної за допомогою форвардних контрактів, отримують необмежену владу та можуть диктувати виробникам критично низькі ціни. Індійський уряд пішов назустріч своїм виробникам. Натомість українські аграрії залишаються без такої підтримки в аналогічній ситуації. В умовах війни, коли логістика та можливості реалізації сільськогосподарської продукції

додатково обмежені, трейдери отримують практично нічим не обмежену владу, що проявляється в обвалі цін на закупівлю зернових.

Ціни і споживачі. З іншого боку цієї соціально-економічної формули розташовані споживачі – населення України, яке щоденно підтримує своє біологічне існування за рахунок харчування. Можна піддатися спокусі зробити поспішний висновок з попереднього аналізу та припустити: якщо держава не надає цінову підтримку виробникам, то вона тим самим виконує соціальну функцію, адже ціни на сільськогосподарську продукцію можуть вільно опускатися, а це в інтересах споживача. Проте такі припущення не відповідають дійсності. У класичному варіанті цінова підтримка спрямована на виробника як найбільш уразливу ланку агроторгівельного ланцюга. Відсутність такої підтримки означає, що посередник має можливість збивати ціни, знижуючи прибуток аграрія. З іншого боку, посередник (торговець) має можливість встановлювати торговельну надбавку на власний розсуд. Тут виникає наступне логічне питання – чи регулює держава *максимальні* ціни на сільськогосподарську продукцію (тобто уже в інтересах споживачів)?

Проведене нами дослідження показало, що в Україні за період незалежності було апробовано різні підходи до здійснення державної цінової продовольчої політики. Зокрема, можна виділити кілька етапів розвитку законодавства у цій сфері: 1) етап становлення (1990-1996); 2) етап мінімального втручання (1996-2003); 3) етап обмеженого втручання (2003-2007); 4) етап розширеного втручання (2008-2017); 5) етап нульового втручання (2017-2020); 6) етап вимушеного втручання в умовах пандемії (2020-2022); 7) етап вимушеного втручання в умовах війни (2022-до сьогодні). Загальною тенденцією еволюції законодавства України про ціни на продовольство є відмова від державного регулювання цих відносин. Лише пандемічні та воєнні виклики змусили уряд відреагувати та частково повернутися до державного регулювання цін на основні харчові продукти (постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення» від 22.04.2020 року (втратила чинність) та «Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану» від 19.06.2023 року). При цьому наразі зі воєнних умов для реалізації такого втручання було обрано обмеження граничної торговельної надбавки на рівні 10%. Це означає, що законодавець передусім впливає на ті ціни, які встановлює торговець, а не виробник. Таким чином, наразі державне регулювання обмежене впливом на непродуктивний посередницький сектор, які продають визначену харчову продукцію.

Підсумовуючи, можна підкреслити деякі основні тези. Протягом останнього десятиріччя вітчизняне аграрне та господарське законодавство методично очищається від тих правових механізмів, які покликані здійснювати державне регулювання цін на сільськогосподарську продукцію як в інтересах виробників, так і в інтересах споживачів. Це не стільки урівнює в можливостях, скільки породжує проблеми і у виробництві, і в суспільстві. Особливо ці проблеми загострюються в умовах сучасних глибоких соціально-економічних потрясінь.

Лібералізацією аграрного ринку не можна виправдовувати самоусунення держави від виконання покладених на неї функцій забезпечення публічних інтересів: розвитку провідних галузей економіки та підтримання продовольчої безпеки.

Дослідження здійснене у рамках виконання наукового проєкту (реєстраційний номер № 226/0062) відповідно до договору із Національним фондом досліджень України, за сприяння Кембриджського університету (Велика Британія)

Людмила ЖИЛІНСЬКА,
доктор економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-7524-4507>

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОСТІ МІСТА

Анотація. Робота присвячена огляду основних напрямів підвищення ефективності економіко-правового забезпечення відкритості міста. Проаналізовано загальний рівень прозорості функціонування міських рад у 2023 році. Визначено напрями покращення економіко-правового середовища міста з метою сприяння сталому розвитку та підвищення якості життя мешканців.

Ключові слова: прозорість, відкритість, громада, напрями, забезпечення.

Lyudmila ZHYLINSKA

DIRECT ENHANCEMENT OF THE EFFECTIVENESS OF ECONOMIC-LEGAL SUPPORT FOR URBAN TRANSPARENCY

Abstract. The article is dedicated to reviewing the main directions for enhancing the effectiveness of the economic-legal support for urban transparency. The general level of transparency of the functioning of city councils in 2023 was analyzed. Directions for improving the economic-legal environment of the city are identified to promote sustainable development and improve the quality of life for residents.

Keywords: transparency, openness, community, directions, provision.

Відкритість міста – це ключовий фактор, який сприяє його розвитку, ефективному управлінню та забезпеченню добробуту його жителів. Підвищення ефективності економіко-правового забезпечення відкритості міста - це важлива мета для створення прозорого, доступного та інклюзивного середовища для громадян та бізнесу. Напрями, які сприяють досягненню цієї мети: оновлення законодавства для сприяння відкритості управління та доступу до інформації; впровадження цифрових технологій для полегшення доступу до публічної інформації та послуг міста; залучення громадян до процесів прийняття рішень та моніторингу діяльності владних структур; публікація інформації про бюджетні ресурси міста, їхнє розподілення та використання; публікація великого обсягу даних міста у відкритому форматі для використання громадянами, дослідниками та бізнесом; проведення навчальних заходів та розповсюдження інформації про важливість відкритості управління та участі громадян в міському житті.

Ці напрями можуть спільно сприяти покращенню економіко-правового забезпечення відкритості міста, створюючи сприятливе середовище для розвитку та процвітання його мешканців.

Програма «Transparent cities / Прозорі міста» Transparency International Ukraine у дослідженні роботи 80 міських рад у 2023 році оприлюднила, що загальний рівень прозорості 80 муніципалітетів виріс і становить 42,3%, порівняно з 37,5% у 2022 році серед 70 досліджуваних міст. Чотирнадцять міст покращили свою категорію за цей рік: два міста перейшли у «прозорі», а дванадцять отримали статус «частково прозорих». В цілому, 30 міських рад покращили свої рівні прозорості на 5% і більше, хоча були й такі, що регресували на 10-15% [1].

У оцінюванні нових міст, включаючи прифронтові зони, зауважується обмежений прогрес, навіть у важких умовах. Два з цих міст отримали статус «частково прозорих», у той час як решта залишилися «непрозорими», а рівень прозорості майже не відрізняється від тилкових міст і складає 39,4%. Загалом, у 2023 році середній рівень прозорості міст склав 42,3%, що є зростанням порівняно з 37,5% у 2022 році. За результатами досліджень участі 70 міських рад, 30 покращили свої показники на 5% і більше, та 14 міст перейшли в вищу категорію [2].

У 2023 році містам найкраще вдавалося забезпечувати повноту оприлюднених рішень міської ради та виконавчого комітету, розпоряджень міського голови (87,5%). Також вони успішно оновлювали перелік укриттів цивільного захисту раз на шість місяців (76,3%) та публікували щоквартальні звіти про виконання бюджету (73,8%). Іншим важливим аспектом було поширення актуальної інформації про роботу бізнесу в умовах воєнного стану (72,5%). Однак муніципалітети продовжують обмежувати доступ громадян до інформації про свою діяльність, обмежено поширюють інформацію про призначення кадрів поза конкурсом, стримано залучають містян до прийняття рішень через участь у роботі комісій (наприклад, щодо компенсацій за пошкоджене/знищене майно) чи Ради ВПО. Навіть «прозорі» міста, такі як Мукачєво і Тернопіль, опинились серед тих, які належним чином не залучили громадськість в обох випадках.

Тому в рамках дослідження [1, 2, 3] були надані основні напрями підвищення ефективності економіко-правового забезпечення відкритості міст, а саме:

1. Проведення онлайн-трансляцій засідань міської ради та її органів відкриває нові можливості для мешканців стати активними учасниками політичного процесу та впливати на ухвалені рішення. Ця ініціатива сприяє збільшенню прозорості та відкритості роботи владних органів, дозволяючи громаді широко ознайомлюватися з діяльністю обранців та висловлювати свої погляди та зауваження.

2. Залучення громадян, зокрема і представників ВПО, до розробки політик, допоможе зробити їх більш ефективними та обґрунтованими.

У теперішньому світі, де виклики та потреби суспільства постійно змінюються, важливо мати механізми, які дозволяють громадянам активно

впливати на формування політик та програм. Разом із тим, залучення громадян, включаючи ВПО, до процесу розробки політик може сприяти підвищенню рівня легітимності та підтримки прийнятих рішень у суспільстві. Коли громадяни відчують, що їхні думки та погляди були враховані в процесі прийняття рішень, вони більш схильні підтримувати ці рішення та долучатися до їхньої реалізації.

3. Створення версій сайту, доступних для користувачів з порушеннями зору, є реалізацією права на доступ до інформації та можливість впливати на місцеву владу.

Адаптовані версії сайту для людей з порушеннями зору можуть містити такі функції, як текстові версії аудіо- та відеоматеріалів, спеціальні програми для читання тексту екраном, а також опції збільшення шрифту та контрастності для полегшення читання. Крім того, важливо забезпечити, щоб версії сайту були оптимізовані для використання з клавіатурою та іншими пристроями введення, що дозволить людям з різними обмеженнями зручно взаємодіяти з веб-ресурсом. Створення доступних версій сайту не лише забезпечує інклюзивний доступ до інформації про місцеву владу, але й робить можливим активну участь цієї аудиторії в політичному процесі. Забезпечення можливості отримати необхідну інформацію та впливати на рішення місцевих органів влади є важливою складовою будь-якої демократичної системи.

4. Створення рішень, сервісів та інструментів, які сприяють адаптації мешканців до складних умов, що виникають у зв'язку з воєнними загрозами, та полегшують їхній доступ до різноманітних послуг.

Ці ініціативи мають на меті полегшити доступ до різноманітних послуг та забезпечити безпеку та захист населення під час загрози. Одним з прикладів таких ініціатив може бути розробка мобільних додатків або онлайн-платформ, які надають користувачам доступ до важливої інформації про безпеку та евакуаційні плани, дозволяють швидко зв'язатися з рятувальними службами та іншими важливими службами під час екстрених ситуацій. Крім того, створення центрів допомоги та підтримки для постраждалих від військових конфліктів, де можна отримати медичну, психологічну та соціальну допомогу, також відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та підтримки населення. До інших ініціатив можна віднести розробку спеціалізованих систем сповіщення та попередження про небезпеку, які можуть надсилати автоматичні повідомлення про евакуацію або інші рекомендації безпеки в разі загрози військової або природної небезпеки.

5. Забезпечення можливості для моніторингу роботи органів місцевого самоврядування, що допоможе зміцнити відповідальність та прозорість місцевої влади перед громадою, а також забезпечити інформованість її мешканців про поточний стан справ у сфері муніципального управління.

6. Зробити прозорий кадровий відбір для осіб які прийняті поза конкурсом.

7. Забезпечення прозорого обліку та ефективного розподілу гуманітарної допомоги, що надходить муніципалітетам, є критично важливим завданням в умовах надзвичайних ситуацій. Мільйони українців і досі залежать від запитів на допомогу. Однак існування скандальних випадків з непрозорим розподілом допомоги, його розкраданням чи привласненням, ставали невід'ємною частиною

дійсності навіть на другий рік після початку повномасштабного вторгнення. Без належного звітування муніципалітетів про отриману допомогу, інформування про місця видачі та категорії осіб, які мають право на неї, буде вкрай важким. Таке недостатнє забезпечення інформацією може поставити під загрозу належний рівень гуманітарної підтримки від наших партнерів.

8. Забезпечення прозорого обліку та управління землею, комунальним майном є ключовою складовою ефективного та справедливого використання ресурсів на місцевому рівні. Прозорість у цих процесах допомагає забезпечити відкритість та відповідальність перед громадою, запобігає корупції та недобросовісним діям, а також сприяє раціональному використанню земельних ресурсів та майна міста чи регіону.

Для досягнення цих цілей важливо впроваджувати системи електронного обліку та управління, які забезпечують доступність інформації про власність, використання та розпорядження землею та комунальним майном для громадськості. Це може включати в себе створення онлайн-реєстрів земельних ділянок, публікацію звітності про майно та його використання, а також механізми електронного подання та обробки заявок на використання землі та майна. Крім того, важливо забезпечити прозорість у процесі прийняття рішень щодо розпорядження земельними ресурсами та комунальним майном, включаючи публікацію інформації про конкурсні торги, аукціони або інші процедури вибору управителя чи орендаря. Це допомагає запобігти випадкам корупції та неправомірного відчуження майна від громади.

Список літератури:

1. Дніпро, Дрогобич, Львів, Мукачево і Тернопіль визнані прозорими у 2023 році. Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/news/dnipro-drogobych-lviv-mukachevo-i-ternopil-vyznani-prozorymy-u-2023-rotsi-transparency-international-ukraine/> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Мазурок А. Чому прозорості українських міст недостатньо і як це змінити. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/chomu-prozorosti-ukrayinskyh-mist-nedostatno-i-yak-tse-zminyty/> (дата звернення: 22.04.2024).
3. Прозорість під обстрілами: чи досягли міста прогресу? URL: <https://ti-ukraine.org/research/prozorist-pid-obstrilamy-chy-dosyagly-mista-progresu/> (дата звернення: 22.04.2024).

Роман КІРІН,
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник,
Державна установа «Інститут економіко правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
ORCID ID: 0000-0003-0089-4086

ДЕРЖАВНІ РЕЄСТРИ У СФЕРІ КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анотація. Встановлено особливості загально-правового регулювання реєстрових відносин. Проведено огляд правового режиму чинних державних реєстрів у сфері користування надрами. Запропоновано уніфікувати пункти положень про державні реєстри щодо оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних.

Ключові слова: державний реєстр, користування надрами, геологічна інформація, геоінформаційна система, нафтові та газові свердловини, артезіанські свердловини.

Roman KIRIN

STATE REGISTERS IN THE FIELD OF USE OF SUBSOIL: LEGAL ASPECTS

Abstract. The author identifies the peculiarities of general legal regulation of registration relations. The legal regime of the existing state registers in the field of subsoil use is reviewed. The author proposes to unify the provisions of the regulations on state registers regarding the publication of public information in the form of open data.

Key words: state register, subsoil use, geological information, geographic information system, oil and gas wells, artesian wells.

Важливість сфери надрокористування для економіки країни з розвинутою мінерально-сировинною базою важко переоцінити. Багатовекторність її впливу особливо актуалізується в умовах євроінтеграційного курсу України та необхідності повоєнного відновлення.

Наприкінці 2023 р. уряд затвердив шостий План дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2023-2025 рр. [1], який розроблявся разом із представниками інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання та спрямований на поліпшення умов для ведення бізнесу, підвищення рівня громадської участі, більш відкрити та підзвітну діяльність органів влади.

Відносно реформи надрокористування відмічене, що Кодекс України про надра (далі – КпН) [2] було доповнено ст. 51, де передбачено функціонування

єдиної державної електронної (далі – е-) геоінформаційної системи користування надрами (далі – е-ГІС) – багатофункціональної інтегрованої інформаційно-комунікаційної системи (далі – ІКС), яка:

- забезпечує інформаційну підтримку та супроводження процесу надрокористування в Україні;

- становить сукупність взаємопов'язаних інформаційних систем, реєстрів та баз даних, програмно-інформаційних комплексів, програмно-технічних та технічних засобів е-комунікації, які забезпечують поєднання визначених інформаційних ресурсів (далі – ІР) у сфері надрокористування, обробку та захист інформації, внутрішню та зовнішню інформаційну взаємодію [3].

Попри те, що постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) був затверджений Порядок ведення, функціонування та доступу до інформації е-ГІС [4], уряд виділив інші сучасні проблеми користування надрами, які ускладнюють доступ до відповідної інформації громадян та їх об'єднань, суб'єктів господарювання, як то:

- а) відсутність в Україні он-лайн бібліотеки геологічної інформації;
- б) неврегульованість доступу до первинних геологічних даних.

Створення е-ГІС має суттєво полегшити доступ громадян до геологічної інформації, зробити систему надрокористування більш зрозумілою і прозорою, адже вона спрямована на забезпечення створення єдиного інформаційного простору у сфері користування надр шляхом об'єднання відповідних ІР та оптимізації процесів спільного використання технічного і програмного забезпечення (далі – ПЗ). Її основними завданнями є:

- облік ділянок надр, наданих у користування;
- створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона, захист інформації у сфері користування надрами;

- забезпечення е-взаємодії між надрокористувачами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування з метою виконання визначених законодавством завдань у сфері користування надрами, зокрема обробки інформації, що формується у процесі діяльності користувачів надр, у тому числі користувачів надр на умовах угод про розподіл продукції;

- підвищення рівня прозорості та оперативності виконання завдань, пов'язаних з надрокористуванням, зменшення обсягу часових та фінансових витрат на виконання інформаційно-пошукових, розрахункових та аналітичних робіт, формування належної звітності з питань надрокористування.

Тож, розгляд питань, пов'язаних із правовим режимом державних реєстрів (далі – ДР) у сфері користування надрами, як складових е-ГІС, є доволі актуальним науково-практичним завданням.

Перш за все пропоную звернути увагу на загально-правове регулювання реєстрових відносин. Зокрема, базовим законодавчим актом, який встановлює правові, організаційні і фінансові засади створення та функціонування публічних е-реєстрів з метою захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб під час створення, зберігання, оброблення та використання інформації у публічних е-реєстрах, є Закон України «Про публічні електронні реєстри» [5].

В розвиток його на підзаконному рівні наразі врегульовані наступні групи

відносин:

- 1) функціонування Реєстру публічних е-реєстрів [6];
- 2) порядок передачі, збереження, функціонування та доступу до державних ІР (публічних е-реєстрів) та їх резервних копій, розміщених на хмарних ресурсах та/або центрах обробки даних, що розташовані за межами України [7];
- 3) порядок укладення договорів володільцями інформації - власниками (держателями) державних ІР (публічних е-реєстрів) про технічне адміністрування відповідних реєстрів з іноземними компаніями, організаціями - постачальниками послуг з надання хмарних ресурсів (надавачами хмарних послуг), утвореними відповідно до законодавства інших держав, та/або їх зареєстрованими (акредитованими або легалізованими) відповідно до законодавства України філіями, представництвами та іншими відокремленими підрозділами з місцезнаходженням на території України [7];
- 4) перелік видів державних ІР та систем, щодо яких може здійснюватися резервне копіювання [7];
- 5) положення про інформаційну систему «Програмна платформа для розгортання та супроводження державних е-реєстрів» [8];
- 6) порядок використання ПЗ «Програмна платформа для розгортання та супроводження державних електронних реєстрів» [8];
- 7) порядок комплексної передачі е-копій е-відображень інформації, що міститься у документах, сформованих засобами Єдиного державного вебпорталу е-послуг, е-копій інших документів, сформованих засобами зазначеного вебпорталу, а також окремої інформації (відомостей, даних), що в них міститься [9].

Стосовно сфери користування надрами чинний КпН (ст. 5-1) визначає три ДР, як складові е-ГІС, а саме:

- 1) спеціальних дозволів на користування надрами (далі – СДКН);
- 2) нафтових та газових свердловин (далі – НГС);
- 3) артезіанських свердловин (далі – АС).

Адміністратором ДР СДКН, ДР НГС та ДР АС, а також технічним адміністратором складових е-ГІС є підприємство та/або підприємства, визначені Державною службою геології та надр України (далі – Держгеонадра), які належать до сфери його управління або щодо яких він здійснює повноваження з управління корпоративними правами держави (включаючи його дочірні підприємства). Крім того, Держгеонадра є держателем вказаних ДР, порядки ведення яких затверджуються КМУ [10].

Також слід наголосити на тому, що ПЗ, створене для функціонування е-ГІС та її складових, є об'єктом права державної власності. Е-ГІС та її складові включають геопросторові дані, метадані та сервіси, оприлюднення, доступ до яких здійснюються у мережі Інтернет згідно із Законом України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» [11].

Загальним для всіх ДР у сфері користування надрами є те, що:

- 1) їх власником та власником виключних майнових прав на ПЗ є держава в особі Держгеонадр, що забезпечує захист інформації в ДР та контроль за нею відповідно до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-

комунікаційних системах» [12];

2) доступ до відкритої інформації ДР надається засобами Державного геологічного веб-порталу, е-ГІС, Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема», Єдиного державного вебпорталу е-послуг (у разі наявності технічної можливості) на безоплатній основі;

3) публічна інформація з ДР у формі відкритих даних підлягає оприлюдненню відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», а також затверджених КМУ «Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» та «Порядку функціонування національної інфраструктури геопросторових даних» з урахуванням обмежень, визначених законодавством у частині оприлюднення персональних даних.

Слід зазначити, що останній пункт викладений у положеннях про ДР [13-15] у різних редакціях, що навряд чи можна пояснити будь-якою особливістю відкритої інформації з певного ДР, а тому, скоріш за все, потребує уніфікації.

Відмінними показниками ДР є звісно їх об'єкти. При цьому слід звернути увагу на той факт, що об'єкт визначений лише у ДР СДКН, який розглядається як інформація про СДКН та угоду про умови користування надрами з додатками до неї.

У ДР НГС та ДР АС такі поняття хоча і вживаються, але не розкриваються. Тож, виходячи із наведених понять про відповідні ДР, можна стверджувати, що: а) об'єктом ДР НГС є інформація про НГС; б) об'єктом ДР АС є відомості (дані та інформація) про АС.

У підсумку проведеного дослідження: - встановлено особливості загально-правового регулювання реєстрових відносин; - проведено огляд правового режиму чинних державних реєстрів у сфері користування надрами; - запропоновано уніфікувати пункти положень про державні реєстри щодо оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних; - запропоновано визначення термінів «об'єкт державного реєстру нафтових та газових свердловин» та «об'єкт державного реєстру артезіанських свердловин».

Список літератури:

1. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2023-2025 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 р. № 1049-р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 105. Ст. 6279.

2. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.04.2024)

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами: Закон України від 1 грудня 2022 р. № 2805-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 2. Ст. 85.

4. Про затвердження Порядку ведення, функціонування та доступу до інформації єдиної державної електронної геоінформаційної системи користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023

р. № 511. *Офіційний вісник України*. 2023. № 53. Ст. 2971.

5. Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text> (дата звернення 19.04.2024)

6. Про функціонування Реєстру публічних електронних реєстрів: постанова Кабінету Міністрів України від 1 вересня 2023 р. № 969. *Офіційний вісник України*. 2023. № 87. Ст. 5037.

7. Деякі питання забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1500. *Офіційний вісник України*. 2023. № 15. Ст. 936.

8. Деякі питання створення та функціонування державних електронних платформ для ведення публічних електронних реєстрів: постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 р. № 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.04.2024)

9. Деякі питання комплексної передачі електронних копій документів, окремої інформації (відомостей, даних), що в них міститься, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2024 р. № 423 (станом на 19.04.2024 не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.04.2024)

10. Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України: постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.04.2024)

11. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13 квітня 2020 р. № 554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text> (дата звернення 19.04.2024)

12. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР (в редакції Закону України № 2594-IV від 31.05.2005 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.04.2024)

13. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2023 р. № 659. *Офіційний вісник України*. 2023. № 65. Том 2. Ст. 3703.

14. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру нафтових та газових свердловин: постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2023 р. № 750. *Офіційний вісник України*. 2023. № 72. Ст. 4127.

15. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру артезіанських свердловин: постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2023 р. № 706. *Офіційний вісник України*. 2023. № 68. Ст. 3928.

Юлія КРАСНОВА,
в.о. провідного наукового співробітника
відділу проблем модернізації господарського
права та законодавства ДУ «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»,
доктор юридичних наук, доцент,
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7898-9603>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ І ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Анотація. В роботі проаналізовано законопроектну активність в частині розвитку земельних правовідносин щодо консолідації земель сільськогосподарського призначення та подальшої долі інституту оренди землі. Висловлені власні зауваження та застереження.

Ключові слова: земля, консолідація, оренда, соціальна справедливість, ризику.

Yuliia KRASNOVA

FEATURES OF STATE LAND POLICY FORMATION AND ITS IMPACT ON SOCIAL JUSTICE

Abstract. The work analyzes legislative activity in terms of the development of land legal relations regarding the consolidation of agricultural lands and the further fate of the land lease institute. Expressed own remarks and reservations.

Key words: land, consolidation, rent, social justice, risks.

Принцип соціальної справедливості у формуванні земельних правовідносин закладений в положеннях Конституції України [1], відповідно до якої земля, як і інші природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу (ст. 13), вона є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14), а громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24), в тому числі й щодо права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41).

У зв'язку з цим, при підготовці будь-якого проекту нормативно-правового акту із зазначеного питання, вказані положення Основного Закону мають пріоритетне значення. Однак на практиці зустрічаються різноманітні випадки.

Наприклад, Міністерством аграрної політики та продовольства України, з метою розвитку правового інституту консолідації земель, був запропонований проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України з цих питань [2]. Аналізуючи положення запропонованого законопроекту, підтримуємо висловлену у Пояснювальній записці до законопроекту тезу про те, що

консолідація земель виступає важливим інструментом в земельній політиці країн Європейського Союзу, яка допомагає сільськогосподарським товаровиробникам комплексно усувати недоліки у землеволодінні, зокрема, шляхом усунення черезсмужжя, припинення далекоземелля, оптимізації використання природних ресурсів, суміжному розміщенню земельних ділянок тощо. Така консолідація переважно, включає об'єднання земель з нерозподілених земельних ділянок, земельних ділянок, власники яких померли, а спадкоємці не прийняли спадщину, земельних ділянок, що є відумерлою спадщиною і т. ін.

Однак, запропонований в законопроекті варіант консолідації земель сільськогосподарського призначення, певною мірою, відрізняється від існуючих та має ряд критичних зауважень.

Наприклад, відповідно до положень законопроекту консолідації підлягають також і землі, власники яких відомі і які також можуть займатися сільськогосподарською діяльністю. Згідно з проектом частини другої пункту 10 статті 186 Земельного кодексу України пропонується не визнавати підставою відмови у погодженні проекту землеустрою щодо консолідації земель незгоду власника земельної ділянки із запропонованим новим місцем її розташування. В той-же час, проектом пункту 12 статті 185-1 Земельного кодексу України передбачається право власників та користувачів об'єктів консолідації земельних ділянок на відшкодування збитків за рахунок ініціаторів консолідації, розмір яких визначається шляхом проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки. А відповідно до пункту 15 ст. 185-1 проекту змін до Земельного кодексу України, рішення ініціаторів консолідації про затвердження проекту землеустрою щодо консолідації земель може бути оскаржено до суду власниками земельних ділянок, межі, площа та угіддя яких були змінені за таким проектом, суб'єктами інших речових прав на такі земельні ділянки, якщо вони не погодили такий проект.

З окресленого слідує, що права власника земельної ділянки, який не є ініціатором консолідації земель, окресленими проектними пропозиціями, можуть порушуватися, що суперечить положенням статті 14 Конституції України та становить ризик подальшого розвитку рейдерських захоплень землі.

Таке впливає з наступного:

- по-перше, власник земельної ділянки має повне право не погоджуватися з обміном на іншу земельну ділянку, в рамках консолідації сільськогосподарських земель з таких причин: 1) запропонована взамін земельна ділянка може бути розташована на значній відстані від місця проживання особи; 2) доступ до запропонованої земельної ділянки може бути обмежений; 3) запропонована земельна ділянка може бути гіршої якості тощо.

Однак в законопроекті не враховані такі та інші особливості і обставини, незважаючи на те, що відповідно до ч. 3 ст. 41 Конституції України ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності і що це право є непорушним. А згідно з ч. 4 зазначеної статті Конституції України «примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове

відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану»;

- по-друге, запропонований варіант грошового відшкодування збитків, заподіяних власнику та користувачу земельної ділянки, передбачений проектом п. 12 ст. 185-1 Земельного кодексу України, потребує детальнішого обґрунтування та коригування, оскільки, виходячи зі змісту запропонованої статті, дане відшкодування збитків можна тлумачити по різному: і як заподіяння шкоди землевласнику, який не є ініціатором консолідації земель; і як виплату різниці вартості земельної ділянки у випадку, якщо такому землевласнику пропонується взамін земельна ділянка гіршої якості; і як повну оплату вартості земельної ділянки, яку хочуть вилучити для потреб іншої особи, якщо її власник не погодився на обмін земельними ділянками і т. ін. Зі змісту запропонованої статті можна вбачати тиск на землевласника з метою задоволення чужих інтересів, що є недопустимим;

- по-третє, спірним видається запропонований пунктом 15 ст. 185-1 проекту змін до Земельного кодексу України єдиний варіант захисту своїх прав власником земельної ділянки, яку намагаються вилучити з метою консолідації для задоволення чужих інтересів, а саме – судовий. Вважаємо, що у випадку відмови власника земельної ділянки на зміну розташування земельної ділянки (з причин, перерахованих вище), а також відмови від грошового відшкодування її вартості, його права не можуть порушуватись проти його волі заради приватних інтересів інших осіб. Такий висновок напряму впливає із положень статті 64 Конституції України, якою визначається, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім окремих випадків, що виникають під час дії воєнного або надзвичайного стану в державі.

Враховуючи вищенаведене, можна дійти висновку про невідповідність конституційним вимогам вищезазначених положень та потребу у їх суттєвому доопрацюванні.

Викликає занепокоєння і робота над проектом нового Цивільного кодексу України, зокрема, над положеннями про «узуфрукт, де серед іншого, автори пропонують закріпити положення про наступне: «...Якщо інше не передбачено ЦК, або правочином, узуфрукт може відчужуватися без згоди власника, крім узуфрукту державного та комунального майна (останній не може відчужуватися)» [3].

Слід згадати, що спочатку «узуфрукт» розглядався виключно як право особи на користування чужою земельною ділянкою з правом вилучення плодів від нього, але з умовою збереження її цілісності і господарської приналежності. Сьогодні об'єктом узуфрукту може бути не лише земельна ділянка, а й інші об'єкти власності.

Вказівка авторів на те, що узуфрукт може відчужуватися без згоди власника становить значні ризики, оскільки цим положенням автори фактично інтерпретують положення, закріплені в законопроекті «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки сільського господарства через консолідацію земель» і створюють «законні» шляхи позбавлення фізичних

і юридичних осіб їх права власності, що суперечить ч. 3 ст. 41 Конституції України.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань консолідації земель № 5438 від 28.04.2021 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71783.
3. Майданик Р.А. Експертна група з рекодифікації речевого права розглянула проєкт глави ЦК 32-1 «Узуфрукт». URL: https://www.facebook.com/roman.maydanyk/posts/pfbid02XgvMr27AJ8FCuF9pDayx6xWhaf6TBDK7qKK1Kv1PZAYYY9zQABJs2ZTH1nKegbD7l?comment_id=376514538695473&reply_comment_id=325090470583227¬if_id=1712072291867022¬if_t=comment_mention&ref=notif.

Тетяна ЛІСОВА,
доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3747-1733>

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВЛАСНИКІВ ТА КОРИСТУВАЧІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація. Тези присвячені проблемам забезпечення прав власників та користувачів земельних ділянок в умовах бойових дій та повоєнного відновлення. Особливої уваги заслуговують питання відшкодування збитків, заподіяних внаслідок збройної агресії.

Ключові слова: землі, відновлення, бойові дії, воєнний стан.

Tetiana LISOVA

TO THE ISSUE OF ENSURING THE RIGHTS OF OWNERS AND USERS OF LAND PLOTS IN THE CONDITIONS OF WAR AND POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract. The theses are devoted to the problems of ensuring the rights of land owners and users in the context of hostilities and post-war reconstruction. Particular attention is paid to the issues of compensation for damages caused by armed aggression.

Key words: land, restoration, combat operations, martial law.

В умовах збройної агресії та подолання її негативних наслідків особливої уваги потребує питання забезпечення прав власників та користувачів земельних ділянок.

Підкреслимо, що стан земельних ресурсів є головним фактором забезпечення як продовольчої, так і екологічної безпеки. Найбільш загрозливими характеристиками сучасного стану земель є їх деградація й опустелювання, що є найбільш серйозним викликом для сталого розвитку країни, адже це спричиняє суттєві проблеми екологічного й соціально-економічного характеру і становить реальну загрозу національній безпеці.

На суттєве поглиблення кризових явищ щодо сучасного стану земель значною мірою впливають проведення військових дій на території України та тимчасова окупація частини її території.

Права власників та користувачів земельних ділянок закріплено у ст. ст. 90 та 95 Земельного кодексу України.

В умовах військової агресії власники та користувачі земельних ділянок не звільняються від виконання покладених на них Законом обов'язків: (а) використовувати земельні ділянки за цільовим призначенням; (б) додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; (в) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів; (г) підвищувати та відновлювати родючість ґрунтів, зберігати інші корисні властивості і функції земель; (ґ) привести земельну ділянку за свій рахунок у попередній стан у випадку зміни її рельєфу, за винятком, якщо така зміна спричинена іншою особою; д) своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом; е) дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних з встановленням земельних сервітутів та охоронних зон; є) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем; ж) не допускати випалювання сухої рослинності або її залишків з порушенням порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; з) обкошувати (з прибиранням скошеного) та оборювати земельні ділянки, прилеглі до торфовищ, позахисних лісових смуг, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, у смугах відведення автомобільних доріг і залізниць; и) за свій рахунок привести земельну ділянку у попередній стан у разі незаконної зміни її рельєфу, за винятком випадків незаконної зміни рельєфу не власником такої земельної ділянки; і) замовити робочий проєкт землеустрою щодо проведення рекультивації земель, які зазнали змін у структурі рельєфу, в екологічному стані ґрунтів чи материнських порід і в гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт тощо.

Проте, відповідно до Перехідних положень Земельного кодексу, в умовах воєнного стану у випадку розміщення тимчасових споруд, їх комплексів, призначених для життєзабезпечення внутрішньо переміщених осіб, або проведення робіт з ліквідації наслідків такого розміщення; будівництва (як нового, так і реконструкції) будівель для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб; розміщення місць тимчасового зберігання відходів від руйнувань, зумовлених бойовими діями, терористичними актами, диверсіями або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок здійснюються без розроблення робочого проєкту землеустрою.

Власникам землі й землекористувачам належить також право на: (а) одержання коштів з Державного або місцевого бюджету для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини, і (б) на отримання компенсації з бюджетних коштів при зниженні доходу внаслідок тимчасової консервації деградованих і малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини (ст. 205 Земельного кодексу України). Зазначене підтверджують і норми ст. 55 Закону України «Про охорону земель», за якою власники й користувачі земельних ділянок мають право за рахунок Державного бюджету України: а)

вживати заходи, спрямовані на усунення причин і наслідків негативного впливу на земельні ресурси і ґрунти внаслідок стихійного лиха або в разі неможливості встановлення винних у цьому фізичних чи юридичних осіб, на рекультивацію земель, порушених у період до 1990 р.; б) будувати і здійснювати реконструкцію протиерозійних, гідротехнічних і протизсувних споруд, меліоративних систем відповідно до закону. За рахунок місцевих бюджетів власникам землі й землекористувачам належить право виконувати роботи з відновлення земель, якщо негативний вплив на них відбувся не з їх вини.

На сьогоднішній день наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04 квітня 2022 р. № 167 затверджено Методику визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 березня 2022 р. № 326 вказано основні показники, які підлягають оцінці при визначенні шкоди, завданій земельним ресурсам (переважно землям сільськогосподарського призначення).

Згідно з Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 18 травня 2022 р. № 295 витрати власників землі та землекористувачів на рекультивацію порушених внаслідок бойових дій земель, визначаються на підставі кошторисної вартості запроектованих робіт відповідно до робочих проєктів землеустрою щодо рекультивації порушених земель.

Проте для реального відшкодування всіх збитків необхідно створити міжнародний компенсаційний механізм, забезпечити співпрацю з міжнародними організаціями.

В умовах військової агресії РФ, яка спричинила значне посилення механічної, фізичної, хімічної, біологічної деградації ґрунтів, активізацію та подальше поширення ерозійних ґрунтових процесів, необхідно не лише впроваджувати заходи відновлення, але й провести економічне оцінювання збитків, завданих якісному стану ґрунтів та земель в цілому через вплив бойових дій.

Важливим кроком законодавця, відповідно до Податкового кодексу України, є звільнення власників та користувачів земельних ділянок від сплати земельного податку, у разі якщо земельні ділянки є забрудненими вибухонебезпечними предметами або непридатними для використання у зв'язку з потенційною загрозою їх забруднення вибухонебезпечними предметами, у випадку прийняття сільськими, селищними, міськими радами, військовими адміністраціями та військово-цивільними адміністраціями рішень про встановлення податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів у порядку, визначеному Земельним кодексом. При цьому, зазначені відомості мають бути обов'язково внесені до Державного земельного кадастру. Від сплати орендної плати звільняються й орендарі земельних ділянок державної і комунальної власності у випадку їх забруднення вибухонебезпечними

предметами, що має бути встановлено операторами протимінної діяльності при обстеженні таких земельних ділянок.

Вирішення проблеми післявоєнного відновлення передбачає вдосконалення законодавчого забезпечення з використанням міжнародного досвіду після повного завершення бойових дій, встановлення площі порушених земель та напрямів відновлення ґрунтового покриву.

Список літератури:

1. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 167. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1677.

2. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18.05.2022 р. № 295. *Офіційний вісник України*. 2022. № 45. Ст. 2479.

3. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 р. № 167. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1677.

Віктор МУШЕНОК,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права та процесу,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ Україна
ORCID: 0000-0003-0411-7567

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. В роботі досліджено особливості нормативно-правового регулювання відносин екологічного оподаткування за період з початку введення в дію правового режиму воєнного стану та по даний час. Визначено особливості застосування звільнень щодо екологічного оподаткування у 2022 р., 2023 р., 2024 р. та відзначено поступове згортання пільгового механізму сплати екологічного податку з кожним наступним річним періодом. Підтримано механізм пільгового екологічного оподаткування за критерієм визначення воєнних ризиків територій, на яких розміщені джерела забруднення платників та надано рекомендації щодо подальшого удосконалення адміністрування екологічного податку в сучасних умовах війни.

Ключові слова: адміністрування, державна екологічна політика, екологічний податок, нормативно-правове регулювання, правовий режим воєнного стану.

Viktor MUSHENOK

TRANSFORMATION OF THE LEGAL PRINCIPLES OF THE ADMINISTRATION OF THE ENVIRONMENTAL TAX UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

Abstract. The paper examines the peculiarities of regulatory and legal regulation of environmental taxation for the period from the beginning of the implementation of the legal regime of martial law to the present. The peculiarities of the application of exemptions for environmental taxation in 2022, 2023, 2024 were determined and the gradual winding down of the preferential mechanism for the payment of environmental tax with each subsequent annual period was noted. The mechanism of preferential environmental taxation based on the criterion of determining the war risks of the territories where the sources of pollution of the payers are located was supported and recommendations were given for the further improvement of the administration of the environmental tax in modern conditions of war.

Key words: administration, state environmental policy, environmental tax, normative and legal regulation, legal regime of martial law.

Важливою складовою державної політики в екологічній сфері є використання фіскального чи регулюючого механізму екологічного оподаткування. Фіскальною причиною оподаткування є залучення до бюджету коштів з метою сприяння створенню на території країни безпечних умов життя людини, збалансованого використання й відновлення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища тощо. Поряд з цим, регулюючою чи стимулюючою складовою механізму екологічного оподаткування є застосування системи податкових пільг та преференцій для платників податків. Тобто, державна екологічна політика реалізується в ході публічного управління в царині екології через систему посилення чи послаблення заходів бюджетно-податкового управління.

Відповідно до Податкового кодексу України (надалі – ПКУ), фіскальним інструментом реалізації заходів екологічної політики є екологічний податок як загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів: *викидів* забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення; *скидів* забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; *розміщення* відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання); фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово *зберігаються* їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів, *накопичених* до 1 квітня 2009 року. Платниками екологічного податку визначено суб'єкти господарювання, які на території України здійснюють зазначені вище дії (викиди, скиди, розміщення, зберігання, накопичення) у ході своєї виробничо-господарської діяльності (пп. 14.1.57) [1].

Основоположним елементом державної податкової політики є реалізація заходів адміністрування податків як сукупність прийнятих рішень та застосованих процедур контролюючими органами та дій їх посадових осіб з метою визначення інституційної структури податкових і митних відносин, організації ідентифікації та обліку об'єктів оподаткування та платників податків, забезпечення обслуговування платників податків, здійснення організації та контролю за сплатою податків тощо [2, с. 105].

Метою даної роботи є дослідження трансформації процесу адміністрування екологічного податку в Україні по причині внесення змін до відповідних законодавчих актів на період дії воєнного стану та надати авторську оцінку ступеню ефективності впливу запроваджених змін на загальний стан державного регулювання правовідносин при реалізації заходів податкової екологічної політики у нашій державі.

Отже, після початку ворожого вторгнення та територію України, Верховною Радою України (надалі – ВРУ) 24 березня 2022 року було прийнято Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» № 2142-IX, згідно з яким по 31 грудня року, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан, дозволено не нараховувати та не сплачувати екологічний податок його платниками, які зареєстровані (взяті на облік) за місцем розміщення стаціонарних джерел забруднення, за утворення

радіоактивних відходів та тимчасове їх зберігання на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями рф. У зазначеному вище законі вказано, що перелік таких територій визначається Кабінетом Міністрів України (надалі – КМУ) [3]. Тобто за а I, II, III та IV квартали 2022 року не нараховувався та не сплачувався екологічний податок зазначеними вище категоріями платників податків.

Подальше нормативно-правове регулювання щодо сплати екологічного податку здійснювалося наступним чином. 06 травня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11 квітня 2023 року № 3050-IX [4]. Згідно з цим законом, починаючи з 01 січня 2023 року, не нараховується та не сплачується екологічний податок за об'єкти оподаткування, що виникають на території активних бойових дій та тимчасово окупованих територіях України. Право не нараховувати та не сплачувати екологічний податок платникам за об'єкти оподаткування, що виникають на зазначених вище територіях припиняється з першого числа місяця, що настає після дати завершення бойових дій.

Слід констатувати розширення у 2023 році переліку ознак застосування пільгового механізму оподаткування. Адже, право не нараховувати та не сплачувати екологічний податок платникам за об'єкти оподаткування, що виникають на земельних ділянках, забруднених вибухонебезпечними предметами, починається з першого числа місяця, що настає за місяцем, в якому завершено активні бойові дії або тимчасова окупація на відповідній території (у тому числі якщо дата початку обстеження небезпечної території операторами протимінної діяльності настає після дати завершення бойових дій або тимчасової окупації на відповідній території) та завершується останнім числом місяця, в якому такі земельні ділянки визнані придатними для використання [4].

До визначення періоду, в якому земельні ділянки вважаються потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами, законодавець поставився наступним чином. Такий період починається з першого числа місяця, на який припадає дата прийняття рішення органу місцевого самоврядування (сільською, селищною, міською радою, військовою адміністрацією або військово-цивільною адміністрацією) про надання податкових пільг зі сплати місцевих податків та зборів на підставі заяви платника податків та завершується останнім числом місяця, на який припадає одна із наведених нижче дат: 1) останній день строку, на який надано пільгу зі сплати місцевих податків та/або зборів відповідно до прийнятого рішення (у тому числі з урахуванням змін, внесених до такого рішення); 2) дата скасування відповідного рішення [4].

Досить дискусійним, на нашу думку, є пов'язування законодавцем періоду звільнення платників від сплати екологічного податку з механізмом надання органами місцевого самоврядування пільг зі сплати місцевих податків та зборів. Адже, у 2023-24 роках частина екологічного податку (за скиди, викиди, розміщення) зараховується в обсязі 45% до загального фонду Державного

бюджету України (55% зазначеної частини податку зараховується до спеціального фонду місцевих бюджетів), податок за утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України у повному обсязі. Таким чином, на нашу думку, доходи Державного бюджету України ставляться у пряму залежність від рішень органів місцевого самоврядування, що ставить під загрозу бюджетний процес як регламентований бюджетним законодавством процес виконання зазначеного бюджету [5].

Крім того, не нарахування та несплата екологічного податку платником за об'єкти оподаткування, що виникають на ділянках, забруднених вибухонебезпечними предметами, або які були визнані потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами відбувається у разі обов'язкового виконання двох умов: 1) подання до місцевого органу заяви про потенційне забруднення земельної ділянки вибухонебезпечними предметами; 2) прийняття таким органом рішення про звільнення від справляння плати за землю за земельну ділянку, зазначену у такій заяві.

На противагу зазначеним вище не досить логічним елементам адміністрування екологічного податку, слід звернути увагу на прогресивний підхід до механізму адміністрування екологічного податку у період воєнного стану. Зокрема, у цей період порядок виконання платником екологічного податку свого обов'язку, щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності встановлено п. п. 69.1 п. 69 підрозділу 10 розділу XX ПКУ [1]. Відповідно до абзацу 14 п. п. 69.1 у разі самостійного виправлення помилок, що призвели до заниження податкового зобов'язання у звітних (податкових) періодах, що припадають на період дії воєнного стану, такі платники звільняються від нарахування та сплати штрафних санкцій, передбачених п. 50.1 ст. 50 ПКУ та пені [1]. Тобто платники екологічного податку, які надаватимуть до контролюючих органів уточнюючі податкові декларації за звітні (податкові) періоди, що припадають на період дії воєнного стану, не нараховують штрафні санкції та пеню «як адміністративно-фінансові санкції, які застосовуються в обов'язковому порядку при виявленні контролюючим органом за результатами перевірки заниження податкового зобов'язання [6, с. 290].

Як особливість пільгового оподаткування платників екологічним податком у 2024 році визначаємо те, що податкові зобов'язання за період з 1 січня 2024 року до 31 грудня 2024 року включно обчислюють за ставкою в розмірі 90% ставки, зазначеної в п. 245.1 і п. 245.2 ПКУ [7].

Як узагальнення даного дослідження, слід зазначити наступне. Аналіз нормативно-правових актів періоду воєнного стану дає підстави зазначити про не завжди мотиваційну спрямованість механізму пільгового оподаткування екологічним податком, невиправдане впровадження інструментів пільгового екологічного оподаткування без аналізу глибинності економічних процесів та наслідків навантаження на довкілля від виробничої чи інших видів діяльності. Доцільним є проведення подальших ґрунтовних наукових досліджень у сфері екологічного оподаткування в повоєнний період на засадах здійснення

постійного моніторингу динаміки причинно-наслідкових зав'язків впливу воєнних дій на діяльність платників податків та їх податкову платоспроможність.

Список літератури:

1. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Мушенко В.В. Тімашов В.О. Правовий інститут митного контролю, його принципи, види. *Приватне та публічне право*. 2020. №2. С. 102–107.
3. Екологічний податок в умовах дії воєнного стану. Пресслужба Державної податкової служби України від 12.04.2022. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/579362.html>
4. Щодо звільнення від сплати екологічного податку в умовах воєнного стану. Головне управління ДПС в Одеській області від 03.06.2023. URL: <https://od.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/683636.html>
5. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07. 2010. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51, ст.572.
6. Kurylo, V., Mushenok V., Kholostenko, A., Mashevskaya, O., Sira, A. Inaccuracy of Information About the Property of the Subject of the Declaration as a Qualifying Feature of a Corruption-Related Offence. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. Volume 9. № 5 (2020). P. 281–292.
7. Екологічний податок у 2024 році: основні особливості. 03.04.2024 р. URL: https://buh.ligazakon.net/news/226738_ekologchniy-podatok-u-2024-rots-osnovn-osoblivost.

Людмила ПАНКОВА,
д.е.н., проф., старший науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені академіка В. К. Макутова НАН України»,
м. Київ Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2953-608X>

ВІДКРИТІСТЬ ТА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК БАЗОВІ КОНЦЕПТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МІСТ

Анотація. Розглянуто відкритість та резильєнтність як базові концепти сталого розвитку міст. Такий підхід спрямований на формування інтегрованої, відкритої та стійкої системи управління містом, яка відповідає сучасним потребам та викликам міського сталого розвитку. Зазначено, що залучення концептів відкритості та резильєнтності до загальної концепції розвитку міст варто визначати як процес послідовних і стійких трансформацій у місцевому середовищі. Обґрунтовано та доведено, що такі зміни сприяють: покращенню якості життя, збільшенню ефективності управління, стимулюванню інноваційного розвитку міст, обміну знаннями та активізації прогресу у різних сферах, що, зрештою, призводить до створення більш яскравого та динамічного міського ландшафту.

Ключові слова: відкритість міст, резильєнтність міст, концепти, сталий розвиток, міське управління.

Liudmyla PANKOVA

OPENNESS AND RESILIENCE AS BASIC CONCEPTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MODERN CITIES

Abstract. The article considers openness and resilience as basic concepts of sustainable urban development. This approach is aimed at forming an integrated, open and sustainable urban management system that meets the current needs and challenges of urban sustainable development. It is noted that the involvement of the concepts of openness and resilience in the general concept of urban development should be defined as a process of consistent and sustainable transformations in the local environment. It is substantiated and proved that such changes contribute to: improving the quality of life, increasing the efficiency of management, stimulating innovative urban development, knowledge sharing and intensifying progress in various areas, which ultimately leads to a brighter and more dynamic urban landscape.

Key words: openness of cities, resilience of cities, concepts, sustainable development, urban management.

Трансформація підходів до міського управління під впливом таких нових загроз, як пандемія Covid-19, військова агресія росії проти України актуалізувала феномени резильєнтності та відкритості міст, які є багатогранними та проявляються як процес інформаційних, соціальних, економічних та екологічних змін в системі життєдіяльності міста в поточному і майбутньому періодах. Такі зміни мають бути науковообґрутованими, збалансованими та орієнтованими на досягнення економічної ефективності, фінансової стійкості, економічного зростання та розвитку екологічної і соціальної підсистеми міста.

Відкритість і резильєнтність є фундаментальними концептами сталого розвитку сучасних міст. Відкритість означає прозорість, інклюзивність та доступність процесів управління та прийняття рішень у місті. Сприяючи відкритості, міста можуть залучати різноманітні зацікавлені сторони, забезпечувати підзвітність та просувати демократичні цінності. Резильєнтність – це здатність міста в інтегрованій взаємодії влади, бізнесу та населення протистояти, оперативно реагувати і відновлюватися після різних потрясінь і стресів, таких як стихійні лиха, економічні спади або соціальні заворушення. Підвищення стійкості (резильєнтності) передбачає створення гнучкої інфраструктури, сприяння соціальній згуртованості та впровадження адаптивної політики, здатної ефективно реагувати на будь-які сучасні виклики.

Розглядаючи ці концепти як розширене бачення управлінської концепції багатоцільового розвитку, що визначає просторові та змістові вектори руху та впливу в стратегіях міського планування відкривають можливості для міст стати більш стійкими, придатними для життя та адаптованими до майбутніх викликів. Сприяння відкритості та резильєнтності міст дозволяє:

- формувати сприятливий інвестиційний клімат;
- перейти на інноваційний шлях розвитку;
- сформувати позитивний імідж міста;
- забезпечити процеси узгодження та балансування інтересів в парадигмі відносин «влада–населення–бізнес».

Стійкі та відкриті міста стали трендом в міжнародному середовищі. Відкрите місто – це місто, відкрите для нових ідей, інвестицій, інновацій; толерантне до розмаїття людей і культур. Це місто рівних можливостей для всіх, сприятливе для поєднання способу життя, творчості населення, культурного та комерційного розмаїття.

Залучення концептів відкритості та резильєнтності до загальної концепції розвитку міст варто визначати як процес послідовних і стійких трансформацій у місцевому середовищі, що сприяє позитивним змінам умов життя територіальної громади, які можна оцінити об'єктивно, – через систему соціально-економічних показників, а також суб'єктивно – через безпосереднє відчуття членами спільноти рівня особистого комфорту в широкому розумінні слова [1, с. 5].

Інтегроване поєднання концептів відкритості та резильєнтності у забезпеченні сталого розвитку міст є результатом концентрованого вираження еволюційного досвіду розвитку міст нового типу під впливом синергетичного прояву промислових революцій. Свого поширення та інституційного визначення ці концепти набувають на базі міжнародних договорів, конвенцій, програм

національного, регіонального та місцевого розвитку. В умовах сучасності відкритість та резильєнтність міст стали невід'ємними атрибутами формування культури сталого розвитку з елементами впливу не лише на добробут міст, але й на розвиток: міжнародних відносин; формування нових тенденцій у соціальній і економічній політиці; зміни в світовій економіці; формування нового погляду на правове забезпечення ключових аспектів суспільного розвитку.

Світовий досвід показує що саме міста є осередками та лідерами реалізації концептів відкритості та резильєнтності на шляху забезпечення сталого розвитку. На Першому Саміті міст Америки було окреслено три причини, чому міста та інші місцеві юрисдикції є лідерами у сфері відкритості [2]:

- територіальні громади мають можливості організувати ефективні платформи спільної співпраці влади, бізнесу та населення над реформами, які сприяють вирішенню ключових проблем та сталому розвитку міст;

- міста впроваджуючи відкритість у свою політику, інфраструктуру та культуру, сприяють формуванню ділового середовища та сталому зростанню. Такий підхід приваблює кадровий потенціал, сприяє обміну знаннями та стимулює прогрес у різних сферах, що, зрештою, призводить до створення більш яскравого та динамічного міського ландшафту;

- сприяючи прозорості та підзвітності міста мають краще врядування та ефективніші державні послуги. Прозорість дозволяє мешканцям отримати доступ до інформації про дії влади, бюджети та процеси прийняття рішень, а підзвітність гарантує, що чиновники несуть відповідальність за свої дії. Надаючи пріоритет прозорості та підзвітності, міста мають можливість формувати ефективне міське середовище на основі узгодження та балансування інтересів в парадигмі відносин «влада–бізнес–населення».

Проблематику резильєнтності як цільового відображення однієї зі складових сучасної конструкції концепції сталого розвитку міст було розглянуто на Конгресі «Стійкі міста 2019», де обговорювалися виклики управління, планування та фінансування стійкості. Конгрес «Стійкі міста» слугував своєрідною платформою для демонстрації найкращих практик та визначення перспективних управлінських підходів до формування міського резильєнтного середовища, яке здатне, протистояти сучасним викликам, адаптуватися та відновлюватися після різних потрясінь та стресів [3].

У процесі формування резильєнтності слід окремо відмітити важливість партнерських стосунків між сусідніми територіями, між владою, громадськістю, бізнесом та науковою спільнотою, особливо на локальному рівні. Тому локальна резильєнтність розглядає здатність територій на місцевому рівні до самовідновлення і подолання кризових явищ з метою ефективного розвитку територій (регіону, міста, територіальної громади) [4, с. 109].

Таким чином, відкритість та резильєнтність є опосередкованими, актуалізованими положеннями концепції сталого розвитку, які повинні відігравати роль складових і відповідних векторів прогресивного руху економічної та соціальної системи міст. Процес реалізації визначених концептів мають бути узгодженими та гармонізованими з іншими програмами розвитку міст для забезпечення комплексного підходу та уніфікації управлінських заходів.

Уніфікація управлінських заходів передбачає впорядкування та координацію різних стратегій і дій, що вживаються для більш ефективного досягнення поточних та стратегічних цілей розвитку міст. Такий цілісний підхід усуває дублювання та забезпечує узгодженість на всіх управлінських рівнях.

Забезпечення відкритості та резильєнтності міст потребує:

- готовності, прихильності та єдності держаних, регіональних та місцевих органів влади на шляху сприяння обміну знаннями та формування можливостей інноваційного розвитку;

- усунення існуючих бар'єрів цільового фінансування та інвестування соціальних, економічних та інноваційних рішень сталого розвитку міст;

- поінформованості та залученості територіальних громад до всіх етапів процесу розбудови відкритого та стійкого міського середовища;

- моделювання спільної інформаційної платформи багатосторонньої співпраці ключових агентів розвитку міського середовища на основі балансу їх інтересів з метою побудови узгодженої та заснованої на знаннях політики та управлінських дій в реалізації ключових завдань сталого розвитку міст;

- подальшої діджиталізації та доступу до відкритих даних з метою покращення обміну інформацією між агентами розвитку міського середовища та удосконалення процесів підготовки, реагування, відновлення після стресових подій в життєдіяльності міста;

- науково-обґрунтованих досліджень ключових проблем та загроз стійкого розвитку сучасних міст;

- більш ефективної багаторівневої співпраці між науковою спільнотою та владою на шляху інтеграції зусиль щодо пошуку інноваційних рішень для забезпечення відкритості та стійкості міст.

Таким чином, відкритість та резильєнтність як базові управлінські концепти сталого розвитку сучасних міст формують науково обґрунтоване, комплексне бачення розвитку майбутнього міського середовища з урахуванням ключових змін у світі, що ґрунтуються на паралельних процесах глобалізації та регіоналізації, інноватизації та інформатизації, екологічних та соціокультурних трендах, що прямо й опосередковано впливають на економічні, соціальні трансформації та зміни в правовому полі.

Список літератури:

1. Берданова О.В., Вакуленко В.М., Валентюк І.В., Ткачук А.Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. К. 2017. 121 с.

2. Why Cities are at the Forefront of Openness URL: <https://www.opengovpartnership.org/stories/why-cities-are-at-the-forefront-of-openness/>

3. ICLEI's report on Resilient Cities, Thriving Cities: The Evolution of Urban Resilience ICLEI (2019). URL: https://e-lib.iclei.org/publications/Resilient-Cities-Thriving-Cities_The-Evolution-of-Urban-Resilience.pdf

4. Кондратенко М.В., Корольчук О.Л. (2019) *Питання якості публічних послуг в ОТГ через призму резильєнтності територій*: Матеріали всеукраїнської

науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Перспективи розвитку територій: теорія і практика», 22–23 листопада 2019 року, м. Харків.

Ярослав ПЕТРУНЕНКО

доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник

відділу проблем модернізації господарського права та законодавства

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»,

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1186-730X>

ЕКОЦИД ЯК ОДИН З ЕКЗОГЕННИХ ЧИННИКІВ ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Дослідження присвячене екоциду – умисному завданню шкоди природному середовищу з великими, тривалими та серйозними наслідками, як одному з екзогенних чинників деструктивного впливу на розвиток економіки України в умовах війни. Підтримано тезу про те, що з огляду на методи, які росія застосовує під час війни проти нашої держави, агресор прагне не лише знищити нашу державу та народ, а й зробити територію України непридатною для життя, оскільки російські військові вдаються до тактики «випаленої землі» та свідомо скоюють злочини проти довкілля. Констатовано, що війна в Україні значно вплинула на процес і швидкість прийняття Генеральною Асамблеєю ООН принципів PERAC, заставивши світову спільноту шукати нові дієві шляхи збереження і відновлення довкілля під час та після війни.

Ключові слова: екоцид, війна росії з Україною, воєнні злочини, захист навколишнього середовища, принципи PERAC, післявоєнне відновлення.

Iaroslav PETRUNENKO

ECOCIDE AS ONE OF THE EXOGENOUS FACTORS OF DESTRUCTIVE IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY IN TIMES OF WAR

Abstract. The study is devoted to ecocide – intentional damage to the natural environment with large, long-term and serious consequences, as one of the exogenous factors of destructive impact on the development of Ukraine's economy in times of war. The author supports the thesis that, given the methods used by Russia during the war against our country, the aggressor seeks not only to destroy our state and people, but also to make the territory of Ukraine uninhabitable, since the Russian military resorts to the tactics of «scorched earth» and deliberately commits crimes against the environment. It is stated that the war in Ukraine has significantly influenced the process and speed of adoption of the PERAC principles by the UN General Assembly, forcing the international community to look for new effective ways to preserve and restore the environment during and after the war.

Key words: ecocide, Russia's war with Ukraine, war crimes, environmental protection, PERAC principles, post-war reconstruction.

Один із обов'язкових елементів мирної ініціативи, яку виставив на самміті G20 у листопаді 2022 р. Президент України, за підтримки США, ЄС та інших країн, полягає у протидії екоциду, який був спричинений російською федерацією. Екоцид – це усвідомлені негативні втручання, які можуть завдати серйозної та тривалої, часто необоротної шкоди навколишньому середовищу.

Термін «*екоцид*» (від грецького «*οἶκος*» – будинок і латинського «*caedo*» – вбиваю) був уведений в обіг американським професором і біоетиком Артуром Гальстоном у 1970 р. для позначення умисного знищення природи у В'єтнамі під час війни, аналогічно до термінів «*геноцид*» і «*етноцид*». Першим офіційно цей термін використав прем'єр-міністр Швеції Улоф Пальме на Конференції ООН із навколишнього середовища у Стокгольмі 1972 р., вимагаючи прийняття міжнародного закону проти масового знищення екосистем. Слід зауважити, що цього часу у міжнародному кримінальному праві термін «*екоцид*» офіційно не використовується. Подібні дії отримали назву «*порушення заборони умисного завдання шкоди природному середовищу з великими, тривалими та серйозними наслідками*», і його передбачено Конвенцією ООН про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого впливу на природне середовище 1976 р. та першим Додатковим протоколом до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р., ухваленим у 1977 р. Міжнародний кримінальний суд (МКС), який розглядає чотири міжнародні злочини з 2002 р. – геноцид, злочини проти людства, воєнні злочини і злочини агресії, – наділений повноваженнями карати за цей злочин.

Так, зокрема, ст. 8 (частина 2, пункт b, підпункт iv) Римського статуту [1], визначає, що «*умисне вчинення нападу, коли відомо, що напад стане причиною великої, довгострокової та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно несумісна з конкретною і безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою*» є воєнним злочином.

Сучасною дійсністю є значуща та великомасштабна шкода, яку принесла розпочата агресором війна, і цей вплив відчувається на всій території України, більше ніж 20% з якої є природоохоронними територіями, що стали об'єктом воєнних дій. Безумовно, це сильно вплинуло й на економічні процеси. З безлічі злочинів, скоєних росією проти України та її народу, зокрема виділяються тільки ті, які матимуть далекосяжні наслідки, що вплинуть на кілька поколінь як у межах самої країни, так і за її межами. Конкретно йдеться про екологічні злочини, які цілком справедливо можна кваліфікувати як екоцид.

Уже десять років триває безперервний процес руйнування природних ресурсів нашої країни, а його масштаби істотно посилилися після 24 лютого 2022 р. Наслідки російської збройної агресії на екологічну безпеку України вже сьогодні можна охарактеризувати як катастрофічні.

За даними станом на 11 жовтня 2023 р., Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України оцінює завдані окупантами збитки для довкілля на суму 2 108.0 млрд. грн. Ця сума включає в себе втрати від забруднення повітря у

розмірі 1 078.7 млрд. грн., пошкодження ґрунтів і землі – 984.4 млрд. грн. та знищення водних ресурсів – 60.7 млрд. грн.

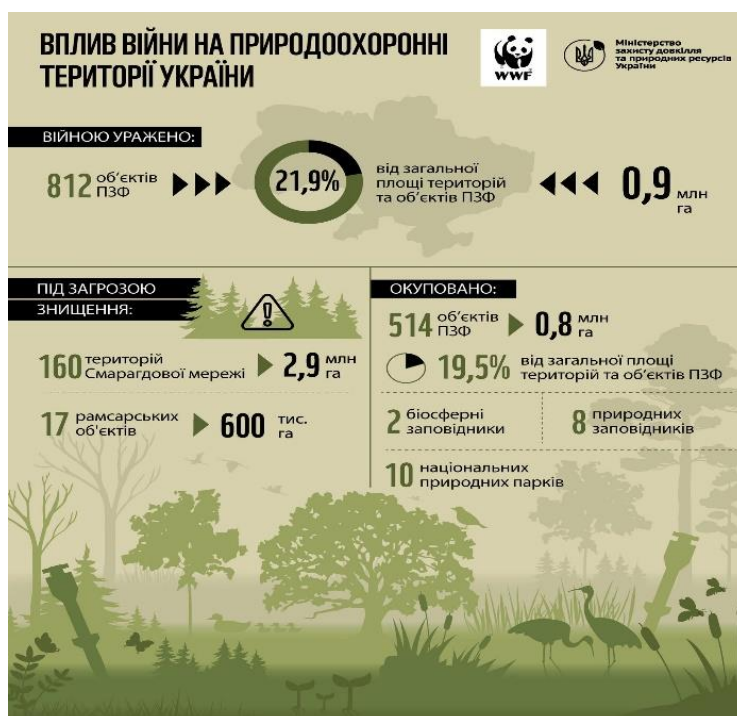

Рис. 1. Вплив війни на природоохоронні території України [2].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець абсолютно справедливо зауважив, що методи, які росія застосовує під час війни проти нашої держави, свідчать про те, що агресор прагне не лише знищити нашу державу та народ, а й зробити територію України непридатною для життя. Російські військові вдаються до тактики «випаленої землі» та свідомо скоюють злочини проти довкілля, фактично використовують природу як зброю [3].

Як було зазначено, на даний момент до міжнародних злочинів віднесено геноцид, злочини проти людства, агресію та воєнні злочини. Однак Україна висловлює бажання доповнити перелік екоцидом – систематичним знищенням рослинного або тваринного світу, забрудненням атмосфери та водних ресурсів, а також вчиненням дій, що можуть призвести до екологічної катастрофи. Офіс Генерального прокурора зараз розслідує понад 265 випадків, які розглядаються як воєнні злочини проти природи, із них 14 кваліфікуються як екоцид згідно зі статтею 441 Кримінального кодексу України.

Агресор цинічно ігнорує приписи міжнародного гуманітарного права, що стосуються питань захисту цивільного населення, цивільної інфраструктури та природних ресурсів під час збройного конфлікту. Можна абсолютно упевнено стверджувати, що дії РФ є воєнним злочином і можуть бути кваліфіковані як злочин проти людства.

Україна спільно з іншими країнами активно розробляє стратегії відповіді на всі екологічні загрози, які виникають через російську агресію, та закликає до притягнення РФ до відповідальності за екоцид. Це є необхідною передумовою для відновлення повноцінного мирного способу життя та розвитку економіки.

З початком повномасштабного вторгнення РФ при Державній екологічній інспекції створено Оперативний штаб, який має фіксувати всі збитки довкіллю [4]. Установа діє з метою фіксації та формування переліку порушень у сфері екології, а також підрахунку збитків для притягнення росії до відповідальності. Громадські організації, такі як Центр екологічних ініціатив «Екодія» [5], також відстежують шкоду екології від воєнних дій.

Глобальна екологічна спільнота також висловлює глибоку стурбованість подіями в Україні, оскільки великомасштабна війна є проблемою не лише для однієї країни. Наслідки воєнних дій для природи регулярно висвітлюються у міжнародних ЗМІ, науковці світового рівня здійснюють власні дослідження і шукають способи мінімізації впливу війни на екологію. У листопаді 2022 р. громадська організація *UAnimals* запустила міжнародну петицію на платформі Change.org, в якій закликає Європейський парламент та ООН покарати росію за злочини екологічного характеру під час війни, зокрема *«засудити дії Росії, сприяти припиненню злочинів екологічного характеру, запровадити додаткові санкції проти РФ, сприяти відновленню екологічної безпеки України та її навколишньому середовищу, а також допомогти у поновленні української екосистеми під час війни та у післявоєнний час, в тому числі, задіявши інструмент репарацій»*, – йдеться у документі [6]. Станом на сьогодні петицію підписали більше 26 тисяч людей із 25 тисяч необхідних.

У контексті відновлення після війни в Україні особливий акцент робиться на екологічному аспекті. Його важливість обумовлюється тим, що реалізація євроінтеграційних векторів нашої країни неможлива без здійснення *«зеленого відновлення»* України та вступу в Європейський *«зелений курс»*. Для досягнення цих цілей необхідні реальні реформи у сфері охорони довкілля. Незважаючи на виклики, які російська агресія створює для нашої країни, це може бути не лише випробуванням, але і можливістю вибудувати якісно новий рівень відновлення, покращити його порівняно з довоєнним періодом.

Норми міжнародного гуманітарного права істотною мірою обмежували можливості захисту навколишнього середовища під час міжнародних збройних конфліктів і, власне, саме тому експерти Комісії міжнародного права розпочали розробку нових механізмів для захисту природи під час та після закінчення збройних конфліктів чи війни. Результатом їх багаторічної праці став документ, який був ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 2022 р., а саме 27 правових принципів захисту навколишнього середовища у зв'язку зі збройними конфліктами (PERAC – Principles of the environment in relation to armed conflicts) [7].

Принципи PERAC віддзеркалюють кілька ключових аспектів, зокрема закликають уряди та міжнародні організації співпрацювати у проведенні *«постконфліктної»* оцінки та реагування на збитки, завдані навколишньому середовищу, включаючи й ті, де залишки війни створюють загрозу здоров'ю населення, а також можуть впливати на безпеку і засоби існування людей у довгостроковій перспективі. За експертними оцінками, нові принципи є більш розширеними та охоплюють такі важливі теми, як права корінних народів, використання природних ресурсів, корпоративна поведінка в зонах конфлікту та

наслідки війни в морських районах. Вони роблять це шляхом об'єднання елементів законодавства про навколишнє середовище, прав людини та безпеки, а також існуючої практики держав і міжнародних організацій [8].

Підсумовуючи викладене, можна зауважити, що війна в Україні справила значний вплив на процес і швидкість прийняття Генеральною Асамблеєю ООН принципів PERAC. Забруднення ґрунтів, водних ресурсів, нищення рослинного і тваринного світу разом з наслідками руйнування промислових об'єктів разом підштовхнули світову спільноту до пошуку нових дієвих шляхів збереження і відновлення довкілля під час та після війни.

Список літератури:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, прийнятий 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Війною уражено понад 20% природоохоронних територій України. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/vijnoyu-urazheno-ponad-20-pryrodoohoronnyh-terytorij-ukrayiny>
3. Довкілля – мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини й порушує права людини / Д. Лубінець, «LB.ua» від 26 жовтня 2023 р. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/581276_dovkilliya_movchaz_na_zhertva_viyini_yak.html
4. Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України. URL: <https://shtab.gov.ua>
5. Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua>
6. Stop ecocide in Ukraine: punish Russia for the crimes against environment / *Change.org*. URL: <https://www.change.org/p/stop-ecocide-in-ukraine-punish-russia-for-the-crimes-against-environment?signed=true>
7. Principles of the environment in relation to armed conflicts. 2022. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_7_2022.pdf
8. Екологічна шкода як військовий злочин – чи можна покарати росію за екоцид? / Микола Турик, «LB.ua» від 31 травня 2023 р. URL: https://lb.ua/blog/mykola_turyk/558050_ekologichna_shkoda_yak_viyskoviy.html

Юлія РОГОЗЯН,
доктор економічних наук, старший дослідник,
заступник завідувача відділу проблем міжрегіонального співробітництва,
Луганська філія Державної установи "Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України",
м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-5325-4213

**НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАД ЛУГАНСЬКОЇ ТА
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС**

Анотація. Автором ідентифіковано п'ять ключових викликів, з якими стикаються адміністративно-територіальні одиниці локального рівня управління в умовах воєнного часу. Запропоновано напрями підвищення результативності функціонування громад Луганської та Донецької областей у воєнний та повоєнний час, обґрунтовано необхідність їх подальшої деталізації у соціально-економічному вимірі.

Ключові слова: результативність, територіальні громади, Луганська й Донецька області, розбудова, території

Yuliia ROHOZIAN

**SCIENTIFIC AND APPLIED ASPECTS OF IMPROVING THE SOCIO-
ECONOMIC EFFICIENCY OF THE COMMUNITIES FUNCTIONING IN
THE LUHANSK AND DONETSK REGIONS
IN WARTIME AND POST-WAR**

Abstract. The author identifies five key challenges faced by administrative-territorial units of the local level of government in wartime. The author proposes ways to improve the efficiency of the communities' functioning in Luhansk and Donetsk regions in wartime and post-war as well as substantiates the need for their further detailing in the socio-economic dimension.

Key words: efficiency, territorial communities, Luhansk and Donetsk regions, development, territories

Аналіз результатів закордонних і вітчизняних наукових праць щодо розбудови територій після збройних конфліктів, проведений науковцями Луганської філії Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» демонструє значний обсяг накопиченого досвіду в практиці застосування різних інструментів державної політики, спрямованих на відновлення економічного потенціалу депресивних (слабких, проблемних) регіонів [1, с. 80-81]. Нажаль, імплементації

даного інструментарію недостатньо для відновлення соціально-економічного потенціалу територій, які зазнали негативного впливу обставин непереборної сили (особливо, збройних конфліктів), що обґрунтовує необхідність пошуку інших шляхів і механізмів соціально-економічної трансформації й диверсифікації економіки таких територій. Ситуація на теренах нашої країни ускладнюється тим, що бойові дії продовжуються, тому представники органів державної влади та місцевого самоврядування змушені адаптуватися до умов війни, що породжує певний ступінь невизначеності та посилює негативний вплив ендогенних та екзогенних факторів на функціонування регіонів і територіальних громад.

Серед пулу викликів воєнного часу особливої уваги потребують декілька напрямів у контексті функціонування територіальних громад України в умовах війни та повоєнного відновлення:

1. Відсутність єдиного підходу до розбудови територій України у воєнний та повоєнний час, сліпе запозичення європейського досвіду.
2. Розбалансованість архітектури планувальних документів для розбудови територіальних громад в умовах війни.
3. Пришвидшення цифрової трансформації територій в умовах нестабільності.
4. Необхідність забезпечення функціональної стійкості органів місцевого самоврядування в умовах війни.
5. Недосконале інформаційно-аналітичне та статистичне підґрунтя для оцінювання результатів розбудови територіальних громад у воєнний та повоєнний час.

Безсумнівно, даний перелік не є вичерпним, однак кожен із зазначених напрямів потребує окремого ґрунтового дослідження в контексті питань функціонування територіальних громад, оскільки впливає на всі сфери їх життєдіяльності. Соціально-економічний розріз даних питань потребує першочергової уваги як драйвер відновлення постраждалих територій всіх регіонів України, однак найпершої уваги у даному контексті потребують Луганська та Донецька області, для яких шляхи подолання викликів, породжених війною, мають пріоритетне значення.

Катастрофічні наслідки активних бойових дій, що продовжуються з 2014 року, призвели на сьогоднішній день до тимчасової окупації майже всієї території Луганської області. Територіальні громади вказаних східних регіонів потребують посиленої уваги в частині найшвидшої деокупації та відновлення в тому числі через їх прикордонне розташування, де гуманітарна ситуація ускладнюється з кожним днем, унеможливаючи доступ людей до установ і організацій адміністративного та соціального спрямування. Переміщення фокусу уваги на громади Луганського та Донецького регіонів з науково-прикладного ракурсу обґрунтовується необхідністю розроблення пропозицій щодо підвищення соціально-економічної результативності їх функціонування у розрізі вищевказаних викликів воєнного часу, загальний зміст яких зводиться до наступного:

1. Формувати безпековий фундамент для функціонування громад в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів.

2. Відмовитися від сліпої екстраполяції європейського досвіду щодо розбудови постраждалих від збройного конфлікту територій.

3. Створювати умови для залучення фінансової та технічної міжнародної допомоги.

4. Приділяти особливу увагу розробці (оновленню) містобудівної документації територіальних громад.

5. При формуванні програм комплексного відновлення територіальних громад рекомендується орієнтуватися на індикатори соціально-економічної результативності й ефективності їх розбудови в умовах війни.

6. Реалізовувати заходи, спрямовані на прискорення цифровізації економіки територіальних громад як драйвера їх розбудови в умовах війни та повоєнного відновлення.

7. Забезпечувати прозорість виконання видаткової частини бюджету територіальної громади в умовах війни та повоєнного відновлення.

8. Налагоджувати (посилювати) комунікацію між органами місцевого самоврядування та ключовими стейкхолдерами розбудови територій.

9. Шукати напрями підвищення рівня наповнення бюджетів територій відновлення в умовах війни.

10. Посилити увагу в частині формування сприятливих для інвестиційної діяльності умов (зокрема, інформаційного характеру).

11. Створювати умови для зростання чисельності постійного населення територій відновлення.

12. Реалізовувати заходи, спрямовані на підвищення якості життя населення територій відновлення Луганської й Донецької областей.

Підсумовуючи, слід зазначити про необхідність проведення подальших наукових досліджень в частині розроблення пропозицій для пом'якшення викликів воєнного часу та розширити запропоновані напрями підвищення результативності функціонування громад не лише Луганщини й Донеччини, але й інших постраждалих регіонів: Київського, Миколаївського, Сумського, Харківського, Херсонського, Чернігівського та дослідити питання їх розбудови у соціально-економічному вимірі в умовах війни та повоєнного відновлення.

Список літератури:

1. Заблодська І.В., Рогозян Ю.С. Досвід розбудови території Хорватії після збройного конфлікту: умови, пріоритети та інструментарій. *Економіка та право*. 2022. №3(66). С. 72-84. DOI: 10.15407/econlaw.2022.03.072.

Станіслав СЕРЄБРЯК,
доктор юридичних наук,
науковий співробітник
ДУ «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної Академії наук України»
ORCID ID: 0000-0001-7207-594X

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Анотація. У тезах досліджено базові особливості формування та реалізації державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості, які кореспондують з Національною економічною стратегією країни. Визначено принципи, інструменти та виклики сучасної державної економічної політики.

Ключові слова: державна економічна політика, принципи, виклики, інструменти, соціальна та екологічна справедливість.

Stanislav SIERIEBRIAK

PECULIARITIES OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE STATE ECONOMIC POLICY ON THE BASIS OF ENVIRONMENTAL AND SOCIAL JUSTICE

Abstract. The theses investigate the basic features of the organization and implementation of economic policy on the basis of environmental and social justice, which correspond to the National Economic Strategy of the country. The principles, tools and challenges of the modern state economic policy are defined.

Key words: state economic policy, principles, challenges, tools, social and environmental justice.

Формування та реалізації економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості здійснюється державою, але безпосередньо залежить від Національної економічної стратегії країни на період до 2030 року, навіть у час війни [1]. Фахівців виділяють такі базові особливості:

- інтеграція екологічних та соціальних показників в Національну економічну стратегію. Державна економічна політика повинна враховувати не лише економічні показники, але й екологічні та соціальні аспекти. Це може включати прийняття законодавства та регуляцій, спрямованих на захист довкілля та соціальну підтримку уразливих груп населення;

- зелена економіка та сталість. Формулювання державної економічної політики повинно сприяти переходу до зеленої економіки та забезпеченню сталого розвитку. Це може включати інвестиції в відновлювані джерела енергії, розвиток екологічних технологій, підтримку екологічної інфраструктури тощо;

- соціальна справедливість та рівність. Державна економічна політика повинна сприяти зменшенню соціальних нерівностей та забезпеченню соціальної справедливості. Це може включати впровадження державних програм соціального захисту, підтримку доступу до освіти та медичних послуг для всіх верств населення, створення можливостей для розвитку малозабезпечених та вразливих груп;

- стимулювання інновацій та підтримка малих та середніх підприємств. Державна економічна політика повинна сприяти розвитку інноваційних секторів економіки, що сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню конкурентоспроможності країни. При цьому, важливо забезпечити доступ до фінансових ресурсів та інфраструктури для малих та середніх підприємств;

- партнерство з громадським сектором та громадськість. Важливо включити громадськість у процес формування та реалізації державної економічної політики, особливо тих, хто безпосередньо відчуває її наслідки. Це може бути здійснено через залучення до діалогу громадських організацій, активістів та інших стейкхолдерів;

- моніторинг та оцінка ефективності. Для успішної реалізації державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості необхідно здійснювати постійний моніторинг та оцінку ефективності її реалізації. Це дозволить вчасно вносити корективи та підтримувати досягнуті результати [2].

Інструменти та виклики, як особливості формування та реалізації сучасної державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості представлені на рис. 1.

Рис. 1- Інструменти та виклики державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості

Враховання екологічних та соціальних аспектів у державній економічній політиці сприяє створенню стійкого та справедливого суспільства, яке забезпечує гідні умови для всіх своїх громадян і зберігає природні ресурси для майбутніх поколінь, якщо ґрунтується на відповідних принципах:

екологічна справедливість (розподіл екологічних вигод та ризиків справедливим чином, захист екосистем та природних ресурсів для майбутніх поколінь, впровадження принципів сталого розвитку);

соціальна справедливість (зменшення нерівності та бідності, доступ до основних потреб: освіти, охорони здоров'я, житла, забезпечення гідних умов праці та соціального захисту).

Формування та реалізація державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості є складним, але необхідним завданням. Це потребує політичної волі, залучення ресурсів, співпраці влади, бізнесу та громадянського суспільства. А також проведення ґрунтованих наукових досліджень.

Список літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. URL: <https://edata.gov.ua/pages/law/nationalStrategyEconomic-2030.pdf> (дата звернення 19.04.2024)
2. Сайт Всесвітнього банку. URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення 20.04.2024)

Олена ТАРАСЕВИЧ,

д-р екон. наук, доц., завідувач відділу економіко-правових проблем містознавства Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
orcid.org/0000-0002-6016-3608

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОСТІ МІСТА З УРАХУВАННЯМ ЧИННИКІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація. Визначена роль екологічної безпеки в реалізації принципів відкритості міста з урахуванням чинників повоєнного відновлення. Запропоновано напрямки покращення відкритості міст України через збільшення публічної інформації на офіційних сайтах і залучення громадськості до участі в соціо-еколого-економічних процесах у місті.

Ключові слова: екологічна безпека, забезпечення відкритості міста, прозорість, підзвітність, повоєнне відновлення, органи місцевого самоврядування.

Olena TARASEVICH

ECOLOGICAL ASPECT OF ENSURING THE OPENNESS OF THE CITY TAKING INTO ACCOUNT THE FACTORS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract. The role of environmental safety in the implementation of the principles of openness of the city, taking into account the factors of post-war reconstruction, have been determined.

This main concept is preparing directions for improving the openness of Ukrainian cities through increasing public information on the official websites of cities and involving the public to participate in socio-ecological-economic processes in the city are proposed.

Key words: ecological safety, ensuring the openness of the city, transparency, accountability, post-war reconstruction, local self-government bodies.

Відкритість є важливою рисою сучасних міст. Ступінь відкритості міста та ефективність управління ним безпосередньо впливають на формування довіри мешканців та позитивного ставлення представників місцевої громадськості до рішень та дій місцевої влади, а також можливості участі громадян в політичному та соціо-еколого-економічних процесах у місті. Проблема відкритості міста представлена в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців [1-6]. Усі ці дослідники акцентували увагу на різних аспектах забезпечення відкритості міста, але екологічний аспект забезпечення відкритості міста з урахуванням чинників повоєнного відновлення потребує подальшого дослідження.

Забезпечення відкритості міст сприяє покращенню стану довкілля через прозорість місцевої екологічної політики (доступність інформації про екологічні проблеми міста та шляхи їх вирішення, результати оцінки впливу воєнних дій на міське середовище та майбутню післявоєнну відбудову тощо), публічність та ефективність прийняття рішень щодо управління довкіллям, підзвітність відповідних міських органів виконавчої влади тощо. Все це позитивно впливає на підвищення рівня екологічної безпеки міста [3].

Загальна невизначеність щодо термінів завершення війни призвела до усвідомлення того, що відбудову зруйнованих територій слід розпочинати вже зараз. І в цьому сценарії швидкі та глибокі реформи стануть джерелом гарантій та підтримки шляху України до членства в ЄС. За оцінками експертів, екологічна реформа є однією з трьох найскладніших реформ в Україні, поряд з реформою верховенства права та інституційною реформою.

За результатами соціологічного опитування, проведеного у 2024 році [5], питання екології є дуже важливими для українців. Так, серед «лідерів» екологічних проблем (рис. 1) респонденти назвали мінування території (80,5%) та утворення відходів війни (наприклад, уламків зруйнованих будівель, залишків військової техніки) (71,8%). Порівняно з результатами соціологічного опитування, проведеного на початку 2023 року, зросла кількість людей, яких турбують майже всі екологічні проблеми. Найбільше зросла частка тих, кого турбують «наземні міни» – з 40,4% до 80,5%. Порівняно з 2023 роком зросла частка людей, яких турбує можливе радіоактивне забруднення (34,8%), але кількість людей, які вважають цю проблему серйозною, залишається меншою, ніж для інших проблем.

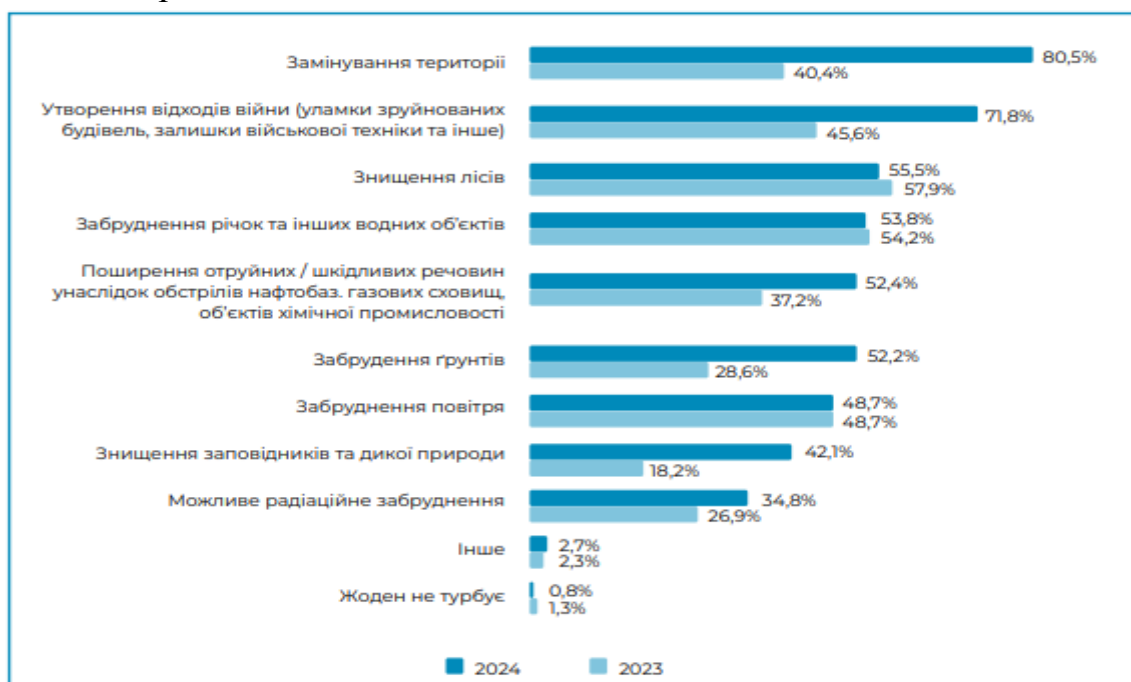

Рисунок 1. Найважливіші екологічні проблеми, які турбують українців під час війни [5]

[Джерело: всеукраїнське соціологічне опитування за 2023-2024 рр., соціологічна агенція ФАМА]

Післявоєнну відбудову та розвиток України на думку українців, які приймали участь в опитуванні, слід починати з відновлення будівель та інфраструктури (46,6% респондентів). Далі йдуть розмінування (37,9%), подальше зміцнення армії (37,3%) та створення робочих місць (33,7%) [5].

Респондентів також запитали про їхнє бачення майбутнього міста, зокрема про те, які характеристики міста є важливими для українців. Перше місце займає комфортність міста: 72,4% українців обрали зручність у задоволенні щоденних потреб мешканців. Далі йдуть міста з якомога більшою кількістю зелені (60,5%), міста з чистими водоймами (59,1%), міста з громадським транспортом, який ходить вчасно і має хороші маршрути (57,4%) та міста з підприємствами, що не виробляють шкідливих викидів і мають низький рівень відходів (56,8%). Найменшу підтримку отримали міста з пустирями, дахами та закритими садами і городами (29,1%) [5].

Експерти Інституту економічних досліджень та політичних консультацій провели оцінку впровадження екологічної політики в Україні, результатами цього дослідження було визначення п'яти системних проблем, що загострилися під час війни [6]:

1. Довкілля та екологічна політика залишаються другорядними, мало інтегрованими в плани розвитку економічного сектору чи регіональної політики, незважаючи на вимоги членства в ЄС та величезні екологічні збитки, спричинені війною.

2. Відсутність (або недостатність) сучасної методологічної та технічної бази для вимірювання стану довкілля та оцінки змін у ньому унеможливорює аналіз ефективності екологічної політики в цілому, а також ставить під сумнів сприйняття міжнародною спільнотою екологічної шкоди та реальність її компенсації державою-агресором.

3. Відомча система Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України не підзвітна громадськості та загалом демонструє нестачу стратегічної звітності щодо реалізації екологічної політики, фактично ігноруючи принципи належного екологічного врядування (прозорість, участь громадськості, підзвітність, ефективність та узгодженість політики).

4. Спостерігається інституційна неспроможність щодо здійснення послідовної політики в координований спосіб в умовах кандидатства в члени ЄС.

5. Екологічні податки та збори йдуть в бюджет, а не спрямовані на досягнення цілей екологічної політики, існують випадки нецільового використання, у зв'язку з непрозорим формуванням, що вказує на неготовність до викликів відбудови в жорстких умовах вступу до ЄС.

З точки зору прозорості, повноти та доступності публічної інформації основним недоліком залишається те, що пошук екологічної інформації є неструктурованим та складним, деякі відкриті набори даних не оновлювалися з 2017 року, деякі з наборів даних не оновлювалися з 2022 року. Втім, є й позитивні зрушення, як-от «Екосистема» (національна онлайн-платформа, що надає актуальну інформацію про стан довкілля), яка значно збільшила надання даних з 2022 року, та «Екозагроза» (надає візуальну інформацію про стан і рівень забруднення довкілля та веде облік екологічних збитків).

Однак, зважаючи на існуючу методологічну та технічну базу для вимірювання стану довкілля та оцінки змін у ньому, повнота та достовірність цієї інформації викликає сумніви. Спостерігається стійка негативна тенденція щодо інформації, яка використовується громадськістю для впливу на урядові рішення у сфері екологічної політики. Згідно з нещодавнім опитуванням, більшість центральних органів виконавчої влади не публікують інформацію про процедури стратегічної екологічної оцінки ні в відповідному реєстрі, ні на своїх офіційних веб-сайтах.

8 жовтня 2023 року набув чинності закон України «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднюючих речовин» (РВПЗ). Екологічні організації протягом 20 років боролися за створення такого реєстру в Україні, доходячи до судових спорів. Однак ця інформація не є доступною для громадськості, що є порушенням права на відкритість, прозорість, ефективне функціонування та сприяння постійному вдосконаленню.

В дослідженні «Імплементация належного екологічного врядування в Грузії, Молдові та Україні: стан справ, ключові висновки і рекомендації» зазначено, що станом на 2022 рік тренди щодо поведінки держслужбовців Міндовкілля щодо прозорості негативні.

Проблема прозорості видобутку надр теж полишається невирішеною. Так, рішення Народи сторін Організації за демократію і торгівлю щодо відкриття повного доступу громадськості до сланцевих угод і досі не виконане.

Отже, проведені дослідження підкреслили необхідність залучення громадськості до участі в соціо-еколого-економічних процесах у місті. Участь громадськості широко заохочується, але в цих процедурах існують суттєві недоліки. Так спостерігається відсутність зворотного зв'язку між громадськістю і органами державної влади. А інформація про розгляд та відхилення пропозицій громадськості та причини відхилення не готується та не оприлюднюється.

Позитивним зрушенням в вирішенні цієї проблеми може бути рекомендація з організації прозорого, інклюзивного, систематичного і структурованого процесу оцінки ефективності екологічної політики за участі всіх зацікавлених сторін, особливо організацій громадянського суспільства. При цьому важливим є визнання організацій громадянського суспільства незалежними та рівноправними партнерами, а не другорядними суб'єктами, які виконують обов'язки державних службовців.

Список літератури:

1. В Луганно затвердили сім принципів процесу відновлення України. Дзеркало тижня. 05.07.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/v-luhano-zatverdili-sim-printsipiv-protse-su-vidnovlennja-ukrajini.html> (дата звернення: 29.09.2022).
2. План відновлення України «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». Відновлення України. Офіційний сайт. 2022. URL: <https://recovery.gov.ua> (дата звернення: 29.09.2022).
3. Open Government Partnership (OGP). Official website. 2022. URL: <https://www.opengovpartnership.org/> (дата звернення: 29.09.2022).

4. Тарасевич О.В., Градобоева Є.С., Волкова А.О. Економіко-правові аспекти забезпечення відкритості міста з урахуванням чинників повоєнного відновлення. *Економіка та право*. 2022. № 4. С. 72-81. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.04.072>

5. Тарасевич, О., & Жилінська, Л. (2021). Дослідження екологічної безпеки міста як чинник забезпечення відкритості та прозорості інформації. *InterConf*, (59). URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13140>

6. Україна майбутнього: вступ до ЄС, повоєнна відбудова, екологічні проблеми та енергетична незалежність очима пересічного українця. Аналітична записка на основі всеукраїнського соціологічного опитування лютий 2024. URL: <http://dixigroup.org/analytic/ukrayina-majbutnogo-vstup-do-yes-povoyenna-vidbudova-ekologichni-problemy-ta-energetychna-nezalezhnist-ochyma-peresichnogo-ukrayinczya/> (дата звернення 21.04.2024).

7. Оцінка впровадження екологічної політики в Україні: п'ять системних проблем URL: <http://necu.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/assessment-of-ua-environmental-policy-implementation.pdf> (дата звернення 21.04.2024).

Руслан ЧОРНОЛУЦЬКИЙ,
доктор юридичних наук,
професор кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін
Київського університету права
Національної академії наук України, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7672-0739>

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ЇХ ДОТРИМАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ НОРМОПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Роботу присвячено дослідженню ролі національної та міжнародної нормопроектної діяльності у дотриманні та забезпеченні екологічних прав людини в процесі післявоєнного відновлення України. Доводиться, що екологічні права людини повинні відновлюватися у сукупності з системним комплексом конституційних прав людини в результаті симбіотичної діяльності органів публічної влади держави (державних та самоврядних), що повинно знайти своє відображення у основоположних підходах до організації нормопроектної діяльності як на національному, так й на міжнародному рівнях.

Ключові слова: права людини, конституційні права і свободи людини, екологічні права людини, територіальні громади, нормопроектна діяльність, нормотворчість, нормотворення.

Ruslan CHORNOLUTSKYI

HUMAN ENVIRONMENTAL RIGHTS AND THEIR OBSERVANCE AND SECURITY IN THE PROCESS OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE: THE ROLE OF NATIONAL AND INTERNATIONAL NORMAL PROJECT ACTIVITIES

Abstract. The work is devoted to the study of the role of national and international normative project activity in the observance and provision of environmental human rights in the process of post-war reconstruction of Ukraine. It is proved that ecological human rights must be restored together with the systemic complex of constitutional human rights as a result of the symbiotic activity of public authorities of the state (state and self-governing), which should be reflected in the fundamental approaches to the organization of norm-project activities both at the national and international levels.

Key words: human rights, constitutional human rights and freedoms, human ecological rights, territorial communities, norm-project activity, norm-making.

1. Трагічним результатом російсько-української війни виступає екологічна шкода, яка завдається довкіллю і набуває великих масштабів, особливо в процесі

застосування зброї. Окупантами забруднено багато родючих земель і атмосферного повітря, випалено великі ділянки лісів. Зокрема, протягом повномасштабного вторгнення Росії в Україну, окупантами забруднено великі масиви землі. Постраждали річки та морські акваторії, зруйновано Каховське водосховище, результатом чого стало нанесення критичної шкоди багатьом біологічним системам флори і фауни, а також населеним пунктам, що були матеріально-економічною зоною існування і функціонування людини та її територіальних громад. Отже, фактично в Україні сталася глобальна екологічна катастрофа в результаті підриву греблі Каховської ГЕС. Каховське водосховище почало стрімко втрачати воду. Нижче за течією Дніпра почалися підтоплення населених пунктів, включно з Херсоном. Відомо, що екологічна катастрофа – надзвичайно швидка і тому небезпечна деструкційно-незворотня зміна умов довкілля глобального чи локального масштабу, яка пов'язана з нанесенням величезної шкоди довкіллю, загибеллю рослин, тварин і людей. Крім того, під загрозою виявилися Запорізька та інші атомні електростанції, власне, саме життя людей. Ба більше, за даними Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України кожен день повномасштабного російського вторгнення завдає довкіллю України збитків на суму понад 4 млрд гривень [1].

Саме в цих умовах спостерігається неузгодженість дій центральних та місцевих органів публічної державної та самоврядної влади (органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування /далі – ОМСВ/) щодо умов господарювання; регулювання використання природних ресурсів, незадовільного стану системи державного моніторингу навколишнього природного середовища; незворотності відповідальності за його порушення; а головне – відновлення екологічних прав людини [2].

2. Прямим результатом таких ворожих дій стало порушення всього системного комплексу конституційних прав і свобод людини, а також виконання нею своїх конституційних обов'язків, включаючи й її конституційні екологічні права і обов'язки, насамперед, право на безпечне довкілля. На думку В.В. Іванюшенка, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це закріплена в Конституції і гарантована державою сукупність історично обумовлених ступенем розвитку суспільства можливостей кожного вільно користуватися безпечним довкіллям, стан якого відповідає встановленим нормативам його якості, з метою задоволення своїх життєво важливих потреб та інтересів [3, с. 18].

Є загальновідомим, що проблематика дотримання і реалізації прав і свобод людини була та залишається актуальною і контекстуалізованою в ординарних умовах існування та функціонування державності, – зазвичай, в умовах міжнародного миру та соціальної злагоди (див. Розділ II Конституції України 1996 року [4]). Однак її роль і значення суттєво зростають в екстраординарних умовах існування і функціонування державності, тобто в умовах російсько-української війни та післявоєнного відновлення держави. Тому треба говорити не тільки про порушення особистісних прав людини (право на життя, право на гідне існування тощо), а й порушення екологічних прав людини, що суттєво підсилюють і підкріплюють негативний вплив на особистісні та інші

конституційні права і свободи людини, здійснюючи й формуючи мультиплікативний ефект небезпечних наслідків, що володіють не тільки сучасними, а й перспективними характеристиками.

Отже, в умовах російсько-української війни, яка носить з боку агресора загарбницький характер, нашому народу, його державі, а також її територіальним громадам (далі – ТГ), саме на фоні спричинення шкоди довкіллю, спостерігаються великі біди та руйнування, що знайшли свій прояв у численних людських жертвах, дезінтеграції та знищенні основної повсякденної та критичної інфраструктури ТГ, руйнації та фактичного спустошення великих територій їх проживання і буття, що робить фактично неможливим існування і функціонування людини на відповідній території, обмежує її можливості щодо організації свого стабільного та передбачуваного життєвого циклу, а також задоволення екзистенційних потреб, намагань, інтересів. Тобто, можна констатувати, що право на безпечне довкілля людини порушується системно, комплексно, багаторівнево та полісемічно, викликаючи як передбачені, так й непередбачені негативні наслідки.

3. Отже, такі порушення конституційних прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина і, насамперед, вітальних прав людини, що носять системно-комплексний характер і реально звужують повсякденний і перспективний життєвий поведінково-діяльнісний простір існування і функціонування людини, її груп та асоціацій, об'єктивують і актуалізують організаційні та організаційно-правові заходи щодо відновлення належного стану дотримання і реалізації таких прав, свобод і обов'язків, включаючи й екологічні права, свободи і обов'язки. Не є таємницею, що це можливо лише в процесі вирішення питання післявоєнного відновлення держави та її ТГ.

Звідси в порядок денний ставиться, насамперед, проблематика нормативного супроводження і забезпечення профільних процесів відновлення через застосування феноменології нормотворення органів публічної влади держави та суб'єктів міжнародних відносин, включаючи й важливий початковий етап нормотворення – нормопроектну діяльність. Причому, мається на увазі нормотворення публічної влади не тільки в межах України, а й аналогічна феноменологія держав-членів міжнародної спільноти та їх асоціативно-структурних одиниць – міжнародних міждержавних (Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз) та міжурядових організацій (органи, що існують під егідою ООН, Рада Європи, ОБСЄ, НАТО тощо).

Отже, така управлінська діяльність в обов'язковому порядку повинна супроводжуватися відповідною і чітко визначеною законодавством України нормативно-правовою формалізацією, що базується на конституційних цінностях і нормах, в основі яких лежать права і свободи людини (особистості) і громадянина, їх визнання і легалізація державою, їх захист та охорона органами її публічної влади (включаючи й ОМСВ), їх легітимація народом держави, основу якого складають жителі-члені відповідних ТГ. Такою формалізацією й виступає феноменологія нормотворення, іманентною складовою частиною якої й виступає нормопроектна діяльність. Об'єктивізація нормопроектної діяльності

в період післявоєнного відновлення держави та її ТГ характеризується формуванням та проявом відповідних параметральних ознак, а саме:

а) прийняттям, по-перше, великої кількості нормативно-правових актів суто телеологічного спрямування, що прямо або опосередковано торкаються дотримання, охорони або захисту прав і свобод людини, включаючи її екологічні права (*критерій множинності нормативно-правових актів – авт.*);

б) по-друге, мають різну юридичну силу – починаючи від законодавчої та завершуючи їх підзаконною дією – але, незалежно від цього регламентують і регулюють дотримання, охорону або захист прав і свобод людини, включаючи її екологічні права, але в залежності від владних повноважень суб'єктів нормопроектної діяльності (*критерій відповідності юридичної сили нормативно-правових актів повноваженням суб'єктів, що їх приймають – авт.*); які,

в) по-третє, приймаються саме належними та уповноваженими на це суб'єктами права (як органами держави – законодавчими, виконавчими, судовими /у разі виникнення порушення прав і свобод людини (особистості) і громадянина, а також їх законних інтересів, включаючи й колективні права ТГ/, так й ОМСВ) (*критерій визначення належних та уповноважених суб'єктів для здійснення нормотворчості, включаючи й нормопроектування – авт.*); що,

г) по-четверте, повинні бути компетентними у профільних питаннях, тобто питання післявоєнного відновлення держави та ТГ повинні входити не тільки в коло їх компетенційних повноважень, а й в коло їх предметів відання – отже, питання дотримання, охорони або захисту прав і свобод людини, включаючи її екологічні права, входять до їх числа (*критерій компетентності суб'єктів для здійснення нормотворчості, включаючи й нормопроектування – авт.*); та,

г') по-п'яте, вони повинні приймати такі нормативно-правові акти, що є організаційно-, кадрово- та ресурсно (фінанси, матеріальні джерела, діджиталізація тощо) забезпеченими, – при цьому треба розуміти, що формулювання відповідних настанов проєктів нормативно-правових актів щодо дотримання, охорони, захисту, реалізації та гарантування прав і свобод людини, включаючи її екологічні права носять суттєвий матеріально-фінансовий «уклін», бо потребують відповідного супроводження і забезпечення (*критерій ресурсного забезпечення нормативних настанов нормотворчості, включаючи й його врахування на етапі нормопроектування – авт.*); а для цього,

д) по-шосте, такі акти в процесі свого прийняття повинні в обов'язковому порядку проходити стадію нормопроектування (нормопроектної роботи) в процесі загального процесу нормотворення, тобто – проходити відповідну етапно-стадійну організаційно-технологічну процедуру, починаючи від стану розробки проєктів таких актів до стану підготовки вже готових проєктів, які повинні пройти відповідну фахову експертизу на їх відповідність Конституції держави, її чинному законодавству, включаючи й міжнародно-правові зобов'язання держави щодо дотримання, охорони або захисту прав і свобод людини, включаючи її екологічні права, – і лише після цього можуть бути прийнятими відповідними органами публічної влади, що є запорукою та гарантією їх адекватності соціально-екзистенційним запитам населення –

жителів-членів ТГ та ОМСВ (*критерій дотримання процесуальних настанов у здійсненні нормотворчості, включаючи й нормопроектування – авт.*); а також,

е) при проходженні наведеної вище процедури, по-сьоме, повинні дотримуватися та виконувати опорні настанови і вимоги, що надаються національним законодавством до процесуального супроводження і забезпечення підготовки та прийняття таких актів, включаючи й стадію нормопроектної діяльності та залучення широких верств населення до неї (*критерій дотримання процедурних настанов у здійсненні нормотворчості, включаючи й нормопроектування – авт.*).

Звідси можна констатувати, що наведений нами процесуально-нормативний та функціонально-діяльнісний ланцюжок нормопроектної діяльності в процесі післявоєнного відновлення України, що складається на національному рівні, – повинен не тільки відповідати визначеним у законодавстві параметральним ознакам формалізації (засади нормотворчості – авт.), але й бути відповідним чином оціненим у контекстуалізації можливостей дотримання, охорони або захисту прав і свобод людини, включаючи її екологічні права.

Разом з тим, при цьому треба чітко розуміти, що нормопроектна діяльність як окремий початковий елемент (етап) нормотворчості та важливий соціально-функціональний феномен в контексті залучення широких верств населення до цього найважливішого державотворчого і правотворчого процесу, – *що реалізується на національному та міжнародному рівнях, – у процесі післявоєнного відновлення України відіграє важливе методологічне та праксеологічне значення, бо принципи післявоєнного відновлення України та її ТГ:*

а) досить чітко, ясно, однозначно відображають та детермінують основоположні напрямки, форми та настанови нормопроектної діяльності органів публічної влади держави (*засадничий критерій нормопроектної діяльності – авт.*);

б) ба більше, вони скеровані на однозначне формування і формулювання прав і обов'язків суб'єктів соціальних відносин, що будуть виникати в процесі післявоєнного відновлення (*поведінково-діяльнісний критерій нормопроектної діяльності – авт.*);

в) повинні бути адекватно враховані та відображені у відповідній нормопроектній діяльності органів публічної державної влади, а також, і це особливо є важливим, у нормопроектуванні органів місцевого самоврядування (далі – ОМСВ), що репрезентують інтереси ТГ та виступають від їх імені, – щодо рефлексії на цілях відновлення територій та інфраструктури таких ТГ (*телеологічний критерій нормопроектної діяльності – авт.*);

г) вони формують засади державної правової та муніципальної правової політики в сфері післявоєнного відновлення (*критерій планування нормопроектної діяльності – авт.*).

г') на основі відновлення системного комплексу прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, включаючи й екологічні права, – у післявоєнному відновленні повинна бути й відновлена локальна система охорони і захисту прав людини, в основі якої лежить діяльність ОМСВ, що

створено самими ТГ, діють від її імені та в її інтересах (*критерій пріоритету гуманітарно-гуманістичних цінностей у реалізації нормопроектної діяльності – авт.*);

д) з врахуванням питань про відшкодування шкоди, що надана довкіллю, а це, своєю чергою, передбачає точні економічні розрахунки, гармонійну взаємодію загальних принципів, викладених у законодавстві, і вимог цивільного законодавства щодо відшкодування збитків, завданих навколишньому середовищу, а також конкретних умов, які відображають конкретні обставини природні явища, складні природні механізми, взаємодію між цими природними явищами та об'єктами, вплив на здоров'я людини, зміни природних умов (*критерій врахування наданої шкоди довкіллю у реалізації нормопроектної діяльності – авт.*).

Вважаємо, що наведені вище основні настанови реалізації нормопроектної діяльності потребують суворого дотримання відповідних пріоритетів засадничого, організаційного та діяльнісного характеру.

По-перше, треба зазначити, що наведені підходи до нормопроектування органів публічної влади, в тому числі й ОМСВ, розуміються в їх обов'язковій реалізації саме через призму прав і свобод людини (врахування можливостей, наявність ресурсів, належна регламентація, оптимальне регулювання тощо), включаючи й її екологічні права.

По-друге, варто зауважити, що лівова частка наведених принципів післявоєнного відновлення України та її ТГ, особливо вважаючи на інтернаціональний характер шкоди довкіллю, має суттєвий вихід на міжнародний рівень. Тобто, їх практична реалізація не може бути втіленою в життя без суттєвої організаційної і фінансової допомоги зарубіжних партнерів. А це, своєю чергою, актуалізує та контекстуалізує нормопроектну діяльність органів публічної влади України (включаючи й ОМСВ) в сфері міжнародного договірної права, включаючи нормопроектну роботу в сфері міжнародного міжмуніципального співробітництва, а також загального міжнародного співробітництва, що включає різні форми міжнародної взаємодії з міжнародними міжурядовими та неурядовими організаціями, міжнародними та національними інституціями громадянського суспільства зарубіжних країн, міжнародними і національними банківськими та іншими бізнес структурами, фізичними та юридичними особами зарубіжних держав тощо. Велику допомогу в реалізації організаційних підходів щодо нормопроектування в профільній сфері можуть надати інституційні структури глобального громадянського суспільства (міжнародні неурядові організації), що мають великий накопичений досвід післявоєнного відновлення у різних державах світу.

По-третє, треба наголосити на синергійній взаємодії всіх уповноважених суб'єктів нормопроектної діяльності у процесі післявоєнного відновлення держави та її ТГ, що буде наряду сприяти: а) втіленню у профільну діяльність пріоритету прав і свобод людини, включаючи й її екологічні права; б) запозиченню міжнародних правових стандартів прав і свобод людини, включаючи й її екологічні права, в положення і настанови відповідних нормативних актів органів публічної влади України; в) співвідношенню проєктів

нормативно-правових актів, що приймаються органами публічної влади України, з відповідними профільними проєктами рішень міжнародних міждержавних та міжурядових організацій; г) співвідношенню таких проєктів нормативно-правових актів, що приймаються органами публічної влади України, з нормативним супроводженням і забезпеченням післявоєнного відновлення інституційними структурами глобального громадянського суспільства.

Резюмуючи, можна констатувати, що роль національної та міжнародної нормопроектної діяльності займає важливо місце у захисті екологічних прав людини та їх дотриманні та забезпеченні в процесі післявоєнного відновлення України та її територіальних громад. Профільні права людини повинні відновлюватися у сукупності з системним комплексом конституційних прав людини в результаті симбіотичної діяльності органів публічної влади держави (державних та самоврядних), що повинно знайти своє відображення у основоположних підходах до організації нормопроектної діяльності як на національному, так й на міжнародному рівнях.

Список літератури:

1. Війна вже завдала шкоди доквіллю України на майже 2 трильйони гривень. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3696436-vijna-vze-zavdala-skodi-dovkillu-ukraini-na-majze-2-triljoni-strilec.html>
2. Шемшученко Ю.С. Організаційно-правові проблеми екологічної безпеки України в умовах воєнного стану. Часопис Київського університету права. 2023. № 2. С. 9-12.
3. Іванюшенко В.В. Право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля: поняття та зміст. Правничий вісник Університету «КРОК». Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». 2010. Вип. 6. Т. 1. С. 17–23.
4. Конституції України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

Михайло ШУЛЬГА,
професор, доктор юридичних наук
професор кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
місто Харків, Україна

Юлія ЧОЛОМБИТЬКО,
аспірантка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
місто Харків, Україна

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Анотація. В тезах узагальнюються основні аспекти земельних прав юридичних осіб. Автори висвітлюють основні особливості таких суб'єктів права власності на земельні ділянки як вітчизняні та іноземні юридичні особи. Крім того в тезах окреслюються відмінності між приватними та публічними юридичними особами в земельних правовідносинах.

Ключові слова: право власності на земельні ділянки, юридичні особи як суб'єкти земельних прав, приватна власність на землю юридичних осіб.

Mykhailo SHULHA
Yuliia CHOLOMBITKO

OWNERSHIP OF LAND PLOTS OF LEGAL ENTITIES

Abstract. The thesis summarizes the main aspects of land rights of legal entities. The authors highlight the main features of such subjects of land ownership as domestic and foreign legal entities. In addition, the thesis outlines the differences between private and public legal entities in land relations.

Key words: ownership of land plots, legal entities as subjects of land rights, private ownership of land by legal entities.

Серед носіїв земельних прав (права власності та права користування) самостійне місце займають вітчизняні та іноземні юридичні особи. Правовий статус цих суб'єктів у сфері земельних відносин та обсяг їх прав на земельні ділянки характеризується певною специфікою з урахуванням різних обставин, факторів та встановлених законом умов. На юридичних осіб як суб'єктів земельних відносин поширюються не завжди одні і ті самі земельні права та обов'язки. Так, наприклад, відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення та запровадження особливих правових режимів набуття та реалізації прав на земельні ділянки актуалізує питання, яке стосується специфіки

правового положення цих суб'єктів з точки зору перспектив допуску окремих юридичних осіб до вітчизняних земельних ресурсів. В цьому аспекті найбільш показовим видається питання, яке стосується визнання іноземних юридичних осіб суб'єктами земельних правовідносин.

Земельне законодавство України вживає терміни «юридичні особи», а також «юридичні особи України та юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства іноземної держави».

Отже, стаття 82 Земельного кодексу України [1] в редакції до 2021 року застосовує визначення «національності» юридичної особи за колом її засновників. Таке визначення відрізняється від тих підходів, які використовуються у цивільному та господарському законодавстві. Наприклад, Цивільний кодекс України (частина 3 статті 374) [6], який окреслює коло суб'єктів права власності на землю (земельну ділянку), обмежується фразою «іноземні юридичні особи, які можуть бути суб'єктами права власності на землю (земельну ділянку) у випадках, встановлених законом».

У вітчизняній юридичній доктрині до іноземних юридичних осіб відносять особи, які засновані (зареєстровані) за межами України у порядку встановленому законодавством іншої країни, і мають місцезнаходження за межами України [2].

Словосполучення «іноземні юридичні особи» відповідно до Закону України від 28 квітня 2021 року №14-23ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» - у тексті частини 2 статті 82 Земельного кодексу України слова «іноземні юридичні особи» було замінено словами «юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства іноземної держави» [5].

На думку О. В. Павлюк, яка на дисертаційному рівні досліджувала проблеми прав на земельні ділянки іноземних фізичних та юридичних осіб в Україні, така заміна є недоцільною, оскільки вказує лише на один із варіантів визнання національності юридичної особи, яка позначає належність юридичної особи до конкретної держави [4].

Поділяючи позицію авторки, зазначимо, що законодавча невизначеність щодо використання уніфікованої термінології фактично ускладняє діяльність суб'єктів правозастосування, які вимушені керуватися різними позиціями щодо можливості набуття, реалізації та припинення юридичними особами права власності на земельні ділянки.

Закон встановлює певні обмеження для іноземних юридичних осіб в сфері земельних правовідносин. Так, згідно із частиною 1 статті 130 Земельного кодексу України, зокрема, право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть набувати: громадяни України, юридичні особи України, що створені та зареєстровані відповідно до законодавства України, у складі яких переважно громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади, територіальні громади, держава. Водночас стаття 145 Земельного кодексу України, врегульовуючи припинення права власності на земельну ділянку особи, якщо до особи переходить право власності на земельну ділянку, яка за цим Кодексом не може набуватися нею у

власність, встановлює, що ця ділянка підлягає відчуженню її власником протягом року з моменту переходу такого права.

Зазначимо, що вітчизняні та іноземні юридичні особи як учасники земельних правовідносин можуть здійснювати не тільки право власності, а і право користування земельними ділянками.

У складі вітчизняних юридичних осіб як суб'єктів земельних правовідносин чинне земельне законодавство виокремлює юридичних осіб приватного та публічного права. Параметрами, що відрізняють названі юридичні особи, можна визначити порядок утворення, мету діяльності та форму власності, на підставі якої таку юридичну особу було створено. Так, приватні юридичні особи створюються за рішенням осіб приватного права згідно із установчими документами, як правило, для забезпечення інтересів окремих осіб чи компаній і фокусуються на досягненні прибутку або інших особистих цілей. Юридичні ж особи публічного права мають за мету задоволення загальних інтересів суспільства та виконання публічних функцій, зокрема, до їх складу входять державні органи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи, створені на підставі рішення відповідного органу з метою реалізації суспільних інтересів, наприклад, у сфері безпеки, освіти, охорони здоров'я тощо. Оскільки мова йде про отримання земельної ділянки у приватну власність, то цілком очевидно, що мова йде про юридичні особи приватного права.

Зазначимо, що частина 1 статті 82 Земельного кодексу України встановлює правило, згідно із яким юридичні особи приватного права (засновані громадянами України або юридичними особами України) можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення лише підприємницької діяльності. Натомість, виходячи із того, що названа норма не містить прямого обмеження на набуття юридичними особами земельних ділянок для здійснення іншої (непідприємницької) діяльності, в літературі зроблено слушний висновок, що вітчизняні юридичні особи можуть набувати у власність земельні ділянки не тільки для ведення підприємницької діяльності, а і для інших потреб [3, с. 231-233].

Список літератури:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
2. Міжнародне приватне право: навч. посіб. за ред. С. Г. Кузьменка. Київ: Центр учбової літератури. 2010. 316 с.
3. Мірошниченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України, 5-те видання, змінене і доповнене. К.: Алерта, 2013. 544 с.
4. Павлюк О.В. Права на земельні ділянки іноземних фізичних та юридичних осіб в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Київ. 2023. С. 45.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин:

Закон України № 1423-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>
(дата звернення: 24.04.2024).

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6569> (дата звернення:
24.04.2024).

Тетяна АДАМЕНКО,
кандидат економічних наук, доцент, науковий співробітник
відділу проблем міжрегіонального співробітництва
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
ORCID ID: 0000-0002-2371-3367

Михайло ПЛЕТНЬОВ,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля
ORCID ID: 0000-0002-8482-9419

**КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ
УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДО 2026 РОКУ: ДО ОБГОВОРЕННЯ**

Анотація. У тезах визначено ключові результати реалізації Стратегії відновлення державної влади, які згруповано за цілями. Визначено, що результати мають якісні характеристики. Кількісні показники реалізації Стратегії мають бути розроблені у межах Плану заходів з її реалізації.

Ключові слова: ключові показники, результати, стратегія, цілі.

Tetyana ADAMENKO
Mykhailo PLIETNOV

**KEY PERFORMANCE INDICATORS
OF THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGY FOR THE
RESTORATION OF STATE POWER
AND REINTEGRATION OF THE POPULATION OF THE DE-
OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE FOR THE PERIOD UP TO 2026:
FOR DISCUSSION**

Abstract. The theses identify the key results of the implementation of the Strategy for the Restoration of State Power, which are grouped by goals. It is determined that the results have qualitative characteristics. Quantitative indicators for the implementation of the Strategy should be developed within the framework of the Action Plan for its implementation.

Key words: key indicators, results, strategy, goals.

В проєкті Стратегії відновлення державної влади та реінтеграції населення деокупованих територій України на період до 2026 року визначено, що метою є

забезпечення ефективного та своєчасного відновлення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування на деокупованих територіях України, відновлення прав і свобод людини і громадянина, створення гарантій безпеки та реінтеграції населення деокупованих територій України [1].

Ключовими показниками *результативності* реалізації стратегічної цілі 1 (Визначення концептуальних підходів та пріоритетів державної політики реінтеграції деокупованих територій України) пропонується вважати: затверджено у відповідності до Стратегії галузеві нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, що врегульовують процеси реінтеграції деокупованих територій України в різних сферах (правовій, управлінській, інформаційній, культурній, соціальній, економічній, освітній, безпековій тощо); створено механізми для постійної координації процесів розробки, прийняття рішень та їхньої імплементації між центральними органами виконавчої влади; сформовано належні нормативно-правові засади для залучення кадрів для роботи на деокупованих територіях України; удосконалено законодавство про кримінальну відповідальність з дотриманням принципу правової визначеності за різні форми співпраці з окупаційною владою; розроблено поетапний план впровадження на територіях, які тривалий час знаходилися в тимчасовій окупації, реформ, які відбулися в сфері цифровізації, освітній, охорони здоров'я, соціальній тощо.

В якості ключових показників *результативності* реалізації стратегічної цілі 2 (Повноцінне відновлення державного управління та місцевого самоврядування на деокупованих територіях України) слід використовувати: визначено процедури і критерії оцінки готовності територій до відновлення місцевого самоврядування, можливості проведення загальнодержавних та місцевих виборів з дотриманням Конституції України, Виборчого Кодексу, рекомендацій Венеціанської комісії та міжнародних зобов'язань України, а також сформовано план пріоритетних заходів з відновлення умов для проведення відповідних виборів; відновлено всі стадії бюджетного процесу на деокупованих територіях України; відновлено справляння податків, зборів, платежів та інших доходів бюджету за українським законодавством; відновлено довіру населення до публічної влади та окремих професійних спільнот за наслідками російської збройної агресії та тимчасової окупації частини територій України; створено умови для відновлення діяльності політичних партій, медіа, громадських, професійних та інших об'єднань на деокупованих територіях України; створено дієві механізми попередження та нейтралізації впливу Російської Федерації на політичні процеси та систему управління на деокупованих територіях України.

До ключових показників *результативності* реалізації стратегічної цілі 3 (Відновлення та захист порушених прав людини і основоположних свобод з урахуванням суспільного різноманіття) доречно віднести: визначено перехідний період, протягом якого громадяни України - жителі деокупованих територій України, зможуть використовувати окремі документи, видані окупаційними органами влади, без заміни; визначені механізми підтвердження даних, які містяться у документах, виданих окупаційними органами влади; визначено механізми та процедури встановлення особи на деокупованих територіях

України під час відновлення паспортних документів громадянами України; розроблено політику та низку підходів щодо заходів з ідентифікації іноземців, які в порушення норм законодавства України прибули на тимчасово окуповану територію України, та вирішення питання щодо права їх подальшого перебування на території України; визначені та унормовані процедури верифікації немайнових прав та майнових прав, набутих під час тимчасової окупації, в тому числі шляхом націоналізації майна, створення нових інфраструктурних об'єктів та можливості їх використання в економічному розвитку регіону або держави; розроблені та впроваджуються заходи з системної фіксації порушень, захисту й відновлення немайнових прав та майнових прав осіб, що були обмежені чи порушені внаслідок тимчасової окупації; розроблено покроковий план відновлення мережі закладів та установ сфери освіти, закладів культури на деокупованих територіях України; розроблено план забезпечення доступу до медичних послуг на деокупованих територіях України; розроблено перспективний план відновлення соціального захисту населення та системи надання соціальних послуг на деокупованих територіях України; забезпечено соціально-економічну підтримку та доступ до базових соціальних сервісів для жителів деокупованих територій України на період відновлення документів та баз даних, реєстрів; забезпечено доступ до адміністративних послуг на деокупованих територіях України.

Ключовими показниками *результативності* реалізації стратегічної цілі 4 (Відновлення справедливості, недопущення безкарності та забезпечення правопорядку, безпеки населення на деокупованих територіях України) пропонується вважати: забезпечено можливість надання комплексної послуги, що включатиме надання захисту, правничої допомоги та психологічної підтримки, для потерпілих від злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, їх супроводу під час розслідування та судового розгляду відповідних справ; забезпечено імплементацію міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права до законодавства України; забезпечено інституційну спроможність (матеріально-технічне забезпечення та людський капітал) органів правосуддя та правоохоронних органів, у тому числі узгоджено та здійснюється перегляд за потреби поетапності інтеграції кримінальної юстиції на деокупованих територіях України; удосконалено та впроваджуються ефективні заходи із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також злочинів проти основ національної безпеки внаслідок російської агресії (зокрема матеріально-технічні та нормативні засади таких заходів); впроваджено систему документування та збереження фактів (у тому числі фото-, відео-, документів тощо) про причини, події та наслідки окупації, а також забезпечення доступу до відповідної інформації та архівів; розроблено та впроваджено заходи щодо відновлення та розбудови довіри цивільного населення до створених органів правосуддя та правоохоронних органів на деокупованих територіях України, а також протидії російському впливу на населення деокупованих територій України, зокрема й у сфері безпеки та кримінальних правопорушень; розроблено та

використовуються механізми позасудових практик вирішення соціальних конфліктів та дестабілізуючих факторів у територіальних громадах, зокрема й з використанням інструментів фасилітації та діалогу при реалізації компонентів політики реінтеграції.

Щодо ключових показників *результативності* реалізації стратегічної цілі 5 (Забезпечення ефективних заходів та дій щодо стабілізації соціальної напруги, врегулювання потенційних конфліктів у ході реінтеграції територій) то пропонується вважати такі: відновлено діяльність незалежних українських медіа та суспільного мовлення, повернуто переміщених з цих територій медіа та видавництва; створені умови та гарантії підтримки повернення громадян України; забезпечено координацію дій, зокрема міжвідомчого характеру, залучаючи державний, недержавний та комунальний сектори, спрямованих на розвиток потенціалу та посилення спроможності деокупованих територіальних громад під час здійснення комплексу реінтеграційних заходів, у тому числі зниження соціальної напруги, забезпечення відбудови довіри, реадаптації громадян, які повертаються або переселяються до територіальної громади, застосування діалогових інструментів та практик відновного правосуддя; синхронізовано дії державних та недержавних секторів та ініціатив щодо відновлення національної ідентичності, інклюзивної меморіалізації ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, подолання наслідків індоктринації та мілітаризації населення російською пропагандою, досвіду перебування в тимчасовій окупації та звільнення; підтримано апробацію інструментів місцевої демократії, які б дозволили забезпечити розробку та впровадження процесів прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування у конфлікт чутливий спосіб; запровадження механізму періодичного моніторингу та оцінки стану, рівня соціальної напруги та поляризації в територіальних громадах, подальше вчинення відповідних деескалюючих ситуацію заходів, ініціатив, направлених на відбудову контактів та зв'язків між населенням, що перебувало в окупації та жителями, які повертаються до своїх територіальних громад, зокрема ветеранами війни; знижено рівень упередженості, поетапно відновлено довіру та зростання позитивного сприйняття дій сил оборони України, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, української держави та культури загалом.

В якості ключових показників *результативності* реалізації стратегічної цілі 6 (Сприяння забезпеченню економічних прав населення деокупованих територій України, у тому числі забезпечення умов економічного розвитку та відновлення) пропонується використовувати наступні: сформована візія економічного та екологічного відновлення деокупованих територій України; розроблено механізм оцінки екологічної шкоди, заподіяної унаслідок бойових дій, незаконної експлуатації підприємств та родовищ корисних копалин, та шляхів убезпечення населення від її наслідків; розроблено та впроваджено програми підвищення кваліфікації й перекваліфікації для населення деокупованих територій України; розроблено механізми для відновлення українського бізнесу на деокупованих територіях України; створено умови для повернення

релокованих суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб) до території попереднього розташування; створено умови для підвищення трудової мобільності населення на деокупованих територіях України.

Отже, Стратегії відновлення державної влади та реінтеграції населення деокупованих територій України на період до 2026 року містить тільки якісні результати тоді як План заходів з її реалізації має включати кількісні показники результативності.

Список літератури:

1. Відбулася презентація проєкту Стратегії відновлення державної влади та реінтеграції населення деокупованих територій. URL: <https://minre.gov.ua/2024/04/10/vidbulasya-prezentacziya-proyektu-strategiyi-vidnovlennya-derzhavnoyi-vlady-ta-reintegracziyi-naselennya-deokupovanyh-terytorij/> (дата звернення 10.04.2024).

Олена БЕВЗ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри екологічного права ННІ права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Київ, Україна
ORCID ID [0000-0002-3445-3564](https://orcid.org/0000-0002-3445-3564)

«ЗЕЛЕНІ ЛІНІЇ» ЯК ОБ’ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ МІСТ

Анотація. На прикладі нового для українського законодавства поняття «зелені лінії», розглядаються проблеми формування урбофлористичного законодавства в Україні. Автором наголошується на необхідності закріплення відповідних положень, що стосуються зелених ліній, на рівні законів України з урахуванням ієрархії нормативно-правових актів.

Ключові слова: зелені лінії, містобудівна документація, урбофлористичне законодавство, урбанізація, принцип екологізації.

Olena BEVZ

«GREEN LINES» AS AN OBJECT OF LEGAL REGULATION IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE CONCEPT OF GREEN CITIES

Abstract. On the example of the category of «green lines», which is new for Ukrainian legislation, the problems of Urbofloristic Law formation in Ukraine are considered. The author emphasizes the need to establish relevant provisions related to green lines at the level of the laws of Ukraine, taking into account the hierarchy of normative legal acts.

Key words: green lines, urban planning documentation, Urbofloristic Law, urbanization, the concept of green cities.

У сучасних умовах урбанізації особливо важливого значення набуває належне правове забезпечення реалізації принципів екологізації в процесі формування міського середовища. Урбанізація стала характерною для ХХ ст. тенденцією, яка у ХХІ ст. тільки посилюється. Міста – це найбільші споживачі всіх видів природних ресурсів – територіальних, енергетичних, продовольчих і є найважливішими джерелами забруднення навколишнього середовища [1, с. 53]. В той же час, міста відіграють життєво важливу роль у досягненні національних та загальноєвропейських кліматичних та енергетичних цілей. Саме вони є головними виконавцями Європейського зеленого курсу – дорожньої карти заходів, які перетворюють Євросоюз на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економіку, визначають засоби перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року, стимулюючи розвиток економіки,

покращення здоров'я та якості життя людей, а також трансформують кліматичні та екологічні виклики на можливості у всіх сферах та політиках ЄС, гарантуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу [2].

Отже, процес урбанізації можна розглядати в контексті підвищення ролі міст у розвитку суспільства, що включає в себе зростання міських територій та населення і часто призводить до збільшення забудови, знищення природних ландшафтів та зменшення зелених зон. Водночас, саме зелені насадження можуть допомогти збалансувати негативні наслідки урбанізації, створюючи здорове та сприятливе для життя і здоров'я людини міське середовище. Вони не тільки забезпечують естетичну привабливість, але й відіграють важливу роль у покращенні якості повітря, зменшенні шуму, збереженні біорізноманіття та покращенні загального благополуччя людей, можуть служити місцем відпочинку для місцевого населення, а також місцем проведення різноманітних заходів. Проте саме вони часто стають жертвами нових чисельних забудов.

Із врахуванням викладених вище обставин, в законодавстві повинна відображатися специфіка правового режиму зелених насаджень населених пунктів. Як зазначає Р.С. Кірін: «Цілком обґрунтовано можна говорити не тільки про комплексний характер родового об'єкту цих відносин, під яким слід розуміти «рослинні угруповання міста», а й про його спільне регулювання приписами екологічного законодавства в цілому та флористичного законодавства зокрема, основним нормативно-правовим актом якого є Закон України «Про рослинний світ» [3, с. 211]. У зв'язку із чим науковцем, запропоновано розглядати урбофлористичне (зеленобудівне) законодавство як комплексний інститут – сукупність нормативних приписів, що виражають зміст взаємозалежних норм, об'єднаних з суміжних частин містобудівного (урбаністичного) та екологічного права [3, с. 211]. При цьому наголошується на тому, що урбаністична складова у флористичному законодавстві практично не розглядається, а як основне джерело урбофлористичного права зазначається Закон України «Про благоустрій населених пунктів» в сукупності із прийнятими у розвиток його положень підзаконними актами [3, с. 213].

Таким чином, на даний момент урбофлористичне законодавство недостатньо розроблено. Крім того, доводиться констатувати, що законодавчі новації втілюються не завжди вдало, що можна проілюструвати на прикладі зелених ліній.

Поняття «зелені лінії» було введено в практику містобудівного проектування наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва та житлово-комунального господарства України від 23.04.2018 р. № 100, яким були затверджені ДБН Б.2.2-12:2018. Положення про зелені лінії залишилися в чинних на сьогодні ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва та житлово-комунального господарства від 26 квітня 2019 р. № 104 (далі – ДБН). Відповідно до п. 3.20 ДБН зелені лінії – лінії, що визначають площі усіх озелених територій загального користування, рекреаційних лісів і лісопарків (існуючих та тих, що резервуються), об'єктів природно-заповідного фонду, зон охоронюваного ландшафту, в межах яких встановлені обмеження щодо розміщення об'єктів

відповідно до законодавства. У п. 5.15 ДБН зазначається, що з метою відображення меж зон з відповідними регламентами, що обмежують містобудівну діяльність на певних територіях, в містобудівній документації визначаються серед інших і зелені лінії.

Пізніше поняття зелених ліній знайшло відображення у Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації, затверженому постановою Кабінету міністрів України від 1 вересня 2021 р. № 926: зелені лінії – лінії, що визначають межі зелених насаджень загального користування та інших озелених територій населених пунктів (існуючих та проектних, що резервуються) та встановлюють обмеження щодо розміщення об'єктів в їх межах відповідно до законодавства та нормативних документів (п. 2 пп. 10). Відповідно до п. 30 постанови зелені лінії уточнюються в детальному плані території. Інформація щодо зелених ліній повинна відображатися у генеральному плані населеного пункту у розділі «Забудова територій та господарська діяльність», підрозділі «Режими регулювання забудови».

Отже, на сьогодні поняття зелених ліній закріплено виключно на підзаконному рівні, до того ж спочатку його запровадження відбулося в нормативно-правовому акті нижчого рівня – наказі міністерства, а потім вже в постанові Кабінету міністрів України.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. підзаконний нормативно-правовий акт – це акт, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності на основі та на виконання Конституції України, законів, чинних міжнародних договорів України та спрямований на їх реалізацію. Підзаконні нормативно-правові акти мають відповідати Конституції України, законам, чинним міжнародним договорам України, підзаконним нормативно-правовим актам вищої юридичної сили та узгоджуватися між собою.

Видається, що поняття зелених ліній повинно відображатися в нормативно-правових актах рівня закону, зокрема в Законі України «Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 р., який, як вказано в його преамбулі, визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні і спрямований на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення при цьому охорони навколишнього природного оточення, раціонального природокористування та збереження культурної спадщини, зелені лінії не згадуються.

Те саме стосується і Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р., який встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Зокрема, цим Законом визначається зміст містобудівної документації, детального плану території, генерального плану населеного пункту, а також містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки. Містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки – документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проектування і будівництва щодо

поверховості та щільності забудови земельної ділянки, відступів будинків і споруд від червоних ліній, меж земельної ділянки, її благоустрою та озеленення, інші вимоги до об'єктів будівництва, встановлені законодавством та містобудівною документацією (п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону). Ч. 5 ст. 29 містить перелік містобудівних умов та обмежень, який є вичерпним, очевидно, що зелених ліній серед них також немає.

В обґрунтування необхідності запровадження зелених ліній, яке надавалося від імені Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ, зазначалося, що їх метою є захистити зелені зони міст від натиску забудовників, «зелені лінії» будуть чітко визначати ті території – зелені зони, де ні за яких обставин не можна буде будувати, введення «зелених ліній» обмеження забудови також сприятиме збереженню цінних озелених територій і гармонізації міського простору для комфорту людей [4]. Щоб унеможливити забудову в цінних ландшафтних, рекреаційних та озелених зонах, органи влади на місцях повинні якомога швидше вносити зміни в актуальні генеральні плани населених пунктів та ввести окремий розділ, де чітко окреслені зелені зони, в межах яких заборонене будівництво – так звані «зелені лінії» [4]. Таким чином, зелені лінії покликані «зберегти озеленені території від хаотичної забудови, а також зробити гармонійним вигляд українських населених пунктів із зеленими зонами» [4].

Незважаючи на те, що визначення зелених ліній відбувається з метою, яку можна тільки вітати, необхідно зазначити, що практика запровадження такого роду за своєю юридичною природою обмежень підзаконними нормативно-правовими актами, якими є державні будівельні норми, видається сумнівною. Якщо вже таке запровадження відбулося, слід закріпити положення, що стосуються зелених ліній, в нормативно-правових актах рівня закону, а саме в законах України «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності», а також «Про благоустрій населених пунктів».

Підбиваючи підсумки, варто наголосити, що в умовах сучасного світу, де людина стикається з високим рівнем стресу, зусилля багатьох наук, в тому числі юридичної, повинні бути спрямовані на забезпечення створення сприятливих умов для життя безпосередньо у місці, де людина проводить більшу частину часу. Загальновідомим є факт, що перебування серед зелених насаджень має позитивний вплив на людину – допомагає відволікатися від проблем і позбавитися стресу, з якими сучасна людина стикається кожного дня. Особливо відчутним це стало за умов запровадження карантинних обмежень під час пандемії, а тим більше з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Водночас, саме зелені насадження найчастіше потерпають від процесів урбанізації.

Чільне місце у вирішенні завдання охорони зелених насаджень належить науці екологічного права. Вирішити його неможливо без розробки урбофлористичного законодавства. Проте формування такого законодавства повинно відбуватися з урахуванням ієрархії нормативно-правових актів. Зокрема, положення стосовно зелених ліній, які були запроваджені державними будівельними нормами, повинні закріплюватися на рівні закону, так само як і обмеження, пов'язані із їх запровадженням.

Список літератури:

1. Василенко І.А., Півоваров О.А., Трус І.М., Іванченко А.В. Урбоекологія. Дніпро: Акцент ПП, 2017. 309 с.
2. Європейський Зелений Курс. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Кірін Р.С. Актуальні проблеми урбоекологічного права: монографія / НАН України. Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України». Київ, Дніпро: Журфонд, 2023. 351 с. DOI: <https://doi.org/10.35668/978-617-14-0043-6>
4. Місцева влада має вводити «зелені лінії» в генплани населених пунктів, – Парцхаладзе. URL: <https://ecolog-ua.com/news/misceva-vlada-maye-vvodyty-zeleni-liniyi-v-genplany-naselenyh-punktiv-parchaladze> (дата звернення: 21.04.2024).

Олена БОРЩЕВСЬКА,
к.ю.н (PhD), доцентка,
доцентка кафедри публічно-правових дисциплін
Одеського національного морського університету
м. Одеса, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2549-429X>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТРАНСКОРДОННІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Анотація. Проблематика роботи складає визначення доцільності впровадження правових інститутів кримінального права «кримінальна відповідальність держави» та «заходи кримінально-правового характеру щодо держави» за злочини проти довкілля через збройну агресію у векторі транскордонності.

Ключові слова: злочини проти довкілля, збройна агресія, транскордонність, кримінальне право.

Olena BORSHCHEVSKA

SOME ISSUES OF PROSECUTION FOR TRANSBORDER ENVIRONMENTAL OFFENSES AT THE INTERNATIONAL LEVEL

Abstract. The problem of the work is to determine the expediency of implementing the legal institutions of criminal law «criminal responsibility of the state» and «measures of a criminal legal nature against the state» for crimes against the environment due to armed aggression in the cross-border vector.

Key words: crimes against the environment, armed aggression, transboundary, criminal law.

Навколишнє природне середовище в цілому, а зокрема, й водні, повітряні ресурси, знаходяться в циркуляції незважаючи на кордони держав. Тому правопорушення проти довкілля є небезпечними для всієї міжнародної спільноти, а не лише для окремої держави. Зважаючи на це доцільно було б поряд зі злочинами проти національної безпеки, які передбачають заходи кримінально-правового характеру для юридичних осіб, включити й статті Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля, передбачивши при певних умовах заходи кримінально-правового характеру для держав, зокрема, які ведуть агресивну збройну політику.

Треба нагадати, що більшість кримінально-правових норм, якими передбачена відповідальність за злочини проти довкілля є бланкетними. Це означає, що для з'ясування диспозиції конкретної статті необхідно звернутись до

інших нормативних актів які за своїм характером відносяться, наприклад, до природоохоронних, екологічних чи адміністративних та ін.

Принцип відповідальності держав за шкоду навколишньому середовищу має своє коріння в міжнародному звичаї, згідно з яким держави повинні утримуватися від дій, що спричиняють шкоду поза межами їх юрисдикції. Міжнародно-правова відповідальність держави у сфері охорони довкілля обумовлюється парадигмою «належної обачності», яка означає, що держава повинна виявляти так звану «старанність» і вживати всіх необхідних заходів для попередження забруднення навколишнього середовища внаслідок будь-якої діяльності, що здійснюється під її юрисдикцією або контролем. Тому майже всі міжнародні конвенції з питань відповідальності за транскордонні екологічні правопорушення стосуються правомірної поведінки держави.

Наразі ми маємо трагічний приклад зумовлений збройною агресією росії проти України. Такі дії є неправомірною та злочинною поведінкою країни-агресорки росії, яку такою визнали на міжнародному рівні. Тому всі дії росії щодо завдання шкоди, в тому числі, довкіллю України, а через принцип транскордонності екологічного права, й довкіллю Європи, та в віддаленій перспективі всьому світові, слід визнавати злочинними на міжнародному рівні.

Наявні Конвенції, які хоч в деяких аспектах торкались би питань відповідальності за злочини проти довкілля мають наразі суто рекомендаційний характер чи визначають можливість застосування заходів кримінально-правового характеру для юридичних осіб. Так, Резолюція Інституту міжнародного права «Відповідальність згідно з міжнародним правом за екологічну шкоду» 1997 р. у ст. 2 зазначає, що без шкоди для застосування норм загального міжнародного права «екологічні» режими повинні включати спеціальні норми щодо відповідальності з метою забезпечення їх ефективності з точки зору як попередження, так і забезпечення ресторації і компенсації.

Конвенція про захист довкілля засобами кримінального законодавства CETS № 172 передбачає такі санкції за екологічні, як штрафи, заходи щодо відновлення навколишнього середовища, заходи по конфіскації [1]. В Конвенції не розрізняється публічно-правовий та приватно-правовий характер санкції. Як відомо, за теорією права позбавлення волі, штраф та заходи по конфіскації відносяться до публічно-правових заходів, а відновлення навколишнього природного середовища – це заходи, які характеризують компенсаційну функцію цивільно-правової відповідальності. Відомо, що цивільно-правова відповідальність передбачає відповідальність суб'єктів екологічних правопорушень за збитки, завдані ними внаслідок порушень, в тому числі повітряного та водного законодавства в морегосподарському комплексі. Цивільно-правова відповідальність полягає в покладенні на правопорушника обов'язку відшкодувати стороні, яка постраждала, майнову чи моральну шкоду, заподіяну в результаті порушення правових екологічних вимог. Особливістю цивільно-правової відповідальності є те, що вона може покладатися на правопорушника поряд із застосуванням заходів дисциплінарного, адміністративного та кримінального впливу, тобто сукупно. Специфічною метою даного виду відповідальності є компенсація заподіяної екологічним

правопорушенням шкоди. Цивільно-правова відповідальність передбачає покладення на винну особу несприятливих для нього майнових наслідків за водні правопорушення. При покладенні відповідальності необхідні загальні умови застосування того чи іншого виду відповідальності. Між тим для покладення цивільно-правової відповідальності обов'язковою умовою є спричинення шкоди. У випадку, якщо він відсутній, відповідно і відсутні підстави для притягнення винних осіб до цього виду відповідальності [2, с.87]. Однак, деякі склади злочинів проти довкілля не передбачають таку обов'язкову умову як спричинення шкоди, але мають інші підстави для притягнення порушника до кримінальної відповідальності, оскільки є суспільно небезпечними. Тому вбачається, що не тільки шкода довкіллю може бути достатньою підставою для притягнення до відповідальності. І досягнення мети в додержанні суспільного порядку, зокрема, в охороні та захисті довкілля в морегосподарському комплексі слід віднести до пріоритетів, які досягаються саме засобами відповідальності в публічно-правовому сенсі.

Виходячи з вищевикладеного пропонується взагалі в складі злочинів проти довкілля не ставити економічну шкоду як невід'ємну кваліфікуючу ознаку. Достатнім слід вважати скоєння своїми незаконними діями можливості настання шкоди, наприклад збройна агресія однієї держави проти іншої, зокрема в даному випадку триваючий факт збройної агресії росії проти України. А також нагальними є питання вдосконалення питань механізму притягнення до міжнародно-правової відповідальності країн, які здійснюють збройну агресію проти інших держав, в даному випадку країни-агресорки росії проти України.

Список літератури:

1. Конвенція про захист довкілля засобами кримінального законодавства (ETS N 172) (04.11.1998) Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_560
2. Борщевська О.М. (2008) Пріоритетність застосування заходів цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення у водному законодавстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць*. 2008. № 4. С. 85-94

Вікторія БРЕДІХІНА,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри екологічного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0002-7983-1098>

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПЕРСПЕКТИВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація. Робота присвячена аналізу проблем співвідношення і взаємодії економічних та екологічних інтересів суспільства в умовах сучасних викликів – воєнного стану та повоєнного відновлення України на засадах євроінтеграції. Досліджені проблемні питання правового забезпечення балансу економічних та екологічних чинників при використанні природних ресурсів.

Ключові слова: баланс економічних та екологічних інтересів; природокористування; євроінтеграція; воєнний стан; післявоєнне відновлення.

Viktoriia BREDIKHINA

LEGAL PROBLEMS OF BALANCING ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL INTERESTS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW AND IN THE PERSPECTIVES OF POST-WAR RECOVERY

Abstract. The work is devoted to the analysis of problems of correlation and interaction of economic and environmental interests of society in the conditions of modern challenges - martial law and post-war reconstruction of Ukraine on the basis of European integration. The problematic issues of legal support of the balance of economic and ecological factors in the use of natural resources are studied.

Key words: balance of economic and environmental interests; nature management; European integration; martial law; post-war recovery

Взаємодія економіки та екології і відповідно економічних та екологічних інтересів суспільства, як відомо, стала основою концепції сталого розвитку та базою для формування нової екологічної парадигми, що нині взята на озброєння розвинутими країнами, міжнародними організаціями та світовою, зокрема, українською науковою спільнотою. Як справедливо зазначав у своїй монографії В.В. Костицький, «світ на основі власного історичного досвіду переконався у неможливості як розвитку економіки без дотримання вимог охорони довкілля, так і виконання вимог охорони навколишнього природного середовища без адекватного розвитку економіки» [1, с. 187]. Глобалізація соціально-економічних процесів та екологічних проблем обумовила трансформацію суспільних відносин та виявила необхідність відповідного правового реагування,

яке б забезпечило діалектичну єдність екологічного та економічного складників розвитку і мало б на меті збалансування останніх задля забезпечення можливості їх одночасного існування, взаємопроникнення та реалізації [2, с. 43].

Тому цілком очевидно, що науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук розглядається сьогодні в екологічному законодавстві як один із основних концептів сталого розвитку та одночасно як принцип реалізації права природокористування та забезпечення охорони довкілля [3].

За сучасних умов питання взаємодії економічних та екологічних складових розвитку отримали нове усвідомлення. Сьогодні Україна постала перед рядом серйозних викликів. Перед усім, важливим пріоритетом для соціально-економічного та політичного розвитку нашої держави є її прагнення бути членом ЄС, яке останнім часом стало мотивацією для демократичних змін та рушійною силою низки ключових реформ, заснованих на європейських цінностях, як в економічній, політичній, так і в екологічній сферах. Відповідно Україна має забезпечити реалізацію та дотримання міжнародних, в тому числі й довкіллевих зобов'язань – кліматичних, енергетичних, мінерально-ресурсних тощо. В свою чергу прискорення процесів глобалізації та інтеграції вимагає від нашої країни переосмислення, осучаснення та забезпечення дієвості механізму правового регулювання й соціально-економічних відносин.

Водночас сьогодні наша держава потерпає від віроломної збройної агресії РФ, яка вже призвела до безпрецедентної масштабної гуманітарної кризи, руйнування промислової, зокрема, енергетичної інфраструктури, зумовила виникнення нових та загострення існуючих екологічних загроз та ризиків для життя й здоров'я людей, цілісності і сталості екосистем, стану екологічної безпеки, а також до забруднення та зниження обсягу життє- та промислово значимих природних ресурсів, знищення унікальних природних об'єктів та комплексів. Отже очевидно і зрозуміло, що довкілля, як і економіка країни потребуватимуть як зараз, так і в найближчому повоєнному майбутньому значних зусиль для стабілізації та відновлення.

Вищезазначені обставини суттєво впливають на окреслення та формування принципів підходів до сталого соціально-економічного розвитку України, швидкість та ефективність виконання програмних екологічних та економічних цілей. З огляду на наведене та погоджуючись із думкою видатних науковців, маємо констатувати, що відсьогодні та у повоєнному майбутньому євроінтеграційні зміни, відбудова і модернізація національної економіки на основі низьковуглецевого розвитку, безвідходного, ощадливого, екологізбалансованого використання природних ресурсів, застосування альтернативних джерел енергії, відновлення і захист довкілля України мають стати основними візіями державної екологічної політики як паралельні й одночасні процеси [4, с. 12].

Принагідно зазначимо, що курс на євроінтеграцію, відповідні зобов'язання України з одного боку та жорстока руйнівна агресія РФ проти нашої країни з іншого створили для держави як серйозні виклики, так і нові шанси щодо

відновлення та модернізації національної економіки на «зелених» трансформаційних засадах, яка б враховувала як сучасні глобальні тренди, так і зазначені внутрішні потенційні можливості. Їх ефективне використання тісно пов'язане із поточним станом та готовністю України до трансформації у конкретних сферах. На цій основі збалансування векторів економічного зростання та екологічної справедливості є одним із серйозних завдань правового регулювання як у момент воєнного часу, так на період повоєнного відродження нашої країни.

У цьому зв'язку доцільно звернути увагу на те, що не всі екологічні вимоги та «зелені» перспективи сучасного розвитку, визнані світовою, зокрема, європейською спільнотою як стратегічні, належним чином сприймаються суб'єктами господарювання та окремими державами як необхідні та такі, що відповідають їх економічним інтересам. Так, наприклад, деякі положення проголошеної Єврокомісією Європейської зеленої угоди та інші екологічні ініціативи, не зважаючи на їх безперечну значимість для захисту довкілля, виявили глибокі розбіжності серед країн ЄС, економістів і законодавців щодо можливості їх реалізації на національному рівні. Це стосується, зокрема, вимоги скорочення викидів метану у нафтогазовому секторі, щодо послаблення якої вже деякий час ведуться перемовини між країнами ЄС [5]. Основними аргументами для обговорення тут виступають саме економічні важелі – велика вартість, технічна складність та занадто короткі строки реалізації зазначеної вимоги, що може нашкодити розвитку відповідної галузі.

Метою запровадження Європейської зеленої угоди, як відомо, є подолання викликів, пов'язаних зі зміною клімату, деградацією довкілля внаслідок викидів як від промислових та транспортних джерел, так і від землекористування, лісового та сільського господарства, і відповідно досягнення кліматичної нейтральності всього європейського континенту [6, с. 4]. Тому в рамках заходів реалізації Угоди Єврокомісія виступила за більш жорсткі обмеження для сільськогосподарських підприємств та ферм на утилізацію відходів від тваринництва та забруднюючих газів. Однак, проголошена політика обмеження впливу сільського господарства на клімат стала політичною точкою спалаху в країнах ЄС у вигляді акцій протестів фермерів, які виступали проти відповідної екологічної політики в своїх країнах, зважаючи на нереалістичність для виконання та обтяжливості «зеленої» пропозиції Єврокомісії [7]. Отже, як бачимо, в пошуках екологічної справедливості не завжди можна дійти справедливості економічної.

В сучасних реаліях України, на тлі необхідності вжиття заходів щодо стабілізації соціальної, економічної та екологічної обстановки та перспектив повоєнного відновлення природно-ресурсного та економічного потенціалу нашої держави, також спостерігаються проблеми, пов'язані з неузгодженістю економічних (публічно-державних та приватних) та екологічних (переважно публічних) інтересів. Ще за рік до повномасштабного вторгнення прийнятою Національною економічною стратегією на період до 2030 року були визначені основні орієнтири, принципи та цінності в економічній політиці, зокрема такі, як: відновлення макроекономічної стабільності; стійке зростання економіки

екологічно невиснажливим способом, її декарбонізація (підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії, розвиток циркулярної економіки); синхронізація з ініціативами Європейського зеленого курсу; створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності; ефективна цифрова сервісна держава та компактні державні інститути тощо [8].

Сьогодні в умовах воєнного стану економічні інтереси України пов'язані передусім із необхідністю підвищення її обороноздатності, мобілізації всіх доступних ресурсів, в тому числі й природних, для забезпечення національної, зокрема, енергетичної безпеки, наповнення державного бюджету. Тому належна увага має приділятися розвитку бізнесу, який би інвестував кошти та створював би економічну, матеріальну основу як для відсічі агресії, так і для стабільного функціонування національної економіки.

Однією із економічно важливих і одночасно ресурсоємних сфер, що здатна задовольнити зазначені державні потреби, є гірничо-видобувна галузь, яка, як відомо, забезпечує досить відчутну частину надходжень до державного та місцевого бюджетів у вигляді податків від надрокористувачів і рентної плати за користування надрами. За інформацією Держгеонадра, протягом минулого – 2023 року в Україні видали 465 спеціальних дозволів на користування надрами, що на 58 % більше, ніж роком раніше. Розмір збору сягнув 2,4 млрд гривень, з яких 75 % становили надходження, отримані в результаті проведення електронних торгів, виставлених на аукціони [9]. Отже, з одного боку маємо добрий результат для наповнення бюджетів різних рівнів, а з іншого – є ризик віднести «на другий план» вирішення питань щодо ощадливого та енергоефективного використання і споживання природних ресурсів, охорони довкілля та переходу від викопних видів палива до використання альтернативних джерел енергії, впровадження інноваційних, екологічно чистих технологій в економіці.

Досліджуючи тематику забезпечення балансу (паритетності) пріоритетів екологічної безпеки для існування суспільства та соціально-економічної безпеки для існування природного середовища, вчені слушно підкреслюють, що першоджерелом цього процесу і тому визначальними та зумовлюючими в контексті національної безпеки повинні бути, насамперед, рівень та результативність господарювання [10, с. 17]. У цьому зв'язку акцентуємо увагу ще на деяких аспектах взаємодії або навпаки – протиріччях у реалізації економічних та екологічних інтересів у сфері господарської діяльності. Так, у 2022-23 р.р. були внесені відповідні зміни до Кодексу України про надра, які встановлювали нові умови та правила користування надрами та мали б бути прогресивними, передбачуваними та привабливими для інвесторів. Вони запроваджували, зокрема, дерегуляцію видобувної діяльності, цифровізацію управління у цій сфері, лібералізацію обігу спецдозволів – вільне відчуження прав на користування надрами тощо. Втім зауважимо, що зазначені нововведення майже не враховують екологічні та інфраструктурні ризики. Наприклад, продаж спеціальних дозволів на аукціонах здійснюється Держгеонадрами без попередньої оцінки впливу на довкілля. Цей обов'язок у майбутньому покладається на надрокористувача – переможця аукціону. До того

ж пакет аукціонної документації не включає інформації про можливі екологічні обмеження та інші екологічні аспекти (наявність водних об'єктів, об'єктів ПЗФ, екологічної мережі, прибережних захисних смуг тощо). А це, як зазначають фахівці, може призвести до правової та економічної невизначеності та необхідності залучення додаткових інвестицій у проектування робіт, виконання оцінки впливу на довкілля, вирішення земельних питань, оформлення супутніх дозволів тощо [11].

Варто зазначити, що із запровадженням дерегуляції діяльності з використанням природних ресурсів слід бути також дуже обережними та обачними, щоб не нашкодити таким спрощенням довкіллю та його природним ресурсам. Так, в цьому контексті викликають сумніви окремі положення проектів законів «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» №7689 від 22.08.2022 [12] та «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності» № 8058 від 19.09.2022 [13], які передбачають відміну дозволів на певні види діяльності у сфері природокористування та їх погодження. Зокрема, міжвідомча робоча група з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності рекомендувала скасувати майже 45% інструментів держрегулювання у сферах компетенції Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів і підпорядкованих центральних органів виконавчої влади [14].

З огляду на наведене, маємо констатувати, що правове забезпечення збалансування економічних та екологічних інтересів в умовах сучасних викликів для України є вкрай важким, але водночас необхідним завданням. В кожній сфері та в кожному конкретному випадку слід враховувати всі можливі чинники, які б забезпечували досягнення поставлених цілей як для соціально-економічного розвитку, так і в довкіллевій царині. Важелями взаємодії тут можуть виступати збалансоване природокористування, досягнення економічного зростання та забезпечення матеріальних потреб населення та держави найменш ресурсовитратними способами з перспективою збереження й відтворення природних ресурсів; модернізація самої економіки шляхом запровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

Список літератури:

1. Костицький В.В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні): монографія. Київ: ІЗП і ПЕ, 2003. 770 с.
2. Євстігнєєв А.С. Право екологічної безпеки та його співвідношення із адміністративним правом. *Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади*: матер. «Круглого столу» (м. Харків, 4 груд. 2015 р.) за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2015.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 25.04.2024).

4. Гетьман А.П. Відновлення України як ключовий напрям сучасної національної екологічної політики. *Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для країни та світу*: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. С.11-16.
5. Abnett K. Countries try to weaken EU clampdown on methane emissions-documents. URL: <https://www.reuters.com/business/environment/countries-try-weaken-eu-clampdown-methane-emissions-documents-2022-12-12>
6. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal. Пакет законодавчих ініціатив «Fit for 55». Січень 2022 року. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>
7. Abnett K. EU countries seek to weaken livestock emission limits. URL: <https://www.reuters.com/business/environment/eu-countries-seek-weaken-livestock-emission-limits-2023-03-16/>
8. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.04.2024).
9. Держгеонадра. Сучасна сервісна служба. Річний звіт за 2023 р. <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/presentations/ukr/annual-report-2023.pdf> .
10. Васюта О. А. Особливості та принципи функціонування екологічної безпеки. *Екологічне право*. 2020. № 3. С.11-19.
11. Гневуш О. Гірничодобувне підприємство: як не промахнутись в економіко-екологічній складовій при плануванні та які наслідки помилок для інвестора? URL: <https://ukraine-oss.com/girnychodobuvne-pidpryyemstvo-yak-ne-promahnutys-v-ekonomiko-ekologichnij-skladovij-pry-planuvannya-ta-yaki-naslidky-pomylok-dlya-investora/> .
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) від 22.08.2022 №7689. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40290> (дата звернення 25.04.2024).
13. Проект Закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності від 19.09.2022 № 8058. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40514> (дата звернення 25.04.2024).
14. Деререгуляція сприятиме розвитку бізнесу та зменшить корупційні ризики. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e5b1aaae-8b92-4ea1-8133-a2871b2c7388&title=DereguliatsiiaSprriiatime> .

Світлана ГРЕЧАНА

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
проблем міжрегіонального співробітництва

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
ім. В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна

<http://orcid.org/0000-0002-4669-3258>

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗБУДОВИ ТЕРИТОРІЙ ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація. Визначено пул основних зовнішніх та внутрішніх викликів за військово-політичною, нормативно-правовою, соціально-економічною, інформаційною та організаційно-координаційними сферами розбудови територій відновлення. Запропоновано інтегровану модель ефективної розбудови територій відновлення. Обґрунтовано, що її використання дозволить територіям відновлення оптимізувати системи управління, моніторингу та медіації, результатом чого стане успішна розбудова території на принципах відкритості, ефективності та пріоритизації.

Ключові слова: території відновлення, збройна агресія проти України, виклики, розбудова, відновлення, інтегрована модель

SVITLANA HRECHANA

THE INTEGRATED APPROACH TO ENSURING THE EFFECTIVENESS OF THE RECOVERY TERRITORIES DEVELOPMENT

Abstract. The set of main external and internal challenges related to military-political, regulatory, socio-economic, informational, organizational and coordinating development of recreation areas is identified. The author proposes an integrated model for the effective development of recovery territories. It is demonstrated that its application will allow recovery areas to optimize the systems of management, monitoring and mediation, which will lead to successful development of the territory on the principles of openness, efficiency and prioritization

Keywords: recovery territories, armed aggression against Ukraine, challenges, development, recovery, integrated model

Останні десять років України живе в умовах воєнного та політичного опору неспровокованій збройній агресії росії, що призвело до катастрофічних наслідків у всіх сферах життєдіяльності. Особливо нищівними стали два роки повномасштабного вторгнення, що принесли величезні руйнування, колосальні збитки та суттєвий потік вимушених мігрантів, в т. ч. за межі країни. «Окрім прямих людських втрат, знищується інфраструктура в сфері життєзабезпечення та промисловості, руйнується людський капітал, втрачаються інвестиції у

розвиток, порушуються економічні зв'язки, спустошується бюджет, поширюється бідність, тощо» [1, с. 7]. Та незважаючи на продовження російської агресії, українці почали відновлення своїх громад з перших місяців їх деокупації чи припинення активних боїв, обираючи життя та майбутнє.

Тим більше за попередні роки децентралізація заклала фундамент стійкості територіальних громад, яку вони проявили на початку великої війни, та спроможності, які знадобляться для здійснення відбудови. В процесі реформи вони отримали достатньо повноважень для забезпечення власного сталого розвитку в умовно мирний час до 2022 р., а на період повномасштабного вторгнення – для планування програм власного відновлення. Натомість успішна, а тим більше ефективна реалізація таких програм, залежить від багатьох умов, що формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Більша їх частка відноситься до некерованих чи умовно керованих, оскільки лежить в сфері компетенцій держави. Для самостійної систематизації інструментів та можливостей якісного управління внутрішніми чинниками у громад бракує фахових навичок та часу вчитись, а тим більше, адаптовуватись до зовнішнього впливу, максимально нівелюючи негатив.

Тому давно назріла потреба виділення та надання в користування місцевій владі набору інструментів економічного, правового та організаційного характеру, що є адекватними відповідями на воєнні та кризові виклики, задля забезпечення ефективного функціонування територіальних громад, тим більше для розбудови територій відновлення. Саме систематизація таких викликів та розробка певних напрямів можливого реагування на них задля забезпечення успішності, ефективності та відкритості процесів розбудови територій відновлення є *метою даного дослідження*.

Ефективність розбудови території відновлення – такі процеси її життєдіяльності та відновлення, що забезпечують найвищий рівень життя за найнижчих витрат. Його результатом є максимізація сукупного добробуту мешканців за рахунок найкращого задоволення соціально-економічних потреб та безпекових гарантій, що ґрунтуються на адекватній реакції керівництва громади на зовнішні виклики, партисипаторному прийнятті стратегічних рішень, прозорому витрачанні коштів за узгодженими пріоритетами в межах затверджених програм та проєктів.

Слід зазначити, що це визначення буде актуальним для всіх територіальних громад України, що постраждали від збройної агресії росії та почали процес відновлення, незалежно від включення до переліку територій відновлення (проєкт [2]). Однак, такий підхід використовується тільки в межах цього дослідження. Бо для досягнення його мети створюється вибірка найбільш характерних викликів ефективного функціонуванню та відновленню громад, на яку впливає тільки сам тип території, а не його унормування.

Отже, систематизувавши чинну нормативно-правову базу та вітчизняний науковий контент в площині розбудови територій відновлення було визначено шість груп внутрішніх та зовнішніх чинників, що відзначаються особливим впливом на ефективність розбудови територій відновлення (рис. 1). Наведений перелік не є вичерпним, але він дає розуміння обсягу та складності системного

тиску на процеси прийняття рішень щодо забезпечення ефективності відбудови та відновлення. І тільки адекватне комплексне реагування місцевою владою на означені виклики, що ґрунтується на інтегрованому підході, визначає вигідні стартові умови для реалізації програм та проєктів розбудови громади.

Детальний аналіз викликів вказує на головну причину буксування відбудови в Україні. І це не фінансова складова, яка теж відіграє негативну роль в умовах тотального бюджетного дефіциту. Переважання зовнішнього впливу на життєдіяльність і відбудову територій відновлення, вказує на надмірну зарегульованість всіх процесів. Особливо показовими є три нижні сфери, що демонструють майже повну централізацію планування соціально-економічних питань, панування в інформаційній та координаційно-організаційній сферах рішень уряду чи інших інституцій державної влади.

<i>військово-політичні та безпекові</i>	
зовнішні	внутрішні
низький рівень безпеки мешканців та бізнесу через близькість до війни; постійна загроза обстрілів; наявність суттєвих руйнувань критичної та соціальної інфраструктури; порушення логістики та виробничих зав'язків; виїзд населення за межі регіону через війну; приплив ВПО	брак захисних споруд та укриттів; слабка робота щодо просвітництва безпекових питань; відсутність багатоканального оповіщення; брак підрозділів добровільної пожежної охорони; незнання чи нерозуміння намірів і потреб переміщених осіб (бізнесів), що приїхали чи виїхали;
<i>нормативно-правові</i>	
неузгодженість регіональної політики та політики відновлення; відсутність невідворотності покарання за неефективне використання коштів чи бездіяльність; невизначеність системи контролю ефективності використання коштів; відсутність уніфікованої методики визначення стану соціально-економічного розвитку під час війни;	обмежене розуміння поняття місцевого економічного розвитку; часткова чи повна відсутність розроблених та затверджених планувальних документів та містобудівної документації
<i>соціально-економічні</i>	
широка сфера повноважень, не підкріплена належними ресурсами; чинна регіональна політика не адаптована до умов функціонування регіонів та територій під час війни	невміння залучати альтернативні фінансові ресурси; погана адаптація економіки до умов війни; формальність здійснення моніторингу реалізації планувальних документів чи проєктів; брак місцевих джерел фінансування; безініціативність бізнесу та/або громадськості; ускладнення планування через невизначеність людського фактору
<i>інформаційні</i>	
відсутність офіційної статистичної бази; неможливість розрахунку кількісних показників для прогнозування структури населення та соціально-економічного розвитку громад;	низька поінформованість мешканців громад про важливі рішення та події; низька якість статистичної інформації про місцеву економіку;
<i>організаційно-координаційні</i>	
слабка координація між відомствами, гілками та рівнями влади; відсутність системної урядової підтримки (методичної, організаційної, навчальної) щодо адаптації функціонування в умовах війни; низька регламентація процесів залученості	застаріла практика планування та управління; обмеженість застосування інструментів місцевої демократії; відсутність прозорої й відкритої комунікації з громадою; брак довіри та практик співпраці влада/бізнес; брак кваліфікованих кадрів та відповідного досвіду

Рис. 1. Основні виклики ефективної розбудови територій відновлення

Зрозуміло, що початок повномасштабного вторгнення та поява великої кількості громад, на території яких тимчасово не поширюється контроль влади України, потребували введення нових дій та обмежень з огляду безпеки. Так само зрозумілим є згортання певних напрямів територіального субсидювання через важкий фінансовий стан країни. Однак, під категорію централізації потрапили практично всі (виключення: базова дотація та окремі секторальні субвенції) форми державної допомоги, які до 2022 року розподілялись за чіткими нормативами в майже автоматичному режимі. На сьогодні навіть податок на доходи фізичних осіб, що Бюджетним кодексом закріплений в певних відсотках за територіальними громадами, вилучено з місцевих бюджетів у 2023 р. (в частині, що утримується з військовослужбовців відповідних частин, що базуються на території громади) та перерозподіляється в ручному режимі.

Отже, місцевій владі територій відновлення, де переважно функціонують військові та військово-цивільні адміністрації без досвіду та вмінь фандрейзингу, складно впоратись із автономним забезпеченням життєдіяльності, тим більше відновлення, потребуючи постійної підтримки держави. В той же час держава сама потребує не тільки фінансової допомоги, але й певної політичної волі та рішень, бо досі не затверджено ні стратегії, ні плану, ні концепції відновлення України. Саме тому більшу активність набула «маломасштабна» відбудова, ініційована територіальними громадами.

Разом з цим, чинна нормативно-правова база не містить чіткої артикуляції вимог щодо забезпечення ефективності. Документи щодо її обов'язкового впровадження як критерія, тільки анонсуються чи перебувають на стадії громадського обговорення. За таких умов корисною є побудова моделі застосування озвучених вимог територіями відновлення на шляху ефективної розбудови в контексті викликів. Причому її формування має ґрунтуватись на інтегрованому підході, як спосіб вирішення питань відновлення та розвитку територіальної громади – території відновлення на основі багаторівневої співпраці влади, бізнесу, громадськості тощо, на основі аналізу стану громади, пошуку ефективних управлінських рішень та підтримки їх упровадження. На рис.2 представлено таку інтегровану модель – тріаду «комплаєнс↔оцінка↔синергія».

Рис. 2. Інтегрована модель – тріада ефективної розбудови територій відновлення [3, с. 9]

Вона відображає принципові особливості формування та функціонування процесу відбудови в короткостроковій перспективі, закладаючи в довгостроковому періоді підґрунтя додержання критеріїв прозорості, ефективності та узгодженості з пріоритетами в процесі життєдіяльності.

Групи взаємопов'язаних чинників «комплаєнс↔оцінка↔синергія», що складають тріаду, є критеріями – предикторами досягнення найкращих результатів за кожною сферою впливу: група «комплаєнс» обмежена площиною планування, закладаючи умови для розробки чітких стратегій/планів/програм процесу відбудови; група «оцінки» притаманна аналітичній площині та закладає підвалини якісного забезпечення достовірними даними процесу планування та ефективної реалізації процесів відбудови; група «синергія» демонструє можливий мультиплікативний вплив всіх стейкхолдерів відбудови на перебіг цих процесів в площині відкритості та прозорості з метою досягнення найкращих результатів.

Таким чином, використання інтегрованого підходу до забезпечення ефективності розбудови територій відновлення у когерентності з визначеними викликами та тріади «комплаєнс↔оцінка↔синергія» дозволить територіальним громадам – територіям відновлення оптимізувати систему управління громадою в частині підтримки розробки проєктів та їх консультативного супроводу, організувати постійну медіацію між владою, бізнесом і громадою, сприяти соціальному підприємництву та державному приватному партнерству, покращити систему визначення фінансових механізмів та інструментів для фінансування та співфінансування проєктів та місцевих ініціатив з місцевого бюджету, тощо. Так само, на основі інтегрованої моделі може бути запроваджено дієвий моніторинг ефективності розбудови територій відновлення.

Список літератури:

1. Досвід післявоєнного відновлення міст Світу: уроки для України. Проєкт USAID «Економічна підтримка України». Режим доступу: <https://ndo.lg.ua/filereader/index/8806/f659995a1d799d0876b52ce437eee160>
2. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Проєкт постанови Кабінету Міністрів України. Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/news/35001.html>
3. Гречана С.І., Бузько І.Р., Ахромкін Є.М. Методичний інструментарій оцінювання ефективності розбудови територій, що відновлюються. Часопис економічних реформ. 2024. № 1 (53). <https://doi.org/10.32620/cher.2024.1.01>

Олена КОВТУН,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України,
м. Київ, Україна
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5125-4279>

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У КЛІМАТИЧНИХ СПРАВАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. В роботі досліджено рішення Європейського суду з прав людини у кліматичних справах та перспективи захисту екологічних прав людини. Наголошуючи на важливості проблеми зміни клімату, автор наголошує, що збройна агресія російської федерації проти України негативно впливає на зміну клімату, загрожує глобальним зусиллям з досягнення цілей Паризької кліматичної угоди. Позитивне рішення Європейського суду з прав людини у кліматичній справі *Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland*, № 53600/20 іще більше актуалізує та прискорить процес визнання права на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля у якості самостійного права, закріпленого Додатковим протоколом до Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

Ключові слова: екологічні права; Європейський суд з прав людини; зміни клімату; кліматичні справи; право на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля.

Olena KOVTUN

DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN CLIMATE MATTERS AND PROSPECTS FOR THE PROTECTION OF ENVIRONMENTAL HUMAN RIGHTS

Abstract. The paper examines the decisions of the European Court of Human Rights in climate cases and the prospects for the protection of environmental human rights. Emphasizing the importance of the problem of climate change, the author emphasizes that the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has a negative impact on climate change and threatens global efforts to achieve the goals of the Paris Climate Agreement. The positive decision of the European Court of Human Rights in the climate case (*Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland*, No. 53600/20) will further update and accelerate the process of recognizing the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment as an independent right, enshrined in the Additional Protocol to the Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms.

Key words: environmental rights; European Court of Human Rights; climate change; climate affairs; the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment.

Сучасну цивілізацію охопила системна екологічна криза. Глобальні екологічні проблеми, зокрема кліматична, перешкоджають сталому розвитку людства. Наслідки зміни клімату відчувають всі жителі планети Земля: підвищується температура повітря, зникають із мапи островні держави, частіше виникають масштабні лісові пожежі, катастрофічні паводки та засухи, тануть льодовики. Відповідно до огляду Всесвітнього економічного форуму «The Global Risks Report 2023», ризик неспроможності протидіяти зміні клімату визначено четвертим з десяти основних ризиків у дворічній і першим – у десятирічній перспективі [1, р. 6].

Як відомо, Європейський Союз у 2019 році проголосив вкрай амбітну мету (так званий Європейський зелений курс, The European Green Deal): континент стане кліматично нейтральним до 2050 року. Останнє означає істотне зменшення парникових викидів в атмосферу, поступову відмову від вугілля та природного газу, а також більшу увагу до відновлювальних джерел енергії. Але реалізація зеленого курсу ЄС поставлена під загрозу через збройну агресію російської федерації проти України, що призвела до катастрофічних наслідків для людей та довкілля: багатотисячні людські жертви, мільйони біженців та внутрішньо переміщених осіб, масштабні руйнування, лісові пожежі, замінування територій, знищення біорізноманіття, забруднення земель, ґрунтів, вод, атмосферного повітря тощо. Поряд із цим, війна негативно впливає на зміну клімату, загрожує глобальним зусиллям з досягнення цілей Паризької кліматичної угоди.

На кліматичній конференції ООН у Дубаї Леннард де Клерк (нідерландський експерт з питань викидів, пов'язаних з війною) анонсував третій звіт щодо впливу збройної агресії Російської Федерації проти України на клімат. Він зауважив, що Російська Федерація продовжує нищити українське довкілля. Ліси та природні екосистеми потерпають від пожеж і бойових дій, а через це викиди парникових газів збільшуються. «Тому світ має зробити усе, аби Росія понесла відповідальність за ці викиди та відшкодувала їх Україні», – зазначив він [2].

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) не містить у своєму складі екологічних прав людини (оскільки датована 1950 роком, а екологічне право як галузь права та екологічні права як різновид прав людини виникають на історичній арені пізніше), проте практика захисту у Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ) цієї категорії справ є доволі значною і має тенденцію до стрімкого зростання.

Кліматичні справи є новою категорією справ у практиці ЄСПЛ. Йдеться про три справи: 1) *Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland*, № 53600/20; 2) *Carême v. France*, №7189/21; 3) *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*, № 39371/20.

Розгляд першої кліматичної справи (*Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland*, № 53600/20) розпочався 29 березня 2023 року. Вона стосується впливу на здоров'я екстремальної спеки, зумовленою зміною клімату. Позов до ЄСПЛ подала цюріхська громадська асоціація *Klima Seniorinnen*, що об'єднує пенсіонерок, середній вік яких становить 73 роки. У

своєму позові вони заявляють про «згубний вплив зміни клімату на життя і здоров'я людини» та стверджують, що негативні наслідки кліматичних змін безпосередньо зумовлюють порушення цілої низки основоположних прав і свобод, закріплених у Конвенції [3].

Друга справа – за позовом Д. Карема, члена Європейського парламенту від французької партії «Зелених», який оскаржує відмову Франції вживати більш радикальних заходів щодо протидії процесам зміни клімату (*Carême v. France*, № 7189/21) [3]. Ще на посаді мера Кареме позивався до французького суду від імені свого міста та від себе, заявляючи, що зміна клімату підвищує ризик затоплення його будинку. Вищий адміністративний суд Франції ухвалив рішення на користь міста проти центрального уряду у 2021 році, але відхилив індивідуальну скаргу Кареме, яку він згодом передав до ЄСПЛ.

Третя справа була ініційована групою молодих португальців. Вона поки без дати слухання. Заявники звинувачують одночасно 33 держави (серед них – росія та Україна), бездіяльність яких, на їхню думку, спричинила хвилі спеки в Португалії, що нібито впливає на їхні права людини. Тому ці держави потрібно зобов'язати вжити більше заходів для розв'язання проблеми зміни клімату (*Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*, № 39371/20) [3].

У квітні 2024 року ЄСПЛ ухвалив перше кліматичне рішення, у якому постановив, що неспроможність Швейцарії належним чином подолати кліматичну кризу є порушенням прав людини (*Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland*, № 53600/20). Це рішення є знаковим у кліматичному праві і може мати значний вплив на подальші подібні справи [4].

Суд визнав Швейцарію винною в порушенні окремих прав людини через критичні прогалини в національному законодавстві щодо скорочення викидів, які спричинюють нагрівання планети, а також через провал виконання попередніх кліматичних цілей. Це перший випадок, коли суд виніс рішення щодо кліматичних позовів. Рішення не підлягає оскарженню [5].

Отже, рішення, ухвалене ЄСПЛ, створює прецедент, роблячи боротьбу зі зміною клімату складовою прав людини.

Водночас суд відхилив дві інші схожі справи проти європейських держав через процедурні підстави. Йдеться про позов колишнього мера міста Гранд-Сент проти Франції (*Carême v. France*, №7189/21) і позов групи молоді з Португалії проти 32 держав, включаючи ЄС і Росію (*Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*, № 39371/20) [6].

Позитивне рішення ЄСПЛ у кліматичній справі іще більше актуалізує та прискорить процес визнання права на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля у якості самостійного права, закріпленого Додатковим протоколом до Конвенції, оскільки ст. 8 Конвенції (як найбільш універсальна та застосовувана до захисту екологічних прав стаття), не завжди є настільки гнучкою, щоб стовідсотково справитися з цим завданням. Без визнання права на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля неможливо забезпечити належне існування нинішнього та прийдешніх поколінь та розвиток людства на засадах сталого розвитку.

Список літератури:

1. The Global Risks Report 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf Р.6. (дата звернення – 24.04.2024).
2. Експерт з Нідерландів анонсував новий звіт про вплив російської війни в Україні на клімат. URL: https://lb.ua/society/2023/12/03/587294_ekspert_z_niderlandiv_anonsuvav.html (дата звернення – 24.04.2024).
3. ЄСПЛ як верховний суд з екологічних питань: розгляд кліматичних позовів у Стразбурзі. URL: <https://yvu.com.ua/yespl-yak-verhovnyj-sud-z-ekologichnyh-pytan-rozglyad-klimatychnyh-pozoviv-u-strasburzi/> (дата звернення – 24.04.2024).
4. International court rules Switzerland violated human rights in landmark climate case brought by 2,000 women. URL: <https://edition.cnn.com/2024/04/09/climate/international-court-judgment-human-rights-climate-intl/index.html> (дата звернення: 24.04.2024).
5. ЄСПЛ ухвалив перше кліматичне рішення: Швейцарію звинуватили в порушенні прав людини через вплив на здоров'я. URL: https://lb.ua/world/2024/04/09/607634_iespl_uhvaliv_pershe_klimatichne.html (дата звернення: 24.04.2024).
6. ЄСПЛ засудив Швейцарію у знаковому рішенні щодо клімату. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-espl-klimat-shveitsaria/32898478.html> (дата звернення: 24.04.2024).

Олег КУЛИК,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України,
Київ, Україна
докторант, Державна установа «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1195-9869

ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено правовому забезпеченню ринку віртуальних активів, зокрема таким його аспектам як захист інвестицій у віртуальних активах в умовах повоєнного відновлення економіки України. Виявлено, що одним із основних напрямів розвитку правового забезпечення ринку віртуальних активів мають стати розробка правової основи залучення інвестицій у повоєнне відновлення економіки України у віртуальних активах, а також державний контроль та нагляд за цільовим використанням таких інвестицій.

Ключові слова: повоєнне відновлення України; віртуальні активи; ринок віртуальних активів, правове забезпечення економіки.

Oleh KULYK

ON THE LEGAL ASPECTS OF VIRTUAL ASSET MARKET REGULATION IN THE POST-WAR ECONOMIC RECOVERY CONTEXT OF UKRAINE

The study is dedicated to the legal framework supporting the market of virtual assets, with a particular focus on the protection of investments in virtual assets in the context of post-war economic recovery in Ukraine. It is evident that one of the principal areas of development of the legal framework for the virtual assets market should be the establishment of a legal basis for the attraction of investments in virtual assets in the post-war recovery of Ukraine's economy. Furthermore, it is necessary to implement state control and supervision over the targeted use of such investments.

Keywords: post-war recovery of Ukraine; virtual assets; virtual assets market, legal regulation of the economy.

На цей час Україна переживає повномасштабне вторгнення, яке досі триває, однак повоєнне відновлення економіки України є очікуваним етапом майбутньої відбудови. У цьому контексті актуальним є також і правове забезпечення повоєнного відновлення економіки. На думку О.В. Тубаня одним із першочергових завдань повоєнного відновлення економіки є забезпечення справедливості в процесах відновлення і соціальної сфери, і, серед іншого, автор доводить необхідність розвитку соціально відповідальної економіки із врахуванням специфіки віртуальних активів, в тому числі криптовалют, що гарантує захист інвесторів та користувачів, сприятиме позитивному розвитку цього сектору [1, с. 65].

В.А. Устименко, Р.А. Джабраїлов та Т.С. Гудіма зазначають, що перспективним для України слід визнати розвиток ринку віртуальних активів, адже наявна практика засвідчує активне використання криптовалют як виду віртуальних активів у благодійницькій діяльності (зокрема отримувачем є держава) [2, с. 15]. З початку війни Україна залучає значну допомогу у криптовалюті. Згідно з інформацією Міністра цифрової трансформації України М. Федорова пожертвування на Збройні Сили України в криптовалюті лише за перші два дні збору склали 12,7 млн доларів США (Ethereum – \$5.5 млн, Bitcoin – \$4.4 млн, Tether – \$2.1 млн.) [3]. Видається, що на повоєнне відновлення також можуть бути залучені інвестиції у віртуальних активах, що, у свою чергу, обумовлює необхідність розробки правової основи для залучення таких інвестицій.

Законодавство з питань регулювання ринку віртуальних активів в Україні залишається на стадії свого формування. Ще 8 вересня 2021 року прийнято Закон України «Про віртуальні активи», проте набрання ним чинності пов'язане з прийняттям закону України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, а такий закон до цього часу не прийнятий.

Певні питання правового забезпечення ринку віртуальних активів, як пріоритетного напрямку формування правового поля повоєнного відновлення економіки України, аналізувались в праці В.А. Устименка, Р.А. Джабраїлова та Т.С. Гудіми [2]. Однак, існують невисвітлені проблемні аспекти, які поки що не отримали достатньої уваги з боку науковців. Це стосується, зокрема, правової основи для залучення інвестицій у віртуальних активах в умовах повоєнного відновлення економіки України.

Вищевикладене вказує на актуальність порушеного питання та доцільність його подальшого опрацювання.

О.М. Ащеулова, Д.М. Донець та Є.В. Остропольська вважають що інвестиції є невід'ємною та важливою частиною економіки, що впливає на загальний розвиток країни. Для будь-якої країни залучення інвестицій в економіку є складним, але важливим процесом, який потребує розробки стратегій та інструментів реалізації [4, с. 11]. Д.В. Різник зауважує, що стимулювання залучення інвестицій в економіку України, серед іншого, є важливою метою реалізації інвестиційних потоків в Україні [5].

О. Охріменко та Р. Попов для повоєнної відбудови України пропонують залучати іноземне фінансування у різних форматах, втілювати економічні реформи, сприяти відновленню роботи приватного бізнесу [6].

При цьому, А.Є Данкевич та В.А. Малінов зауважили, що традиційні методи фінансування можуть бути недостатніми або недоступними для забезпечення потрібних ресурсів. Однією з інноваційних стратегій залучення інвестицій є використання криптовалюти [7, с. 36]. Бурковська А.В. до переваг криптовалюти відносить, серед іншого, швидкість, відкритість і анонімність здійснення трансакцій без посередників; інфляційний імунітет; низькі витрати на обслуговування операцій [8, с. 166].

О.Р. Нечай, аналізуючи сценарії розвитку ринку криптовалют в Україні, в якості позитивного сценарію називає успішну інституціоналізацію ринку криптовалют та криптовалюти як самостійного фінансового інструменту за рахунок системної легалізації криптовалюти, створення необхідної нормативної бази, створення організаційних та нормативних засад обігу криптовалюти, що створить умови для залучення інвестицій у криптовалюті [9, с. 117].

О.М. Мельник наводить думку, що новим способом залучення зовнішніх інвестицій у проекти післявоєнної модернізації (і в першу чергу у криптовалютні проекти) став ІСО (Initial coin offering) чи випуск певної (фіксованої) кількості нових одиниць віртуальних активів (криптовалют). ІСО, на думку автора, виступає як спосіб залучення інвестицій у проекти, пов'язаний із випуском певної (фіксованої) кількості нових одиниць віртуальних активів (криптовалют), які отримуються шляхом разової чи прискореної генерації, що дає змогу активно залучати у ці проекти зовнішні інвестиції. ІСО являє собою первинне розміщення активів і до певної міри є аналогом первинного публічного розміщення акцій компаній [10, с. 28-29].

Слід при цьому зауважити, що в умовах «правового вакууму» залучення інвестицій в економіку може містити значні ризики для інвесторів. До того ж, практично неможливим є державний контроль та нагляд за цільовим використанням таких інвестицій. Видається, що з метою захисту інвестицій в повоєнне відновлення економіки України необхідною є розробка належної правової основи залучення таких інвестицій у віртуальних активах.

Таким чином, одним із основних напрямів розвитку правового забезпечення ринку віртуальних активів мають стати розробка правової основи залучення інвестицій у повоєнне відновлення економіки України у віртуальних активах, а також державний контроль та нагляд за цільовим використанням таких інвестицій. Вказані питання є перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері.

Список літератури:

1. Тубань О.В. Використання криптовалют для відновлення економіки в умовах конфлікту. *Соціальне спрямування економічної діяльності в умовах викликів воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: правові та організаційні проблеми*: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 30 листопада 2023 р.). Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. Ф.Г.

- Бурчака НАПрН України, 2023. С. 65–66. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/866>.
2. Устименко В., Джабраїлов Р., Гудіма Т. Пріоритетні напрями формування правового поля повоєнного відновлення економіки України. *Право України*. 2023. № 9. С. 9-23. URL: <https://pravoua.com.ua/en/store/download/?dtype=article&id=3944>.
3. На допомогу ЗСУ: За дві доби Мінцифри зібрало понад 12 мільйонів доларів у криптовалюти. *Економічна правда*: вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/28/682986/> (дата звернення: 25.05.2024).
4. Ащеулова О. М., Донець Д. М., Остропольська Є. В. Залучення інвестицій у повоєнну відбудову України: можливості та виклики. *Академічні візії*. 2023. № 25. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/756>.
5. Різник Д. Інвестиційна діяльність в Україні після повномасштабного вторгнення в Україну. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-60>.
6. Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7>.
7. Данкевич А. Є., Малінов В. А. Криптовалюта як інструмент залучення інвестицій та перспектива стратегічного розвитку біоенергетичного потенціалу переробних підприємств галузі АПК в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. №9. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-9-9170>.
8. Бурковська А. В. Переваги і недоліки використання. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: освітньо-наукові та виробничі засади*: зб. матеріалів II міжнарод. наук.-практ. конф., Миколаїв. Миколаїв: МНАУ, 2017. С. 165-168. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/nauk_prof_konf/abstracts2017-11-22.pdf.
9. Нечай О.Р. Поняття, еволюція та перспективи використання криптовалюти в Україні. *Наука та освіта як основа суспільного розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Житомир, 21 лютого 2024 р). Research Europe, 2024. С. 114-119. URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2024/02/re-21.02.2024.pdf#page=114>.
10. Мельник О.М. ІСО як альтернативний спосіб залучення інвестицій в економіці, яка швидко цифровізується. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки*: матер. 5-ої міжнар. наук.-практ. конференції (Чернівці, 27 квітня 2023 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 27-31. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/13038/1/2023_Conference_CHERNI_VTSI%20.pdf#page=28.

Олена КУРЕПНА,
кандидат юридичних наук, докторант
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ,
Україна
ORCID ID <https://orcid.org/0009-0001-2096-7943>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ЗАСОБАМИ СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Наголошено на тому, що особливою є роль засобів стимулюючого правового режиму господарювання у сприянні втіленню Цілей сталого розвитку до 2030 року у всі сфери державного управління, сприяючи реалізації політики щодо переходу до моделі екологічно безпечної, економічно стійкої та соціально благополучної суспільства. Аргументовано положення про те, що важливого значення набувають екологічні стандарти, які забезпечують відповідність діяльності суб'єктів господарювання вимогам, що встановлюються у сфері охорони навколишнього природного середовища, сприяючи тим самим досягненню цілей державної екологічної політики на засадах сталого розвитку. Встановлено, що першочерговим, як впливає зі змісту Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, є стимулювання суб'єктів господарювання до розробки та впровадження у власну діяльність вимог, що встановлюються у сфері охорони навколишнього природного середовища, але порівняльно-правовий аналіз засвідчив, що національне законодавство врегульовує зазначену сферу суспільних відносин у спосіб, що не в повній мірі узгоджується із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014.

Ключові слова: стимулюючий правовий режим господарювання, правові засоби, екологічні цілі, екологічні стандарти, сталий розвиток.

Olena KUREPINA

SOME ASPECTS OF ACHIEVING ENVIRONMENTAL GOALS THROUGH THE MEANS OF THE LEGAL REGIME STIMULATING ECONOMIC ACTIVITIES

Abstract. Emphasized on the special role of the means of the legal regime stimulating economic activities in promoting the achievement of the Sustainable Development Goals by 2030 across all areas of public administration, facilitating the transition to a model of environmentally safe, economically sustainable, and socially prosperous society. It is argued that ecological standards play a crucial role in ensuring compliance of economic entities' activities with the requirements set in the field of environmental protection, thereby contributing to the achievement of state environmental policy goals on the principles of sustainable development. It is

established that, according to the content of Commission Regulation (EU) No 651/2014, the primary goal is to incentivize economic entities to develop and implement requirements in the field of environmental protection, however, a comparative legal analysis has shown that national legislation regulates this area of social relations in a manner that is not fully aligned with Commission Regulation (EU) No 651/2014.

Key words: legal regime stimulating economic activities, legal instruments, environmental goals, environmental standards, sustainable development.

Насамперед слід відзначити, що залученню інвестицій у відбудову економіки держави сприятимуть переваги, властиві спеціальним режимам господарювання, серед яких особливу роль відіграє стимулюючий правовий режим господарювання, який, у попередніх авторських розробках, пропонується розглядати як систему правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства [1].

Особливою є роль засобів стимулюючого правового режиму господарювання у сприянні втіленню Цілей сталого розвитку до 2030 року, що знайшли вияв у підсумковому документі Саміту ООН зі сталого розвитку «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», підтриманому також Україною [2], у всі сфери державного управління, сприяючи реалізації політики щодо переходу до моделі екологічно безпечного, економічно стійкого та соціально благополучного суспільства. Адже створення стимулів для суб'єктів господарювання передбачає використання державних та/чи місцевих ресурсів у спосіб, що створює довготривалі позитивні ефекти для держави та суспільства.

У зв'язку з цим важливого значення набувають екологічні стандарти, які забезпечують відповідність діяльності суб'єктів господарювання вимогам, що встановлюються у сфері охорони навколишнього природного середовища, сприяючи тим самим досягненню цілей державної екологічної політики. При цьому, як впливає зі змісту Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 від 17.06.2014 про визнання певних категорій допомоги сумісними з внутрішнім ринком на застосування статей 107 та 108 Договору (так званого Загального блоку виключень регулювання – абревіатура англійською мовою GBER) (далі – Регламент Комісії (ЄС) № 651/2014) із останніми змінами, внесеними у червні 2023 року [3], першочерговим є стимулювання суб'єктів господарювання до розробки та впровадження у власну діяльність вимог, що значно перевищують існуючі екологічні стандарти або підвищують визначений законодавством рівень охорони навколишнього природного середовища за відсутності таких стандартів або ж спрямовані на забезпечення відповідності стандартам ЄС, які були прийняті, але ще не набули чинності.

Відповідно до ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, інвестиційна допомога на охорону навколишнього природного середовища, включаючи

допомогу зі скорочення та усунення викидів парникових газів, повинна бути сумісною з внутрішнім ринком у розумінні ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС та звільняються від вимоги щодо повідомлення, передбаченої ч. 3 ст. 108 цього Договору, за умови виконання умов, викладених у цій статті та в Главі I. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 36 інвестиція повинна відповідати одній з наступних умов:

(а) повинна уможливлувати реалізацію проєкту, що призведе до підвищення рівня охорони навколишнього природного середовища у діяльності бенефіціара, понад чинні стандарти Союзу, незалежно від наявності обов'язкових національних стандартів, які є більш жорсткими, ніж стандарти Союзу;

(б) повинна уможливлувати реалізацію проєкту, що призведе до підвищення рівня охорони навколишнього природного середовища у діяльності бенефіціара за відсутності стандартів Союзу;

(с) повинна уможливлувати реалізацію проєкту, що призведе до підвищення рівня охорони навколишнього природного середовища у діяльності бенефіціара, щоб відповідати стандартам Союзу, які були прийняті, але ще не набули чинності.

Водночас національне законодавство врегульовує зазначену сферу суспільних відносин у спосіб, що не в повній мірі узгоджується із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014. Зокрема, Критеріями оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 № 1060 (далі – Критерії № 1060), з-поміж видів державної допомоги, що надається суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, передбачаються: допомога, що дає змогу суб'єктам господарювання застосовувати нові екологічні стандарти або підвищувати визначений законодавством рівень охорони навколишнього природного середовища за відсутності таких стандартів (пп. 1 п. 5); допомога на завчасну адаптацію до нових екологічних стандартів (пп. 2 п. 5) [4].

Зокрема, невідповідність вбачається у тому, що за національним підходом державна допомога може надаватися суб'єктам господарювання з метою застосування нових екологічних стандартів. При цьому, відповідно до пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, новий екологічний стандарт визначається як прийнятий обов'язковий стандарт ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища, який відображений в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, або включений органами державної влади до відповідних нормативно-правових актів.

Втім, як наголошується у ч. 3 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, допомога не надається, якщо інвестиції здійснюються для забезпечення того, щоб підприємства просто відповідали чинним стандартам Союзу. Виходячи з визначення терміну «новий екологічний стандарт», що міститься у пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, можна дійти висновку, що передбачається саме чинний стандарт ЄС. Більше того, як було наведено вище, п. «а» ч. 2 ст. 36 Регламенту

Комісії (ЄС) № 651/2014 чітко робить наголос на обов'язковості перевищення чинних стандартів ЄС.

Додатково державна допомога на завчасну адаптацію до нових екологічних стандартів, передбачена п. 7 Критеріїв № 1060, містить як внутрішню суперечність, так і закладає колізію зі ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014.

Зокрема, абз. 1 п. 7 Критеріїв № 1060 містить положення про те, що державна допомога на вказані вище цілі надається для капітальних інвестицій, які забезпечують охорону навколишнього природного середовища відповідно до нових екологічних стандартів. І в той же час абз. 2 цього ж пункту встановлює, що капітальні інвестиції повинні бути здійснені та реалізовані не менш як за один рік до дати набрання чинності новими екологічними стандартами. Як вже було встановлено, «новий екологічний стандарт», що отримав закріплення у пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, не містить застереження про відтермінування чинності такого стандарту як ключову характеристику цього поняття. Відтак, це призводить до казуїстичного сприйняття нормативного тексту.

Між іншим колізія зі ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 вбачається у тому, що закладається неоднаковий часовий проміжок, протягом якого мають бути вжиті заходи завчасної адаптації до екологічних стандартів. Так, на відміну від національного підходу, згідно з яким капітальні інвестиції повинні бути здійснені та реалізовані не менш як за один рік до дати набрання чинності новими екологічними стандартами, ч. 3 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 акцентує увагу на тому, що допомога, яка дозволяє суб'єктам господарювання відповідати стандартам Союзу, які були прийняті, але ще не набули чинності, може надаватися відповідно до цієї статті за умови, що інвестиція, для якої надається допомога, реалізована та завершена принаймні за 18 місяців до дати набрання чинності відповідним стандартом. Отже, зазначена невідповідність, зважаючи на активний процес імплементації актів права ЄС, має бути виключена.

Список літератури:

1. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання у системі господарського права: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання. *Економіка та право*. 2023. № 3. С. 18–40. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.018>.

2. Як ООН підтримує Цілі сталого розвитку в Україні. *Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй. Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>.

3. Commission Regulation (EU) No 651/2014 of 17 June 2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty (Text with EEA relevance). *Офіційний веб-сайт Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0651-20230701&qid=1699610699191>.

4. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 № 1060.

Офіційний вебпортал Верховної Ради України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-2021-%D0%BF#Text>.

URL:

Оксана РОМАХОВА,
кандидат економічних наук, доцент,
науковий співробітник відділу проблем
міжрегіонального співробітництва
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України», м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8828-3081>

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЕТАПІВ ДЕКОМПОЗИЦІЇ ПРОЦЕСУ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗАКУПІВЕЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. Наведено етапи оцінки результативності закупівельної активності територіальних громад, визначено показники оцінки, запропоновано рекомендації територіальним громадам щодо підвищення рівня результативності закупівельної активності.

Ключові слова: результативність, закупівельна активність, територіальна громада, декомпозиція, оцінка.

Oksana ROMAKHOVA

IDENTIFICATION OF THE STAGES OF THE DECOMPOSITION OF THE PROCESS OF EVALUATING THE PERFORMANCE OF PURCHASING ACTIVITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Abstract. Stages of evaluation of the effectiveness of procurement activity of territorial communities are given, evaluation indicators are determined, recommendations are offered to territorial communities on increasing the level of effectiveness of procurement activity.

Key words: performance, purchasing activity, territorial community, decomposition, evaluation.

Забезпечення результативності публічних закупівель територіальними громадами в період воєнного стану в Україні є важливим аспектом на шляху до повоєнного відновлення та сталого розвитку країни. Територіальні громади повинні враховувати специфіку та потреби своєї території при плануванні та здійсненні закупівель. Це вимагає адаптації стратегій закупівель до конкретних соціально-економічних умов, підтримку місцевого бізнесу та підприємництва, а також залучення громадськості до контролю за цим процесом.

Ключовими чинниками успішних закупівель є прозорість, конкуренція та відкритість до участі різних постачальників. Територіальні громади мають створити ефективні механізми моніторингу та контролю за процесом закупівель,

використовуючи сучасні інформаційні та технологічні рішення. Це дозволить уникнути корупції та недобросовісних практик.

Під закупівельною активністю в даному дослідженні розуміється сукупність дій та процесів, які включають у себе планування, організацію та здійснення закупівель товарів, робіт або послуг. Процес публічних закупівель, які проводять територіальні громади урегульовані нормами Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII.

Закупівельна активність територіальної громади характеризується рядом важливих особливостей та аспектів, які визначаються специфікою її діяльності, структурою та потребами. До таких аспектів відносяться:

1. Розмір та обсяги закупівель: Розмір і обсяги закупівель територіальної громади можуть значно варіюватися в залежності від розміру населеного пункту, його бюджетних можливостей та потреб населення. Наприклад, великі міста можуть мати значні обсяги закупівель для утримання комунальної інфраструктури, надання медичних та освітніх послуг тощо.

2. Сфери закупівель: Закупівельна активність територіальної громади охоплює широкий спектр сфер, включаючи закупівлю товарів (від офісного приладдя до спеціалізованого обладнання), робіт (будівництво, ремонтні роботи тощо) та послуг (медичні, освітні, транспортні, комунальні тощо).

3. Бюджетні обмеження: Закупівельна активність територіальної громади часто обмежується ресурсами місцевого бюджету. Це може впливати на обсяги закупівель, вибір постачальників та стратегії закупівельної діяльності.

4. Прозорість та відкритість: Впровадження електронної системи публічних закупівель Prozorro [1] сприяє підвищенню прозорості та відкритості у закупівельній діяльності територіальних громад, дозволяючи громадськості контролювати використання бюджетних коштів та забезпечувати конкурентність участі в тендерах.

5. Стратегії розвитку: Закупівельна активність може бути також пов'язана з реалізацією стратегічних цілей територіальної громади, таких як відновлення або розвиток інфраструктури, підтримка соціальних програм, екологічні заходи тощо.

Враховуючи ці особливості, ефективне управління закупівельною активністю територіальної громади вимагає комплексного підходу, включаючи розробку стратегій закупівель, використання сучасних електронних систем, співпрацю з громадськістю та ефективне фінансове планування.

Оцінку закупівельної активності громад в межах проведеного дослідження пропонується проводити за певним алгоритмом, який логічно витікає з класичної декомпозиції процесу оцінки будь-якого явища чи його прояву.

Первинна декомпозиція процесу оцінки результативності закупівельної активності територіальної громади складається з таких етапів:

1. Визначення цілей оцінки. Установлення конкретних цілей, які мають бути досягнуті за допомогою оцінки результатів закупівельної діяльності.

Враховуючи ситуацію та зважаючи на те, що значна частина країни окупована, а громади є релокованими, глобальною ціллю пропонується вважати цільове використання бюджетних коштів та забезпечення функціонування

громад в умовах воєнного стану.

2. Збір даних. Збір необхідної інформації та даних, що стосуються закупівельної діяльності громади являє собою досить складний процес.

Цей етап можливо ідентифікувати як інформаційний етап оцінки закупівельної активності громади, який полягає у зборі та обробці аналітичної інформації щодо проведення закупівель через платформу публічних закупівель Prozorro. Для цього використовуються дані, розміщені на офіційному сайті <https://prozorro.gov.ua/uk> та сайті <https://public.tableau.com>[2].

Проблема аналітики даних щодо закупівель громадами може включати в себе декілька аспектів, які важливо врахувати для покращення ефективності та прозорості закупівельної діяльності:

- недостатність даних (фрагментарність й неконсистентність);
- часто інформація про закупівлі громадами може бути розпорошеною на різних платформах або недоступною для публічного простору. Наявні дані можуть мати різну якість та формат, що ускладнює їхнє оброблення та аналіз;
- відсутність стандартизації (класифікація та структура даних);
- неоднозначність у класифікації закупівельних даних може ускладнювати порівняння та аналіз результатів. Відсутність єдиної структури даних у різних громадах може ускладнювати їхнє об'єднання для аналітичних цілей;
- низький рівень аналітичної компетентності (кваліфіковані кадри);
- не всі громади мають достатньо кваліфікованих аналітиків, які б могли ефективно обробляти та аналізувати дані. Відсутність знань про сучасні інструменти аналізу даних також може стати перешкодою у впровадженні аналітичних практик;
- брак прозорості та відкритості (доступ до даних, фрагментарність звітності). Не завжди інформація про закупівлі доступна для широкої громадськості та зацікавлених сторін, що ускладнює моніторинг та контроль. Недостатній рівень звітності може затримувати чи ускладнювати аналіз результатів закупівельної діяльності громад.

3. Визначення критеріїв оцінки. Розроблення критеріїв та метрик для оцінки результатів закупівельної діяльності, таких як ефективність витрат, якість закупівельних процедур, ступінь конкуренції тощо.

Проведені дослідження дозволяють запропонувати в межах визначеного етапу запропонованого підходу до декомпозиції процесу оцінки результативності закупівельної активності територіальних громад розрахунок шістьох первинних коефіцієнтів результативності: коефіцієнту результативності кількісного; коефіцієнту результативності умовного; коефіцієнту результативності процедурного, коефіцієнту результативності моніторингового, коефіцієнту результативності резервного, коефіцієнту ефективності закупівель.

На основі запропонованих первинних коефіцієнтів результативності розраховується загальний коефіцієнт результативності закупівельної активності територіальної громади. В розрахунку загального коефіцієнту не приймає участь коефіцієнт ефективності закупівель. Визначення цього коефіцієнту використовується для коригування групи результативності публічних

закупівель, яка формується за результатами розрахунків загального коефіцієнту закупівельної активності громади.

За результатами розрахунку загального коефіцієнту закупівельної активності громади пропонується провести групування громад за основними групами результативності: високої результативності закупівельної активності; достатньої результативності закупівельної активності; недостатньої результативності закупівельної активності.

4. Оцінка результатів. Проведення оцінки, використовуючи зібрані дані та визначені критерії.

В межах запропонованого підходу проведено розрахунки результативності закупівельної активності територіальних громад Луганської та Донецької областей використовуючи дані публічних ресурсів [3].

5. Аналіз результатів. Аналіз отриманих результатів для з'ясування сильних і слабких сторін закупівельної діяльності та виявлення можливостей для покращення.

Результати розрахунків свідчать про наступне. В цілому 42,2% громад Луганської області за результатами оцінки закупівельної активності через платформу Pr ozorro в 2023р. потрапили групу високої результативності, 46,2% - в групі достатньої результативності 11,6% (3 територіальні громади) опинилися в групі недостатньої результативності.

Найвище значення загального коефіцієнту результативності закупівельної активності через платформу Prozorro в 2023р. в Донецькій області отримали 18 територіальних громад (40,0% від загальної кількості). Кількість громад в Донецькій області з загальним коефіцієнтом результативності нижчим за 0,7 склала 28,8% (13 територіальних громад).

Отримані рейтинги характеризують результативність закупівельної активності громад саме в сфері публічних закупівель через платформу Prozorro в 2023 році.

6. Розроблення рекомендацій. Висновки оцінки можуть використовуватися для розробки рекомендацій щодо покращення процесів закупівельної діяльності громади.

За результатами проведених розрахунків та отриманих оцінок надано рекомендації територіальним громадам, які полягають у наступному:

- сформувати реєстр підприємств та установ, засновником яких є територіальна громада, та оприлюднити на офіційному сайті громади. Це спростить процедуру та збільшить рівень прозорості, що сприятиме запобіганню корупції, підвищенню довіри громадськості до місцевої влади та ефективному використанню публічних ресурсів;

- організувати розрахунок та налагодити постійний внутрішній моніторинг за зміною первинних коефіцієнтів результативності закупівельної активності громади з урахування розробленого методичного підходу;

- організувати постійне навчання персоналу, до посадових обов'язків якого відноситься робота з тендерною документацією та платформою Prozorro.

7. Звітність та комунікація. Підготовка звіту про результати оцінки та їхнє представлення зацікавленим сторонам, таким як місцева влада, громадські

організації та жителі територіальної громади.

Для вирішення означених проблем важливо впроваджувати та підтримувати сучасні системи електронних закупівель, стандартизувати формат та класифікацію даних, надавати відкритий доступ до інформації, забезпечувати навчання та підтримку у розвитку аналітичних навичок у персоналу та громадськості. Також важливо сприяти розвитку культури прозорості та відкритості у владних органах та громаді в цілому.

Список літератури:

1. Електронна система публічних закупівель Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk>
2. Професійний модуль аналітики публічних закупівель. URL: <https://bi.prozorro.org/qps/logout?targetUri=https://bi.prozorro.org/hub/>
3. Бюджети територіальних громад України за ULEAD. URL: <https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz>

Алевтина САНЧЕНКО,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства, керівниця Центру
перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в
сфері економіки, Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9001-7564>

НОВІ МОДАЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЛЕЖНОЇ ОБАЧНОСТІ БІЗНЕСУ ЩОДО ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ДОВКІЛЛЯ

Анотація. У цьому дослідженні представлено стислий огляд розвитку нових характерних особливостей міжнародного та європейського політико-правового поля, які стосуються унормування відповідальності бізнесу щодо поваги прав людини та збереження довкілля як невід’ємних складових сталого розвитку. Наводяться аргументи наявності нагальної суспільної потреби в оновленні та модернізації нині діючих правових норм, зокрема тих, які встановлюють вимогу щодо належної обачності бізнесу в його операційній діяльності та в ланцюгах створення вартості. У загальних рисах окреслено зміст і значення нової Директиви ЄС щодо належної обачності для корпоративної сталості.

Ключові слова: право людини на чисте, безпечне для здоров’я і стале довкілля; належна обачність щодо прав людини; належна обачність для корпоративної сталості.

Alevtyna SANCHENKO

NEW MODALITIES OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF CORPORATE HUMAN RIGHTS AND ENVIRONMENTAL DUE DILIGENCE

Abstract. This study presents a brief overview of the development of new characteristic features of the international and European political and legal field. They concern the regulation of the business responsibility to respect human rights and preserve the environment being the integral components of sustainable development. Arguments are given to prove the urgent public need in updating and modernization of the current legal norms, in particular those establishing the requirement for the business due diligence in its own operations and in its value chains. The content and significance of the new EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive are outlined in general terms.

Key words: human right to a clean, healthy and sustainable environment; human rights due diligence; corporate sustainability due diligence.

Концептуальний дискурс навколо проблематики з попередження та усунення шкоди довкіллю й зменшення викидів забруднюючих речовин у ході бізнес-діяльності (транснаціональної включно), що спричиняє несприятливі зміни клімату, дотримання бізнесом прав людини та відповідні зусилля у цих напрямках набувають зростаючої ваги у глобалізованому суспільстві 21-го сторіччя. Запровадження у межах реалізації Глобального договору ООН метрик-принципів ESG у систему корпоративного управління (2004 р.) [1], актуалізація Керівними принципами ООН з питань бізнесу та прав людини положень про належну обачність бізнесу щодо прав людини (2011 р.) [2], всесвітній Порядок денний ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року (2015 р.) [3] та, нарешті, міжнародне визнання права людини на чисте, безпечне для здоров'я та стале довкілля, що у 2022 р. закріплене Резолюцією 76/300 Генеральної Асамблеї ООН [4], створили сукупність основних нових детермінантів суспільних відносин у трикутнику «людина та суспільство – бізнес – довкілля» на загальносвітовому рівні.

ООН та науково-експертне середовище наводять переконливі аргументи на доказ безспірної нагальності відмови від «до-екологічної» парадигми життєдіяльності людства. Зокрема, Верховної комісар ООН з прав людини констатує, що лише забруднення повітря в усьому світі спричиняє сім мільйонів передчасних смертей щорічно, у тому числі загибель шестисот тисяч дітей віком до п'яти років [5]. Американські вчені повідомляють, що у Сполучених Штатах більше ста тисяч людей щороку помирають від захворювань, пов'язаних із забрудненням повітря [6]. Міжурядова платформа біорізноманіття та екосистемних послуг (IPBES) уже п'ять років тому доповідала, що 40% населення нашої планети не мають доступу до чистої та безпечної питної води, а понад 80 % глобальних стічних вод скидається назад у навколишнє середовище без очищення [7]. Звіти високопосадовців ООН перед Комітетом з прав людини доводять, що стихійні лиха, викликані особливостями клімату і погоди, спричиняють вимушене переміщення в середньому двадцяти двох з половиною мільйонів людей щороку [8]. Отже, на думку фахівців, нині на Землі відбувається багатовимірною екологічна криза, наслідки якої відчутні для кожного, а найуразливіші верстви населення страждають від неї найбільше.

Важливо відзначити впевнену позитивну тенденцію трансформування консолідованих зусиль політиків, правозахисників і свідомих бізнес-кіл міжнародного та національного масштабів, які спрямовано на унормування вимог суспільства щодо людино-центричного ведення бізнесу і зменшення його негативного впливу на довкілля, у юридично обов'язкові норми та норми «м'якого» загального і регіонального міжнародного права, норми національного права низки країн, а також у добровільні стандарти цивілізованої ділової поведінки. Вони надають відчутно нових модальностей міжнародно-правовому регулюванню відповідальності бізнес-суб'єктів щодо прав людини та довкілля.

Так, Організація економічного співробітництва та розвитку (далі ОЕСР) у 2023 році ввела в дію оновлену редакцію Керівництва для багатонаціональних компаній щодо відповідальної ділової поведінки [9]. Цей документ містить рекомендації для урядів і багатонаціональних компаній щодо заохочення позитивного внеску бізнес-суб'єктів у економічний, екологічний і соціальний розвиток, а також щодо мінімізації несприятливого впливу діяльності бізнесу, його продукції та послуг. Рекомендовані правила і стандарти ОЕСР охоплюють усі ключові сфери відповідальності бізнесу, включаючи права людини, трудові права, довкілля, права та інтереси споживачів, науку і технології, хабарництво, конкуренцію та оподаткування, розкриття інформації, ін. Нововведення передбачають значні наслідки для бізнесу, особливо у сферах зміни клімату і біорізноманіття, застосування технологій, доброчесності бізнесу та його належної обачності (у ланцюгах постачання включно). Відтепер, серед іншого, чітко визначено, що багатонаціональні компанії повинні боротися з їхніми критичними впливами на довкілля, які спричиняють зміни клімату, шляхом здійснення процедури належної обачності на основі оцінки ризиків, і що багатонаціональні компанії є відповідальними за досягнення справедливого переходу до «про-екологічного», «зеленого» способу ведення бізнесу. Таким чином оновлений текст Керівництва ОЕСР увідповіднюється з вимогами Паризької кліматичної угоди 2015 року [10] у межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та помітно зміцнює вагу вже наявних у ОЕСР правил і міжнародних вимог стосовно належної обачності бізнесу щодо прав людини і довкілля. Відомо, що ОЕСР виробила та відстоює правила щодо належної обачності в різних секторах економіки, у сфері сільського господарства видобутку корисних копалин і «конфліктних» мінералів включно [11].

Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини (далі Керівні принципи ООН) стали авторитетним джерелом політико-правового поля Європейського Союзу та Ради Європи, й, відповідно, їхніх держав-членів, у відповідній сфері. Зокрема, саме імплементація принципів стосовно належної обачності бізнесу щодо прав людини і довкілля набула значної уваги. Наприклад, з 2017 р. юридично обов'язковим для всіх держав-членів ЄС та їх компаній є Регламент (ЄС) 2017/821 Європейського Парламенту та Ради, який встановлює зобов'язання щодо належної обачності в ланцюгах постачання для імпортерів до Євросоюзу олова, танталу та вольфраму, їх руд, і золота, що походять із постраждалих від конфлікту регіонів та регіонів високого ризику [12]. У 2019 р. запроваджено Європейську зелену угоду – дорожню мапу Європи, що забезпечить її становлення в якості першого кліматично нейтрального континенту до 2050 року і втілення Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку [13]. Деякі з провідних європейських держав – Нідерланди, Франція, Австрія, Німеччина, Швейцарія та ін. вже кілька років послуговуються власними законами щодо належної обачності. До прикладу, швейцарський Закон про належну обачність щодо корисних копалин у конфліктних зонах та дитячої праці у 2023 р. було оновлено з урахуванням названого вище Регламенту (ЄС) 2017/821 та переглянутого Керівництва ОЕСР. Обов'язкові вимоги цього Закону до бізнес-суб'єктів включають запровадження корпоративної політики стосовно

відповідальної діяльності в ланцюгах постачання, системи відстеження дотримання встановлених правил, системи розгляду скарг і системи управління ризиками. Зокрема, у корпоративній політиці стосовно ланцюгів постачання має бути визначено, які інструменти повинна використовувати компанія для виявлення, оцінки, усунення або пом'якшення ризиків потенційних несприятливих наслідків своєї власної діяльності та діяльності її ділових партнерів [14].

На тлі наведеного варто наголосити на найбільшому і довгоочікуваному юридично-правовому досягненні ЄС у досліджуваній сфері – буквально в день підготовки цього матеріалу, 24 квітня 2024 р., Європейський парламент схвалив Директиву про належну обачність для корпоративної сталості (*Corporate Sustainability Due Diligence Directive*) [15]. Як зазначають фахівці Ресурсного центру з питань бізнесу та прав людини (Великобританія), котрий є давним партнером Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», ця подія стала значним прогресивним кроком на шляху ефективізації підзвітності бізнес-суб'єктів, на шляху визнання тісного зв'язку між повагою ними прав людини та регенерацією довкілля, адже нове зобов'язання компаній розробляти та виконувати Плани їх кліматичного переходу є дуже важливим для збереження безпеки сучасного суспільства. Серед ключових позитивних аспектів прийнятої Директиви ними названо такі: а) узгодження норм права ЄС із міжнародними стандартами ООН (передусім Керівними принципами ООН) та ОЕСР, які віднині вимагають від крупних компаній (з персоналом понад 1000 співробітників і з понад 450 мільйонів євро чистого прибутку за попередній фінансовий рік) належної обачності щодо ризиків порушення прав людини і спричинення шкоди довкіллю в усьому їхньому ланцюгу створення вартості; б) запровадження цивільно-правової відповідальності бізнес-суб'єктів – порушників, що посилює можливості для доступу до правосуддя в європейських судах та до інших засобів правового захисту особам, чії права (включно з екологічними) порушено; в) залучення у діяльність компаній зацікавлених сторін, у тому числі правозахисників, що забезпечить усім категоріям носіїв прав можливість висловлювати і відстоювати свою позицію щодо питань і заходів бізнесу, які стосуються або зачіпають їхні права та інтереси; г) закріплення положень про більшу справедливість у відносинах між діловими партнерами у глобальних ланцюгах створення вартості [16]. Ця нова Директива невдовзі набуде чинності після остаточного формального погодження Радою Європейського Союзу.

На підтвердження позитивної вагомості нових модальностей міжнародно-правового регулювання належної обачності щодо прав людини та довкілля наведемо консолідовані думки экс-президентки Ірландії Мері Робінсон та виконавчого директора вищеназваного Ресурсного центру Філа Блумера. На їх переконання, нові запроваджені правові норми є кардинально доброю новиною для працівників і громад у всьому світі, які пережили досвід порушення їхніх прав у ланцюгах створення вартості – від швачок мереж компаній сфери «швидкої моди» в Бангладеш чи М'янмі до корінних народів, позбавлених землі з причин розміщення там потужностей для нових проєктів у сфері енергетики,

до захисників прав людини та довкілля в Центральній Америці, чії протести зупиняються із застосуванням насильницьких заходів. Вони також є гарною новиною для відповідального бізнесу, який підтримав Директиву, щоб отримати «рівні умови гри» та зупинити нерозсудливість і зловживання компаній, які перешкоджають роботі доброчесного бізнесу. Більше того, ці знані фахівці підкреслюють, що схвалення нових юридично обов'язкових норм щодо належної обачності для корпоративної сталості також свідчить про прагнення Європи до демократичного оновлення, з чим не можна не погодитись. Адже ця Директива демонструє, що європейські уряди та парламентарі можуть діяти сумлінно та рішуче для загального блага, для протистояння атакам авторитарних популістів, які живляться страхом громадськості та втратою віри людей у готовність лідерів подолати нестійку нерівність влади і багатства в економіці, що відбувається одночасно із кліматичною кризою [17].

Список літератури:

1. The history of ESG: A journey towards sustainable investing. By Tom Krantz. IBM Newsletters, February 8, 2024. URL: <https://www.ibm.com/blog/environmental-social-and-governance-history/>
2. Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини: Імплементация Рамкової програми ООН «Захист, повага та засоби захисту прав», схвалені Резолюцією 17/4 Ради ООН з прав людини від 16 червня 2011 р. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524
3. Перетворення нашого світу: Порядок денний ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року: Резолюція 70/1 Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. (A/RES/70/1). URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>
4. The human right to a clean, healthy and sustainable environment: Resolution 76/300 adopted by the UN General Assembly on 28 July 2022 (A/RES/76/300). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3983329?lnprotect+kern++.1667emelax+=%5B%27protect+kern++.1667emelax+en%27%5D&ln=ru&v=pdf>
5. Air pollution: The silent killer that claims 7 million lives each year: The Office of the UN High Commissioner for Human Rights, March 4, 2019. URL: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24248&LangID=E>.
6. Andrew L. Goodkind et al., Fine-Scale Damage Estimates of Particulate Matter Air Pollution Reveal Opportunities for Location-Specific Mitigation of Emissions. 116 Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS) 8775 (2019). URL: <https://www.pnas.org/content/116/18/8775>.
7. The Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services: Summary for Policymakers. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES), 2019. URL: https://files.ipbes.net/ipbes-web-prod-public-files/inline/files/ipbes_global_assessment_report_summary_for_policymakers.pdf

8. The Slow Onset Effects of Climate Change and Human Rights Protection for Cross-Border Migrants: The UN Human Rights Council, Annual Report of the UN High Commissioner for Human Rights and Report of the OHCHR and the Secretary-General, U.N. Doc. A/HRC/37/CRP.4 (2018). URL: https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session37/Documents/A_HRC_37_CRP.4.docx.

9. OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct, 2023 edition. URL: <https://www.oecd.org/publications/oecd-guidelines-for-multinational-enterprises-on-responsible-business-conduct-81f92357-en.htm>

10. Паризька угода, учинено в м. Париж 12 грудня 2015 року, ратифіковано Законом України № 1469-VIII від 14.07.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text

11. OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct (2018). URL: <https://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>; Sector-specific due diligence guidance: OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas (2016). URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/OECD-Due-Diligence-Guidance-Minerals-Edition3.pdf>, OECD-FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains (2016). URL: https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/oecd-fao-guidance-for-responsible-agricultural-supply-chains_9789264251052-en, OECD Due Diligence Guidance for Meaningful Stakeholder Engagement in the Extractive Sector (2017). URL: <https://mneguidelines.oecd.org/stakeholder-engagement-extractive-industries.htm>, etc.

12. Regulation (EU) 2017/821 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 laying down supply chain due diligence obligations for Union importers of tin, tantalum and tungsten, their ores, and gold originating from conflict affected and high-risk areas. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017R0821&qid=1687604133917>

13. The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

14. Update on New Swiss Conflict Minerals and Child Labor Due Diligence Obligations, by Nina Spieler and Andreas Balsiger Betts. Sidley Insights, April 19, 2023. URL: <https://www.sidley.com/en/insights/publications/2023/04/update-on-new-swiss-conflict-minerals-and-child-labor-due-diligence-obligations#:~:text=In%20January%202023%2C%20the%20new,with%20risks%20of%20child%20labor>.

15. Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) final consolidated text from the European Parliament website as of 24 April 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0184-AM-430-430_EN.pdf

16. Breaking: EU Parliament approves Corporate Sustainability Due Diligence Directive. Business & Human Rights Resource Centre, Latest news, 24 April 2024.

URL: <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/eu-csddd-political-agreement/>

17. How Change Can End Corporate Abuse. Opinion by Mary Robinson and Phil Bloomer. Newsweek, December 22, 2023. URL: <https://www.newsweek.com/how-change-can-end-corporate-abuse-opinion-1854646>

Олександр ТРЕГУБ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0660-5783>

ВПЛИВ МІННОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА СТАН НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ДОТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Розглянуто два основні аспекти екологічної проблематики, пов'язаної із мінним забрудненням територій, а саме: несприятливий вплив такого забруднення на навколишнє середовище та дотримання екологічних прав людини; негативні екологічні наслідки від здійснення операцій з розмінування. Конкретизовано екологічні права людини, реалізації яких перешкоджає мінне забруднення територій. Наголошується на тому, що як у національному, так і в міжнародному праві відсутній комплексний механізм мінімізації екологічних наслідків операцій з розмінування.

Ключові слова: мінне забруднення, розмінування, вибухонебезпечні предмети, навколишнє середовище, екологічні права людини

Oleksandr TREHUB

THE IMPACT OF MINE CONTAMINATION ON THE ENVIRONMENT AND ENVIRONMENTAL HUMAN RIGHTS

Abstract. The present paper concentrates on analyzing two main aspects of environmental issues related to mine contamination of territories, in particular the adverse impact of mine contamination on the environment and environmental human rights, as well as the negative environmental impacts of demining operations. The article specifies environmental human rights that are violated as a result of mine contamination. It is shown that both national and international law lack a comprehensive mechanism for minimizing the environmental impacts of demining operations.

Key words: mine contamination, demining, explosive objects, environment, environmental human rights.

До 2014 р. проблема мінного забруднення (під мінним забрудненням розуміється присутність на певній території будь-яких вибухонебезпечних предметів, а не лише мін як їх різновиду) полягала в очищенні території від небезпечних залишків Другої світової війни, які періодично виявляли в лісах, річках, болотах та інших важкодоступних місцях. Із початком бойових дій на сході України в 2014 р. ця проблема отримала сучасний вираз та нові масштаби.

У 2018 р. на підконтрольній Уряду України частині Донецької та Луганської областей площа замінованих територій становила близько 7 тис. км², тоді як на окупованій частині цих областей – близько 9 тис. км² (за попередніми оцінками Міністерства оборони України) [1]. Наслідком повномасштабного російського вторгнення у 2022 р. стало збільшення цієї площі більш ніж у десять разів. Як повідомив Національний орган з питань протимінної діяльності, станом на лютий 2024 р. потенційно забрудненими мінами й іншими вибухонебезпечними предметами є 156 тис. км² української території. У 2023 р. площа замінованої території України складала 174 тис. км², але завдяки спільним зусиллям Сил оборони та операторів протимінної діяльності вдалося обстежити й очистити частину земель постраждалих від війни регіонів [2]. Загострення війни, як і її затягування, загрожує збільшенням зони мінного забруднення, хоча ООН уже зараз прирівнює масштаби розмінування України до розмінування усієї Європи після 1945 р. [3].

Суцільне мінування місцевості (шляхом цілеспрямованого створення так званих «мінних полів»), нерозірвані бомби, ракети, артилерійські та інші боєприпаси, якими усіяні ділянки української території в зоні бойових дій та поблизу неї, є фактором погіршення екологічної обстановки як у найближчий час, так і в довготривалій перспективі. Ситуацію ускладнюють надвисока концентрація вибухонебезпечних предметів в окремих місцевостях, а також застосування нових видів мін та боєприпасів, які набагато складніше виявляти і знешкоджувати, аніж добре відомі зразки. Екологічна проблематика, пов'язана із забрудненням територій мінами та іншими вибухонебезпечними предметами, розкривається у двох основних аспектах.

Перший аспект – це несприятливий вплив мінного забруднення на стан компонентів навколишнього середовища, різні екосистеми та врешті-решт на дотримання екологічних прав людини. Ще під час бойових дій на Донбасі до повноцінного російського вторгнення з'явилися наочні підтвердження того, що на територіях, які стали «відчуженими» унаслідок мінної небезпеки, можуть виникати умови для відновлення біорізноманіття та навколишнього середовища загалом. Відсутність населення та активної господарської діяльності дає змогу частково зменшити антропогенне навантаження на постраждалі від війни території. Однак ековідновлювальний потенціал вибухонебезпечних предметів не є співставним із їх екоруйнівними наслідками. Досвід війни в Україні й інших країнах показує, що застосування мін та інших боєприпасів призводить до забруднення ґрунтів і вод важкими металами, колосальних втрат рослинності і тваринного світу (особливо через виникнення пожеж), руйнування ландшафтів, знищення заповідних територій, викидів в атмосферне повітря та потрапляння небезпечних речовин до організму людини (за даними Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України) [4].

Як відомо, гуманітарне розмінування є так званим «нульовим» етапом у процесі комплексного відновлення постраждалих від війни територій, від якого залежать усі подальші кроки та заходи щодо відновлення. Мова йде не лише про відновлення промислового потенціалу, об'єктів критичної інфраструктури, а про забезпечення нормальних умов життєдіяльності населення загалом. Зокрема,

підвищення якості життя на постконфліктних територіях стає реально можливим завдяки функціонуванню системи соціально-економічних, юридичних та інших гарантій реалізації, охорони і захисту екологічних прав людини.

Чинники мілітарного впливу, до яких належить і мінне забруднення територій, перешкоджають реалізації *фундаментального права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля*, що гарантується ст. 50 Конституції України. Водночас таке забруднення унеможливорює або ускладнює здійснення й інших екологічних прав, а саме (наведений нижче перелік не є вичерпним):

- *права громадян на участь у розробленні та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів* (пункт «в» ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [5]. Очевидним є той факт, що здійснення більшості екологічних заходів і проєктів є неможливим до повного розмінування постраждалої від війни території (прикладом цього є заходи з рекультивзації порушених земель);

- *права громадян на здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів* (пункт «г» ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [5]. Порушення цього права пов'язано з тим, що міни та інші вибухонебезпечні предмети блокують доступ до природних ресурсів, призводять до їх знищення або приведення у стан, непридатний для використання. Тому до основних цілей протимінної діяльності в Україні входить зменшення ризиків, які можуть виникати внаслідок підриву вибухонебезпечних предметів, до безпечного для життя і здоров'я населення рівня, що дасть змогу використовувати природні ресурси очищених від цих предметів територій у господарських цілях [6];

- *права на вільний доступ до екологічної інформації (інформації про стан довкілля)* (ч. 2 ст. 50 Конституції України, пункт «е» ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [5; 7]. На неочищених територіях, де ще присутні вибухонебезпечні предмети, функції державного управління в сфері охорони довкілля, зокрема державний моніторинг довкілля та державний облік у цій сфері, у кращому випадку можуть здійснюватися частково. Як наслідок, розпорядники екологічної інформації не володіють необхідними даними або володіють ними не в повному обсязі;

- *права на здорове та безпечне харчування* (ч. 2 ст. 40 Закону України «Про систему громадського здоров'я») [8], яке також має екологічний характер. Вибухи, викликані ними пожежі на промислових та інших екологічно небезпечних об'єктах, поступове розкладання нерозірваних боєприпасів мають наслідком потрапляння шкідливих речовин у ґрунт і воду, які використовуються для виготовлення сільськогосподарської продукції. Споживання населенням такої продукції стає причиною виникнення багатьох хвороб.

Ще одним аспектом екологічної проблематики, пов'язаної із мінним забрудненням територій, є негативні екологічні наслідки від здійснення самих операцій з розмінування. Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» у своєму дослідженні дійшла висновку про те, що методи і технології розмінування істотно відрізняються за своїми екологічними характеристиками.

Окремі методи видалення та знешкодження мін можуть завдавати непоправної шкоди якості та структурі ґрунту, рослинному покриву, тваринному світу та іншим компонентам довкілля. До того ж присутність людини в зонах мінування також залишає відчутний «слід» через появу небезпечних відходів, будівництво тимчасових споруд, прокладені під'їзні шляхи тощо [9].

На сьогоднішній день як національне, так і міжнародне право певною мірою зачіпають ці проблеми, але не передбачають *комплексного механізму мінімізації екологічних наслідків операцій з розмінування*. Як декларує Закон України «Про протимінну діяльність в Україні», заходи протимінної діяльності проводяться з метою забезпечення національної безпеки та спрямовані на зменшення не лише соціального й економічного, але й *екологічного* впливу вибухонебезпечних предметів на життя та діяльність населення. У ст. 3 цього Закону стверджується пріоритетність захисту прав, законних інтересів, життя і здоров'я людини, довкілля при здійсненні протимінної діяльності [6].

Варто згадати, що ще в 2000 р. була ініціатива стосовно розроблення мінімального екологічного стандарту протимінної діяльності для імплементації державами-учасницями Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (Оттавська конвенція 1997 року). До цього часу питання підготовки такого документа залишається актуальним [9], що спонукає до науково-теоретичних та прикладних досліджень у цій сфері.

Отже, Україна вкрай зацікавлена в якомога швидшому та якіснішому розмінуванні постраждалих від війни територій. Це уможливить реалізацію цілей і завдань державної екологічної політики та функціонування системи гарантій дотримання екологічних прав людини. З іншого боку, нехтування екологічними наслідками операцій з розмінування також іде всупереч із національними інтересами України як держави, що на рівні Основного Закону визнала свою екологічну функцію і обрала шлях сталого розвитку та Європейський зелений курс.

Список літератури:

1. Богапов Г. В Україні заміновано близько 7 тис. кв. км на підконтрольній території та близько 9 тис. кв. км – на окупованій. *Дзеркало тижня*. 09.04.2018. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrayini-zaminovano-blizko-7-tis-kv-km-na-pidkontrolniy-teritoriyi-ta-blizko-9-tis-kv-km-na-okupovaniy-274650_.html (дата звернення: 23.04.2024)

2. Розмінування України: потенційно забруднена площа зменшилася до 156 тис. кв. км. *Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій*. 29.02.2024. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/rozminuvannia-ukrayini-potenciino-zabrudnena-ploshha-zmensilasia-do-156-tiskvkm> (дата звернення: 23.04.2024)

3. Масштаби розмінування України співставні із розмінуванням усієї Європи після 1945 року. Так оцінює ситуацію ООН. *Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*. 04.04.2024. URL: <https://mepr.gov.ua/masshtaby-rozminuvannya-ukrayiny-spivstavni-iz->

rozminuvannyam-usiyeyi-yevropy-pislya-1945-roku-tak-otsinyuye-sytuatsiyu-oon/
(дата звернення: 23.04.2024)

4. Загрози екологічній безпеці України від мінування території. *Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень*. 16.05.2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/zahrozy-ekolohichniy-bezpetsi-ukrayiny-vid-minuvannya-terytoriyi> (дата звернення: 23.04.2024)

5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 23.04.2024)

6. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06.12.2018 № 2642-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення 23.04.2024)

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.04.2024)

8. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення 23.04.2024)

9. Розмінування та довкілля. *Офіційний сайт МБО «Екологія-Право-Людина»*. 17.11.2022. URL: <https://epi.org.ua/announces/rozminuvannya-ta-dovkillya/> (дата звернення 23.04.2024)

Людмила КІРІНА,
юрист 1-ї категорії відділу економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-9819-9534

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАБОРІВ ДАНИХ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ОПРИЛЮДНЕННЮ У ФОРМІ ВІДКРИТИХ ДАНИХ

Анотація. Розглянуто загальні та відомчі особливості правового статусу публічної інформації у формі відкритих даних. Аналіз наборів таких даних, передбачених для сфери охорони здоров'я, виявив їх безсистемність, відсутність характеристики змістовного наповнення та посилення відповідні правові джерела, що не сприяє забезпеченню права стейкхолдерів на користування відкритою інформацією. Запропоновано додати у Положеннях про Міністерство охорони здоров'я України та Національну службу здоров'я України функції з оприлюднення і регулярного оновлення наборів даних в сфері охорони здоров'я у формі відкритих даних.

Ключові слова: охорона здоров'я, набори даних, систематизація, відкриті дані, публічна інформація, оприлюднення

Liudmyla KIRINA

SYSTEMATIZATION OF HEALTH CARE DATA SETS TO BE DISCLOSED IN THE FORM OF OPEN DATA

Abstract. The article considers general and departmental peculiarities of the legal status of public information in the form of open data. The analysis of such data sets provided for the healthcare sector revealed that they are unsystematic, lacking content characteristics and references to relevant legal sources, which does not contribute to ensuring the right of stakeholders to use open information. It is proposed to add to the Regulations on the Ministry of Health of Ukraine and the National Health Service of Ukraine the functions of publishing and regularly updating healthcare data sets in the form of open data.

Key words: healthcare, datasets, systematization, open data, public information, disclosure.

Забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації є метою відповідного акту інформаційного законодавства [1]. При цьому слід звернути увагу, що крім випадків, встановлених законом, публічна інформація є відкритою.

Доступ до такої інформації забезпечується двома шляхами:

1) систематичне та оперативне оприлюднення інформації:

- 1.1) в офіційних друкованих виданнях;
- 1.2) на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет;
- 1.3) на єдиному державному веб-порталі відкритих даних (далі – ЄДВПВД);
- 1.4) на інформаційних стендах;
- 1.5) будь-яким іншим способом;

2) надання інформації за запитами на інформацію.

Головною ознакою публічної інформації у формі ВД, виходячи з положень ст. 10-1 Закону України «Про доступ до публічної інформації», є її формат, що дозволяє: а) автоматизоване оброблення електронними засобами; б) вільний та безоплатний доступ до неї; в) її подальше використання.

Крім того, зазначений закон виокремлює й інші особливості правового статусу цього виду інформації, а саме:

1) обов'язок розпорядників надавати її на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі ВД та на своїх веб-сайтах;

2) право будь-якої особи вільно копіювати, публікувати, поширювати, використовувати, у тому числі в комерційних цілях, у поєднанні з іншою інформацією або шляхом включення до складу власного продукту, публічну інформацію у формі ВД з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації;

3) оприлюднення та надання публічної інформації на запит у формі ВД, що містить персональні дані фізичної особи, у разі додержання однієї з таких умов:

- 3.1) персональні дані знеособлені та захищені відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;
- 3.2) фізичні особи (суб'єкти даних), персональні дані яких містяться в інформації у формі ВД, надали свою згоду на поширення таких даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;
- 3.3) надання чи оприлюднення такої інформації передбачено законом;
- 3.4) обмеження доступу до такої інформації (віднесення її до інформації з обмеженим доступом) заборонено законом;

4) перелік наборів даних, що підлягають оприлюдненню у формі ВД, вимоги до формату і структури таких наборів даних, періодичність їх оновлення визначаються Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ).

При цьому до такого переліку КМУ обов'язково включає інформацію, доступ до якої у формі ВД передбачено законом.

Останнє положення КМУ реалізував у постанові, якою було затверджено:

- Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі ВД;
- Порядок щорічної оцінки стану оприлюднення та оновлення ВД розпорядниками інформації на ЄДВПВД [2].

Порядок ведення останнього затверджено іншою постановою КМУ, якою визначено механізм ведення ЄДВПВД з метою забезпечення доступу до публічної інформації у формі ВД та взаємодії з користувачами щодо ВД. Невід'ємною складовою ЄДВПВД є Центр компетенцій у сфері ВД «Дія.

Відкриті дані» [3].

Також уряд визначив нормативно-правове та організаційне забезпечення плану дій з реалізації принципів Міжнародної хартії ВД [4]:

- забезпечити подальше удосконалення нормативно-правової бази з питань ВД, у тому числі на підставі ініціативних листів органів державної влади (далі – ОДВ) та органів місцевого самоврядування і звернень громадськості;

- визначити за результатами публічних консультацій з представниками бізнес-спільнот, громадських об'єднань та ОДВ перелік пріоритетних наборів даних для першочергового оприлюднення.

В аспекті обраної теми надважливим положенням урядової постанови є те, що публікація наборів даних у сфері охорони здоров'я (далі – ОЗ) є одним з пріоритетних напрямів реалізації державної політики у сфері ВД [2].

На основі ВД створюються сервіси, що допомагають пацієнтам та бізнесу вирішувати важливі питання. Одним із найбільш сучасних цифрових інструментів є дашборд, який по суті являє собою динамічний звіт, в якому дані оновлюються в реальному часі і візуалізуються за допомогою інфографіки. Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ), приміром, створила інтерактивний дашборд, де можна простежити постачання та передачу гуманітарної допомоги, яка надходить від партнерів та благодійників [5].

В той же час слід відмітити, що у Положенні про МОЗ наразі відсутні будь-які приписи щодо обов'язку МОЗ з оприлюднення наборів даних у формі ВД у сфері ОЗ [6], хоча у Переліку наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі ВД [2] (в редакції постанови КМУ від 03.03.2021 р. № 407), є відповідний розділ саме для МОЗ. Так само у цій постанові передбачені й набори даних для Національної служби здоров'я України (далі – НСЗУ), але у Положенні про неї відповідних функцій не встановлено [7].

МОЗ в оригінальний спосіб вирішило проблему із виконанням вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» у НСЗУ, відповідно до якого, а також Указу Президента України від 05.05.2011 р. № 547 «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації», своїм наказом затвердило: - Порядок організації роботи та взаємодії між структурними підрозділами НСЗУ під час опрацювання запитів на публічну інформацію; - Форму запиту на отримання публічної інформації, що знаходиться у володінні НСЗУ [8].

При цьому, аналіз наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі ВД, передбачених для сфери ОЗ, виявив їх безсистемність, відсутність характеристики змістовного наповнення та посилання відповідні правові джерела, що не сприяє забезпеченню права стейкхолдерів на користування наборами даних, які підлягають оприлюдненню у формі ВД.

Для прикладу, пропоную розглянути систему державних і відомчих реєстрів у сфері ОЗ, які МОЗ оприлюднило та мало б оприлюднити у формі ВД [9]. Такими наборами даних у систематизованому вигляді є:

1) Державний реєстр лікарських засобів - містить відомості про лікарські засоби, дозволені для виробництва і застосування в Україні [10];

2) Державний реєстр небезпечних факторів (далі – НФ) – запроваджений

з метою профілактики шкідливого впливу НФ на здоров'я людини та навколишнє середовище [11]; гігієнічна регламентація НФ здійснюється Державним підприємством «Комітет з питань гігієнічного регламентування Міністерства охорони здоров'я України» (далі – Комітет) [12]; Державний реєстр НФ містить інформацію про найменування НФ, № згідно з CAS (Chemical Abstracts Service, Хімічна реферативна служба), № Держреєстрації та строк дії реєстрації [13]; роботи з гігієнічної регламентації НФ можуть проводити установи та організації згідно із затвердженим МОЗ Переліком [14];

3) Державний реєстр дезінфекційних засобів - державну реєстрацію засобів та ведення Реєстру здійснює МОЗ за результатами експертизи реєстраційних матеріалів на такі засоби, яку провела експертна установа Комітет [15];

4) Реєстр медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги - визначає зміст, форму ведення та внесення змін до нього [16];

5) Ліцензійний реєстр МОЗ з медичної практики – містить дані про суб'єктів господарської діяльності у сфері ОЗ, яка провадиться закладами ОЗ та фізичними особами - підприємцями з метою надання медичної допомоги та медичного обслуговування на підставі ліцензії [17, 18];

6) Ліцензійний реєстр МОЗ з діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини – наразі МОЗ не сформований як набір даних, що підлягає оприлюдненню у формі ВД [19, 20];

7) Реєстр акредитованих закладів ОЗ – інформація про офіційне визнання наявності у закладі ОЗ умов для якісного, своєчасного, певного рівня медичного обслуговування населення, дотримання ним стандартів у сфері ОЗ, відповідності медичних (фармацевтичних) працівників єдиним кваліфікаційним вимогам [21-23].

У підсумки проведеного дослідження, в аспекті розвитку відкритості інформаційних відносин у сфері ОЗ, запропоновано додати у Положеннях про МОЗ та НСЗУ функції з оприлюднення і регулярного оновлення наборів даних в сфері ОЗ у формі ВД.

Список літератури:

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 17.04.2024).

2. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.04.2024).

3. Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

4. Про затвердження плану дій з реалізації принципів Міжнародної хартії відкритих даних: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада

2018 р. № 900-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

5. Чому відкриті дані важливі в медичній сфері (08.03.2023). URL: <https://moz.gov.ua/article/news/chomu-vidkriti-dani-vazhlivi-v-medichnij-sferi-> (дата звернення: 17.04.2024).

6. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 267 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 90). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

7. Про утворення Національної служби здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

8. Про організацію виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» у Національній службі здоров'я України: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 березня 2019 р. № 603. *Офіційний вісник України*. 2019. № 32, ст.1171.

9. Про заходи щодо реалізації політики відкритих даних в Міністерстві охорони здоров'я України: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.12.2023 р. № 2200. URL: <https://moz.gov.ua/vidkriti-dani> (дата звернення: 17.04.2024).

10. Про затвердження Положення про Державний реєстр лікарських засобів: постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

11. Про затвердження Положення про гігієнічну регламентацію та державну реєстрацію небезпечних факторів і Порядку оплати робіт із проведення гігієнічної регламентації та державної реєстрації небезпечних факторів: постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.1995 р. № 420. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

12. Статут Державного підприємства «Комітет з питань гігієнічного регламентування Міністерства охорони здоров'я України» (ідентифікаційний код: 21616946) (нова редакція): наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.08.2019 р. № 1918. URL: https://uhrc.gov.ua/UserFiles/upload/statut_19.pdf (дата звернення: 17.04.2024).

13. Державний реєстр небезпечних факторів. URL: <https://uhrc.gov.ua/registr/> (дата звернення: 17.04.2024).

14. Про затвердження Переліку, які проводять роботи з гігієнічної регламентації небезпечних факторів: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.02.2018 р. № 224. *Офіційний вісник України*. 2018. № 37, ст. 1332.

15. Про затвердження Положення про державну реєстрацію дезінфекційних засобів: постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2023 р. № 863. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/863-2023-%D0%BF#Text>

(дата звернення: 17.04.2024).

16. Про створення та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги в системі Міністерства охорони здоров'я України: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28.09.2012 р. №751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2004-12#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

17. Ліцензійний реєстр МОЗ України з медичної практики. URL: <https://moz.gov.ua/licenzijnij-reestr> (дата звернення: 17.04.2024).

18. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики: постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

19. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я: постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 286. *Офіційний вісник України*. 2016. № 30, ст. 118.

20. Ліцензійний реєстр МОЗ з діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини. URL: <https://moz.gov.ua/licenzijnij-reestr-z-dijalnosti-bankiv-pupovinnoi-krovi-inshih-tkaninklitin> (дата звернення: 17.04.2024).

21. Відкриті дані. Реєстр акредитованих закладів охорони здоров'я. URL: <https://moz.gov.ua/vidkriti-dani> (дата звернення: 17.04.2024).

22. Про заходи щодо формування Державного реєстру акредитованих закладів охорони здоров'я: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.11.2007 р. № 739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0739282-07#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

23. Про затвердження Порядку акредитації закладу охорони здоров'я: постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 765 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2012 р. № 1216). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

Дмитро КОВТУН,
аспірант відділу проблем аграрного, земельного,
екологічного та космічного права
Інституту держави і права імені
В.М. Корещького НАН України
ORCID: 0009-0007-5684-0761

КОМПЕНСАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ТА ЙОГО РОЛЬ У ВІДШКОДУВАННІ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. Автор досліджує компенсаційний механізм (міжнародний реєстр збитків, комісія з розгляду заяв та компенсаційний фонд) та його роль у відшкодуванні шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації. Обчислення цієї шкоди потребує врахування концепції екосистемних послуг, що надаються лісами. Для забезпечення правового регулювання концепції екосистемних послуг необхідно розробити та прийняти Закон України «Про екосистемні послуги» та нормативно-правові акти, спрямовані на його реалізацію (насамперед, методики інвентаризації та оцінювання екосистемних послуг).

Ключові слова: компенсаційний механізм; збройна агресія; шкода, заподіяна лісовому фонду України; екосистемні послуги.

Dmytro KOVTUN

THE COMPENSATION MECHANISM AND ITS ROLE IN COMPENSATING THE DAMAGE CAUSED TO THE FOREST FUND OF UKRAINE IN CONNECTION WITH THE ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract. The author examines the compensation mechanism (the international damage register, the application review commission and the compensation fund) and its role in compensating for the damage caused to the forest fund of Ukraine in connection with the armed aggression of the Russian Federation. Calculating this damage requires taking into account the concept of ecosystem services provided by forests. To ensure legal regulation of the concept of ecosystem services, it is necessary to develop and adopt the Law of Ukraine «On Ecosystem Services» and normative legal acts aimed at its implementation (primarily, methods of inventorying and assessment of ecosystem services).

Key words: compensatory mechanism; armed aggression; damage caused to the forest fund of Ukraine; ecosystem services.

З 2014 року триває збройна агресія Російської Федерації проти України. Ще до повномасштабного вторгнення Російська Федерація заподіяла значної шкоди українському довкіллю. Після 24 лютого 2022 року негативний вплив держави-агресора на довкілля посилюється і досягнув безпрецедентно жахливих розмірів та проявів. Розмір заподіяної внаслідок повномасштабного вторгнення екологічної шкоди наразі вже становить 3 трлн грн, частина природних ресурсів втрачена назавжди. Пошкоджено близько 3 млн га лісу. Це майже третина лісових територій України, 500 тис. га зараз перебувають під окупацією або в зоні військових дій [1]. Насамперед, проявами екологічної шкоди щодо лісів є пожежі, вибухи боєприпасів, перманентне шумове забруднення, будівництво фортифікаційних споруд у межах лісових масивів та заготівля деревини для цих потреб, а також забруднення лісових ґрунтів і водою паливно-мастильними матеріалами та іншими токсичними речовинами зі знищеної техніки, розірваних та нерозірваних боєприпасів. Внаслідок цього значна шкода заподіюється лісовому біорізноманіттю, зокрема руйнуються природні оселища та гине значна кількість представників флори і фауни на значній території, втрачаються традиційні місця розмноження і міграційних шляхів багатьох видів фауни. Через зазначені вище негативні явища громадяни України втрачають екосистемні послуги, що надаються лісами, або недоотримують їх.

В Україні триває формування компенсаційного механізму, покликаного забезпечити відшкодування екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Концепція міжнародного компенсаційного механізму передбачає створення та функціонування наступних компонентів: міжнародного реєстру збитків; комісії з розгляду заяв, яка розглядатиме заяви та присуджуватиме суми компенсації до виплат; та компенсаційного фонду з якого будуть сплачуватися такі компенсації [2].

Необхідність створення компенсаційного механізму для України та міжнародного реєстру збитків було визначено Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Про сприяння правовому захисту і відшкодуванню шкоди за агресію проти України», ухваленою 14 листопада 2022 року.

Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» від 8 листопада 2023 року №3432-IX Верховна Рада України постановила приєднатися до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, встановленої Резолюцією CM/Res(2023)3 Комітету Міністрів Ради Європи, прийнятою 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні заступників Міністрів.

2 квітня 2024 року в Гаазі (Нідерланди), в рамках міністерської конференції «Відновлення справедливості для України» в присутності Генерального секретаря Ради Європи Марії Пейчинович-Бурич, керівників міжнародних організацій, міністрів та високопосадовців з понад 60 держав, оголошено про технічний запуск міжнародного реєстру збитків та початок прийому заяв постраждалих від збройної агресії Російської Федерації. Цьому кроку передувало затвердження Конференцією Учасників правил і положень Реєстру,

в тому числі правил подання, обробки та внесення заяв і переліку категорій заяв, що підлягають включенню до Реєстру.

Реєстр буде відкриватися поступово, прийом заяв почнеться для фізичних осіб Категорії А3, до якої віднесено «позови, пов'язані з втратою власності, доходу або засобів до існування», а саме: А3.1: «Пошкодження або знищення житлового нерухомого майна» [2].

Загалом міжнародний реєстр буде приймати заяви від постраждалих фізичних, юридичних осіб, держави Україна по 40 Категоріях. Категорії заяв включають: втрату життя, катування та сексуальне насильство, а також тілесні ушкодження, примусове переміщення та примусове переселення осіб, втрату майна та доходу, інші форми економічних збитків, пошкодження критичної інфраструктури та інших державних об'єктів, збитки, завдані історико-культурній спадщині, збитки навколишньому середовищу та інші категорії, визначені Радою Реєстру [2].

Концепцією міжнародного компенсаційного механізму передбачається, що розгляд заяв та винесення рішень про компенсацію збитків, втрат чи шкоди, спричинені міжнародно-протиправними діями Російської Федерації проти України, буде здійснюватися виключно комісією з розгляду заяв. При цьому, відповідні правила та положення, відповідно до яких будуть здійснюватися такі компенсації, будуть розроблені та прийняті майбутньою комісією з розгляду заяв. Передбачається, що виконання рішень комісії з розгляду заяв буде здійснюватися в адміністративному порядку шляхом використання як суверенних активів Російської Федерації, так й коштів, належних підсанкційним особам, які причетні до збройної агресії Російської Федерації проти України, для здійснення виплати реальних компенсацій постраждалим через компенсаційний фонд [3].

Отже, однією з 40 категорій заяв, які міжнародний Реєстр буде приймати від постраждалих фізичних, юридичних осіб, держави Україна, є збитки навколишньому середовищу, значну частину яких становлять збитки, заподіяні лісовому фонду України. Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженої наказом Міндовкілля від 5 жовтня 2022 року № 414. Проте зазначена вище Методика не враховує концепції екосистемних послуг, оскільки чинне національне екологічне законодавство не містить такого підходу. Послуги екосистем, недоотримані Українським народом внаслідок збройної агресії Російської Федерації, мають стати обов'язковою складовою суми репарацій, що сплачуватиме Україні держава-агресор. Нагальною необхідністю сьогодні є розробка та прийняття Закону України «Про екосистемні послуги» та комплексу підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію його положень. Концепцію екосистемних послуг має бути покладено в основу усіх методик визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Отже, ефективний компенсаційний механізм (міжнародний реєстр збитків, комісія з розгляду заяв та компенсаційний фонд) є передумовою та гарантією відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною

агресією Російської Федерації. Держава-агресор повинна повністю компенсувати заподіяну українському довкіллю шкоду, значну частину якої становить шкода, заподіяна лісовому фонду. Обчислення цієї шкоди потребує врахування концепції екосистемних послуг, що надаються лісами. Проте наразі відсутня економічна оцінка екосистемних послуг і механізми її врахування при прийнятті рішень. Лісові екосистеми виконують низку життєво важливих для людини функцій, цінність яких є часто неусвідомленою, оскільки ці функції не мають ринкової ціни. Для оцінки справжньої вартості лісу, до вартості самої деревини слід додати вартість послуг з регулювання клімату, очищення повітря, асиміляції інших відходів, виробництва продуктів харчування, поповнення річкового стоку, послуг рекреації, стабілізації ґрунтів та ін. [4]. Держава-агресорка зобов'язана повною мірою відшкодувати шкоду, заподіяну лісовому фонду України зокрема та українському довкіллю загалом. Для забезпечення правового регулювання концепції екосистемних послуг необхідно розробити та прийняти Закон України «Про екосистемні послуги» та нормативно-правові акти, спрямовані на його реалізацію (насамперед, методики інвентаризації та оцінювання екосистемних послуг).

Список літератури:

1. Екологічна шкода від військової агресії Росії складає 3 трильйони. URL: https://biz.censor.net/news/3403800/ekologichna_shkoda_vid_viyiskovoyi_agresiyi_rosiyi_skladaye_3_trylyiony_minpryrody (дата звернення: 13.04.2024).
2. Міжнародний реєстр збитків оголосив про початок прийому заяв. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/mijnarodniy-reestr-zbitkiv-ogolosiv-pro-pochatok-priyomu-zayav-32462> (дата звернення: 13.04.2024).
3. Механізми міжнародних репарацій за екологічну шкоду: компенсаційний механізм для України Аналітичний огляд. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Komp.-Kom.-dlya-Ukrayiny.pdf>. (дата звернення: 13.04.2024).
4. Норенко К., Тестов П., Василюк О. Лісові території – для дикої природи: нова політика лісового господарства (аналітичний документ). URL: http://lespravo.com.ua/art/458-Lisovi_teritorii_%E2%80%93_dlya_dikoi_prirodi_nova_politika_lisovogo_gospodarstva_analitichniy/ (дата звернення: 13.04.2024).

Дмитро КУЦЕВОЛ,
аспірант ДУ «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова
НАН України», Київ, Україна
ID orcid.org/ 0009-0008-0504-8130

НЕГАТИВНІ СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ В ОНЛАЙН КАЗИНО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

Анотація. Ці тези розглядають поточний стан правового регулювання діяльності в сфері азартних ігор, зважаючи на наявність актуальних, суспільно значущих проблем та негативні наслідки останніх у вигляді залучення до цих процесів військовослужбовців. Автором тез робляться висновки про комплексний характер розв'язання цієї проблеми, зокрема шляхом необхідності встановлення певних правових обмежень щодо участі в онлайн казино учасників гри, запровадження правових стандартів реклами в мережі інтернет та про обмеження реклами онлайн казино.

Ключові слова: Правове регулювання, азартні ігри, негативні соціальні наслідки, лудоманія, військовослужбовці, реклама, онлайн казино.

Dmytro KUTSEVOL

NEGATIVE SOCIAL CONSEQUENCES OF PARTICIPATION IN ONLINE CASINO BY MILITARY PERSONNEL AND WAYS TO SOLVE THE PROBLEM

Abstract. These theses consider the current state of legal regulation of activities in the field of gambling, taking into account the presence of current, socially significant problems and the negative consequences of the latter in the form of the involvement of military personnel in this process. The author's theses draw conclusions about the complex nature of solving this problem, in particular by establishing certain legal restrictions on the participation of game participants in online casinos, implementing legal standards for advertising on the Internet and limiting online casino advertising.

Key words: Legal regulation, gambling, negative social consequences, gambling addiction, military personnel, advertising, online casino

Роботу над цими тезами закінчено 17.04.2024, до появи Указу Президента України 234/2024 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 квітня 2024 року «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет», що однозначно буде мати певні наслідки у напрямку зміни предмета правового регулювання. Зважаючи на гостроту проблеми та швидкий і динамічний розвиток реакції державних інституцій, ці тези не охоплюють аналіз вищезазначеного указу, проте, на думку автора, зважаючи

на можливість ретроспективної оцінки, є корисними для визначення стратегічних і тактичних напрямків руху наукової думки з розвитку законодавчих ініціатив.

Відповідно до Господарського кодексу України загальними принципами господарювання в Україні, зокрема, визначаються свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом, вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України, обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави [1, ч. 1 ст. 6].

Виходячи із завдань правового регулювання господарської діяльності, зважаючи на певну полярність завдань, необхідним є дотримання балансу взаємовідносин суб'єктів господарювання, інтересів держави і суспільства в цілому та його окремих індивідів.

Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [2] зламано систему заборон грального бізнесу, введена Законом України «Про заборону грального бізнесу в Україні» [3], та започатковано новий етап розвитку та трансформації відносин, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності в сфері азартних ігор.

Технологічний розвиток азартних ігор і систем соціальних комунікацій через проникнення в них глобальних і локальних мереж, тривала збройна агресія РФ проти України та інші об'єктивні та суб'єктивні фактори зумовили часткове розфокусування та втрату орієнтирів у певній категорії членів суспільства, для яких потреба споживання послуг грального бізнесу є відходом від дійсної реальності, засобом емоційного відпочинку та уявної можливості покращення свого матеріального становища. Особливе занепокоєння є залучення до цих негативних процесів військовослужбовців.

Так, військовослужбовцем 59 бригади Павлом Петриченком на сайті Президента України було створено електронну петицію №22/223008-еп «Обмеження роботи онлайн казино». У петиції автор вказує на негативні тенденції, що виникають внаслідок залучення до азартних ігор військовослужбовців Збройних Сил України та інших збройних формувань, широку деградацію військових колективів та їх окремих членів, що виникає внаслідок лудоманії. Цією петицією автор пропонує ввести обмеження щодо реклами азартних ігор, заборонивши використання в ній мілітарної символіки, та решту заходів, спрямованих на усунення негативних наслідків, а саме: заборона благодійним організаціям на співпрацю із гральним бізнесом, заборона пожертв грального бізнесу на користь військових, блокування роботи нелегальних онлайн казино тощо [4].

Президент України Володимир Зеленський у своєму зверненні 16.04.2024 зазначив про розуміння негативного впливу онлайн казино на стан соціальної стабільності суспільства та про початок вивчення на рівні Ради національної безпеки і оборони України цієї ситуації і життя організаційно-правових заходів щодо її врегулювання [5].

На мою думку слід виділити 3 рівні, які сприяють залученню військовослужбовців до участі в азартних іграх, з подальшим розвитком

лудоманії, а саме:

- на особисто-психологічному рівні, який проявляється в особистих якостях кожного конкретного індивіда, відсутністю його моральної стійкості до зловживання азартними іграми, здатності досягнення негативного впливу оточуючої обстановки, інформації, реклами до залучення індивіда у ці процеси;
- на суспільно-психологічному рівні, який пояснюється толерантністю суспільства в цілому до негативних наслідків із залучення кожного конкретного індивіда у процес зловживання азартними іграми;
- на регуляторному рівні, який пояснюється недостатнім нормативним впливом держави та її своєчасної реакції на усунення негативних наслідків цих процесів.

Зважаючи на викладене, врегулювання проблеми лудоманії, яка набула поширення серед військовослужбовців, має трьохрівневий аспект, який полягає в позитивному впливі на особу, задля уникнення його у зловживанні азартними іграми шляхом обмеження реклами азартних ігор, формування негативної оцінки суспільства лудоманії, як соціальної проблеми, державний контроль за операторами цього ринку, особливо тими, які здійснюють свою діяльність нелегально поза межами правового поля.

Окремо необхідно звернути увагу на такий вид азартних ігор, як онлайн казино, оскільки технічний розвиток та розвиток електронних систем інформації зумовлює безконтрольний доступ споживачів до азартної гри.

Поточне правове регулювання реклами азартних ігор відбувається Господарським кодексом України [1], Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [2], Законом України «Про рекламу» [6].

Статтею 22-1 Закону України «Про рекламу» встановлені обмеження щодо реклами азартних ігор [6]. Їх вивчення та узагальнення дає підстави стверджувати, про збалансованість останніх, проте, поточний стан дотримання цього закону свідчить про ігнорування рекламодавцями встановлених обмежень.

Необхідно відмітити відсутність правового регулювання та будь-яких обмежень реклами азартних ігор в мережі інтернет та відсутність правового регулювання та диференціації рекламного продукту в залежності від виду азартних ігор, що насамперед стосується онлайн казино.

Загальна відповідальність за порушення законодавства в сфері реклами азартних ігор передбачена ст. 59 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» і становить триста мінімальних заробітних плат [2].

За викладених обставин можливо констатувати, що розповсюдження реклами онлайн казино в мережі інтернет є безконтрольним та таким, що не передбачає реальної відповідальності через складність юридичних механізмів по притягненню недобросовісних операторів цього ринку.

Варто також відмітити, що важливою складовою регулювання процесів діяльності онлайн казино є встановлення контролю за порядком розрахунків, які здійснюються із допомогою електронних платіжних систем та криптовалют, але це питання потребує окремого фахового вивчення та дослідження.

Так, з боку держави мали місце спроби нормативного втручання щодо зміни встановленого порядку регулювання діяльності з організації та проведення азартних ігор. Кабінетом Міністрів України 01.05.2023 було подано до Верховної Ради України проєкт закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо організації та проведення азартних ігор та лотерей», реєстраційний № 9256 (далі – законопроект № 9256), який змінював організаційно-нормативні підстави діяльності регулятора та встановлював певні запобіжники для розповсюдження лудоманії [7]. На мою думку запропоновані законопроектом № 9256 запобіжники від лудоманії мають сумнівну ефективність.

В процесі законотворчої роботи, законопроект № 9256 було суттєво змінено. За повідомленнями народного депутата України Я. Железняка профільним комітетом на базі пропозицій і альтернативних законопроектів до законопроекту № 9256 до другого читання напрацьований законопроект № 9256д. Наразі текст законопроекту № 9256 відсутній на сайті парламенту, що унеможлиблює його аналіз, але враховуючи інформацію Я. Железняка, певні зміни в процесі правового регулювання азартних ігор в тому числі і задля обмеження розповсюдження лудоманії мають відбутися [8].

Наразі можливо констатувати, що питання обмеження лудоманії в суспільстві в тому числі і серед військовослужбовців, як найбільш важливою її частиною враховуючи стан війни, перебуває в фокусі уваги виконавчої та законодавчої гілок влади. Оцінка впливу на ефективність обмеження цих негативних процесів можлива лише після остаточної реалізації законодавчих ініціатив. Проте, варто зазначити, що питання регламентації діяльності онлайн казино, розповсюдження реклами азартних ігор в мережі інтернет потребують законодавчої уваги та ефективного правозастосування.

Таким чином, проведений аналіз негативного впливу процесу не контрольованого залучення членів суспільства та військовослужбовців до ігрової залежності та спроб розв'язання цієї проблеми дав підстави для наступних висновків:

1. Розглянуто негативні соціальні наслідки участі в азартних іграх в онлайн казино військовослужбовців. Динаміка діяльності з боку державних інституцій свідчить про гостре сприйняття цієї проблеми та намагання її подолання, зокрема, шляхом законодавчих змін.

2. Встановлено, що залучення військовослужбовців до процесу лудоманії є складовою більш широкого горизонту, пов'язаного із загальносуспільною толерантністю до цих процесів. Це виходить із доступності азартних ігор, не контрольованого розповсюдження реклами останніх, відсутності ефективного державного контролю.

3. Визначено, що негативні соціальні наслідки у вигляді лудоманії військовослужбовців потребують вжиття комплексних заходів із позитивним впливом на особу і суспільство в цілому. Такими засобами в правовій сфері є врегулювання ринку реклами особливо в мережі інтернет, більш жорсткого унормування діяльності операторів азартних ігор, встановлення санкцій за порушення законодавства, посилення контролю.

4. Запропоновано при здійсненні заходів державного регулювання цієї

сфери господарської діяльності задля подолання негативних наслідків, враховувати комплексний характер необхідних кроків, що потребують правового втручання не тільки безпосередньо в спеціальне законодавство, але і в суміжні сфери, зокрема що стосується правового регулювання платіжних систем і обігу криптовалют.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 17.04.2024)
2. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14 липня 2020 р. № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 17.04.2024)
3. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15 травня 2009 р. № 1334-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17#Text> (дата звернення: 17.04.2023)
4. Електронна петиція №22/223008-еп «Обмеження роботи онлайн казино» URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/223008/>
5. Звернення Президента України Володимира Зеленського від 16.04.2024 URL: https://www.youtube.com/watch?v=FN_VE0WhJaM
6. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.04.2024)
7. Проект закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо організації та проведення азартних ігор та лотерей» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41861> (дата звернення: 17.04.2023)
8. Телеграм канал народного депутата України Я. Железняка URL: <https://t.me/yzheleznyak/7988> (дата звернення: 17.04.2024)

Володимир ХОМИН,
аспірант 2-го року,
Державна установа «Інститут економіко правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ
ORCID ID: 0000 0001 8567 8475

ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ СПРАВЕДЛИВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВУГІЛЬНИХ РЕГІОНІВ

Анотація. Розглядається основна правова база, що регулює відносини в сфері справедливої трансформації вугільних регіонів. Стверджується, що з правової точки зору наразі в цій сфері наявна сукупність близьких суспільних відносин, що обумовлює існування відповідного комплексного правового інституту, специфічного правового утворення, яке охоплює норми кількох галузей права, родовою з яких є господарське право. Обґрунтовано, що саме господарська діяльність, яка здійснюється у сфері зменшення видобутку вугілля, поступового закриття вугледобувних та суміжних підприємств є причиною виникнення проблемних питань, зокрема в економічній, соціальній, культурній, житлово-комунальній та екологічній сфері, які вимагають комплексного розв'язання.

Ключові слова: справедлива трансформація, вугільні регіони, енергетичне законодавство, кліматична угода, вуглецева нейтральність.

Volodymyr KHOMYN

THE LEGAL INSTITUTION OF FAIR TRANSFORMATION OF COAL REGIONS

Abstract. The author examines the main legal framework governing relations in the field of fair transformation of coal regions. It is argued that from the legal point of view, this area currently has a set of close social relations, which determines the existence of a corresponding complex legal institution, a specific legal entity which covers the rules of several branches of law, the generic of which is economic law. It is substantiated that it is the economic activities carried out in the field of reducing coal production and gradual closure of coal mining and related enterprises that cause problematic issues, in particular in the economic, social, cultural, housing and communal and environmental spheres, which require a comprehensive solution.

Key words: just transformation, coal regions, energy legislation, climate agreement, carbon neutrality.

Схвалена Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) за півроку до початку повномасштабної збройної агресії Концепція Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 р. (далі – СТВР) [1] базувалася на наступних нормативно-правових актах

концептуально-стратегічного характеру: 1) Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. [2]; 2) Енергетична стратегія України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (втратила чинність) [3]; 3) Національна економічна стратегія на період до 2030 р. [4]; 4) Концепція економічного розвитку Донецької та Луганської областей [5].

І.В. Заблудська та Ю.С. Рогозян, розглядаючи світовий досвід та правовий аспект СТВР на прикладі таких країн як Австралія, Велика Британія, Греція, Нідерланди, Німеччина, Франція, Чехія та Польща, відмітили, що на шляху до СТВР України у 2019 р. було ухвалено Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», в положеннях якого однією з основних проблем довкілля всієї країни визначено екологічний стан територій Сходу України (Донбасу). Також дослідниці згадали й про Концепцію реформування та розвитку вугільної промисловості на період до 2020 р. [6, с. 21, 27].

Інший колектив авторів наголошує на тому, що враховуючи світовий тренд декарбонізації економіки для виконання цілей Сталого розвитку та амбітних цілей Паризької кліматичної угоди, а також Європейський Green Deal, Україні потрібні дієві кроки для забезпечення економічної, екологічної та соціальної безпеки трансформованих вугільних регіонів [7, с. 69-70].

Тобто мова йде про необхідність використання як міжнародних так і європейських програмних документів, що стосуються зеленого енергетичного переходу, які в тій чи іншій мірі вже імplementовано у національне законодавство, як то: - Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [8]; - Паризька угода [9]; - Ініціатива Європейської Комісії «Європейський зелений курс» [10].

Експерти Центру екологічних ініціатив «Екодія» зазначають, що справедлива трансформація (Just Transition) – це модель розвитку регіону, яка передбачає гідне життя та чесний заробіток усім працівникам та спільнотам, на яких вплине процес відмови від викопного палива (ліквідація виробничих потужностей, вугледобувних підприємств тощо) [11].

На кліматичному саміті COP 26 (The 26th session of the Conference of the Parties) у Глазго понад 40 країн світу, включно з Україною, зобов'язалися поступово відмовитися від використання вугілля в енергетиці - більші економіки світу мають відмовитися від вугільної генерації до 2030 р., менші – до 2040 р. [12]. При цьому було заявлено, що Україна повністю інтегрована у процес боротьби з глобальним потеплінням і підтримує ключові кліматичні ініціативи. Наша держава зобов'язалася скоротити: а) інвестиції у вугільну промисловість до 2040 р.; б) викиди метану, на 30 %.

В той же час, науковці з Національного інституту стратегічних досліджень звертають увагу на те, що задекларована на саміті у Глазго відмова від використання вугілля в енергетиці формує новий комплекс проблем для України, що потребуватимуть вирішення [13]:

- втрата понад 50 тис. робочих місць у гірничодобувній та електроенергетичній галузях;
- питання трансформації вугільних регіонів, а також врахування потреб і

забезпечення соціального захисту осіб, що проживають у них;

- вирішення соціально-економічних питань територіальних громад після закриття вугільних шахт;

- розв'язання системних екологічних проблем, серед яких поводження з відходами і териконами, забруднення водних джерел шахтними водами, рекультивація територій, що постраждали від вуглевидобутку, тощо.

Досягнення вуглецевої нейтральності неможливе без подолання кризових явищ на енергетичних ринках, що гальмують процеси інтеграції енергетичних систем України з європейськими.

Попри складну економічну ситуацію в країні уряд не зупиняє рух в напрямку СТВР. Зокрема, Міністерство енергетики України повідомило, що Україна створить фонд СТВР, який сприятиме прискоренню проєктів енергетичного переходу і поступової ліквідації вугільної галузі. При цьому, Україна може стати місцем створення кластерів сталої енергетики, які мають можуть з'являтися на закритих вугільних шахтах, використовуючи інфраструктуру цих підприємств. Втім, наразі більшість населених пунктів Донецької та Луганської областей, де здійснюється вуглевидобуток, розташовані в зоні бойових дій, окуповані або заблоковані ворогом [14].

Міністерство економіки України презентувало Національний план з енергетики та клімату (далі – НПЕК), який має і буде каскадуватися та реалізовуватися у місцевих енергетичних планах або планах декарбонізації, або ж кліматичної нейтральності. НПЕК є частиною вимог Європейської комісії в рамках Плану України і має 5 основних вимірів – «Декарбонізація», «Енергетична безпека», «Енергоефективність», «Внутрішній енергоринок» та «Дослідження, інновації та конкурентоспроможність» [15].

Отже, з правової точки зору можна стверджувати, що наразі в сфері СТВР наявна сукупність однорідних суспільних відносин, що обумовлює існування відповідного комплексного правового інституту, специфічного правового утворення, яке охоплює норми кількох галузей права. В такому разі виникає необхідність більш тісної взаємодії та взаємозв'язку між господарським, енергетичним, екологічним, соціальним, фінансовим, інноваційним та іншими галузями права, адаптування правового регулювання близьких за характером суспільних відносин, що безпосередньо та/або опосередковано стосуються СТВР. Тож, утворення комплексного правового інституту СТВР слід пов'язувати з об'єктивацією зовнішніх контактів суміжних галузей, які відрізняються спільністю на рівні предмета правового регулювання. При цьому, родовою галуззю у такому симбіозі слід визнати господарське право.

Обґрунтування даної позиції полягає в причинно-наслідковому співвідношенні відповідної сукупності якісно однорідних суспільних відносин, які регулюються правовими нормами родової та суміжних галузей права і є їх предметом. Саме господарська діяльність, що здійснюється у сфері зменшення видобутку вугілля, поступового закриття вугледобувних та суміжних підприємств є (може бути) причиною виникнення проблемних питань, зокрема в економічній, соціальній, культурній, житлово-комунальній та екологічній сфері, які вимагають та вимагатимуть їх комплексного розв'язання.

Останнє безумовно буде здійснюватися з урахуванням наявної джерельної бази інституту СТБР, яку, окрім відповідних приписів вищенаведених нормативно-правових актів, складають також й положення інших актів господарського, енергетичного та екологічного законодавства: - Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 р. [16]; - Стратегія розвитку індустріальних парків на 2023-2030 рр. [17]; - Концепція Державної цільової економічної програми енергетичної модернізації підприємств - виробників теплової енергії, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 р. [18]; - Концепція Державної цільової економічної програми енергетичної модернізації підприємств водопостачання та водовідведення, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 р. [19]; - Стратегія енергетичної безпеки [20]; - Енергетична стратегія України на період до 2050 р. [20]; - Методика розроблення місцевих енергетичних планів [21]; - Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 р. [22]; - Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р. [23]; - Концепція Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля [24].

Розроблена до набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС, а також до повномасштабної збройної агресії, Концепція Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 р. певною мірою втратила свою актуальність, а відтак потребує принципового оновлення на рівні законодавчого акту.

Список літератури:

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2021 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2021. № 80, ст. 5050.
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. *Офіційний вісник України*. 2020. № 67. Ст. 2155.
3. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р (втратило чинність). *Урядовий кур'єр*. 08.09.2017. № 167.
4. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
5. Про схвалення Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р. *Урядовий кур'єр*. 07.01.2021. № 4.
6. Заблудська І.В., Рогозян Ю.С. Справедлива трансформація вугільних регіонів: світовий досвід та правовий аспект. *Економіка та право*. 2020. № 2. С. 14-31. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.014>

7. Вовк О.О., Рабош І.О., Харченко Р.Ф., Кукуяшний Е.В. Перспективи та виклики справедливої трансформації вугільних регіонів України. *Енергетика: економіка, технології, екологія*. 2021. № 2. С. 59-72. DOI: <https://doi.org/10.20535/1813-5420.2.2021.247379>

8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 79. Ст. 2712.

9. Паризька угода: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 12.12.2015 р. (Угоду ратифіковано Законом України № 1469-VIII від 14.07.2016 р.). *Офіційний вісник України*. 2016. № 61/2017. № 76. Ст. 2365/ Ст. 2074.

10. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської Комісії «Європейський зелений курс»: постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 33 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 786). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

11. Справедлива трансформація вугільних регіонів. URL: <https://ecoaction.org.ua/diyalnist/transition> (дата звернення: 20.04.2024).

12. End of coal in sight as UK secures ambitious commitments at COP26 summit. URL: <https://www.gov.uk/government/news/end-of-coal-in-sight-as-uk-secures-ambitious-commitments-at-cop26-summit> (дата звернення: 20.04.2024).

13. Європейський зелений курс і кліматична політика України: аналіт. доп. С.П. Іванюта, Л.М. Якушенко; за заг. ред. А.Ю. Сменковського. Київ: НІСД, 2022. 95 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12>

14. Україна створить фонд трансформації вугільних регіонів (22.03.2023). URL: <https://interfax.com.ua/news/general/899295.html> (дата звернення: 20.04.2024).

15. Міністерство економіки України презентувало Національний план з енергетики та клімату органам місцевого самоврядування (15.03.2024). URL: року. <https://www.kmu.gov.ua/news/ministerstvo-ekonomiky-ukrainy-prezentovalo-natsionalnyi-plan-z-enerhetyky-ta-klimatu-orhanam-mistsevoho-samovriaduvannia> (дата звернення: 20.04.2024).

16. Про затвердження Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2021 р. № 1078-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 75. Ст. 4720.

17. Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2023 р. № 176-р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 26. Ст. 1488.

18. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергетичної модернізації підприємств - виробників теплової енергії, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.11.2023 р. № 1093-р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 3. Ст. 111.

19. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми

енергетичної модернізації підприємств водопостачання та водовідведення, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.11.2023 р. № 1082-р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 2. Ст. 59.

20. Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 907-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 64. Ст. 4071.

21. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 47. Ст. 2575.

22. Про затвердження Методики розроблення місцевих енергетичних планів: наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 21 грудня 2023 р. № 1163. *Офіційний вісник України*. 2024. № 22. Ст. 1458.

23. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 87. Ст. 5584.

24. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. Ст. 3236.

25. Про схвалення Концепції Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.07.2023 р. № 610-р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 67. Ст. 3845.

Наукове видання

**ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО
ЧАСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ, 26 квітня 2024 р.)

За загальною редакцією В.А. Устименка,
директора Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»,
члена-кореспондента НАН України, члена-кореспондента НАПрН
України, доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України

Редактори – упорядники:
Краснова Ю.А.
Кірін Р.С.

Підписано до друку 28.05.2024 р.
Об'єм даних 2,59 МБ

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені
В.К. Макутова Національної академії наук України»,
Україна, 01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 60
тел. (044) 200-55-68; e-mail: office.iepd@nas.gov.ua, www.iepd.kiev.ua